

5560

886-94

36 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 36

ЖИТИЈЕ

ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА

СВЕСКА ПРВА

Презиме и име писи

ЧУВАЈТЕ КЊИГУ!

Герасим

Зелич

НАСЛОВ ДЕЛА

Жизнь

Место и год. издањя

[illegible]

Из списака *Рисаковић* *Београд*
ПОСЛАЖНА БИБЛИОТЕКА
"БРАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"
БЕОГРАД

3320

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
"БРАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"
БЕОГРАД

700 - 8 -

5583 - 11

6
1
2

ЖИТИЈЕ ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА

СВЕСКА ПРВА

14-11-1948
11. 1898

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАД БЕОГРАДА

БР. 3028
Одељење С Окруж. XIII

У БЕОГРАДУ

ИШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ИШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1897

мудрих поука, у њему прѣсутих. На ипак, занимљивост и разноликост предмета и места која описује; многобројност доживљаја и значај многих чињеница о којима Зелићево „Житије“ прича — одржавају и до данас овој пишичевој аутобиографији карактер књижевнога посла, који се и лако чита и довољно градива даје за боље познавање политичких, културних и религиозних прилика српскога народа у тешком времену крајем прошлога и почетком овога века. Уз то је језик Зелићев, и ако доста патруњен руским и црквенословенским речима, у главном ипак много чистији од језика савремених му писаца, Караџићевих противника; облицима пак и, нарочито, реченичном конструпцијом врло је занимљив и, може се рећи, прави *народни* језик с многим покрајинским особинама — без великога утицаја ондашњег књижевног језика нашега.

Ове особине Зелићева списа и побудиле су управу Српске Књижевне Задруге, да приреди ново издање „Житија,“ књиге до сада, и после издања у „Народној Библиотеци“ браће Јовановића (у Панчеву), недовољно по народу раширене. А за одлуку о овом новом издању разлог је и тај, што је управа, вршећи правилна одређења јој задатак, дужна старати се да у Задругиним издањима буду приказани знатнији књижевни споменици *свих српских крајева*, те ће и задругарима јамачно бити по вољи, да им се после најзнатнијих радова Доситијевих и пунозначајних мемоара Пенадовићевих да у руке и књига о животу, страдању и патриотском делању овога заслужног сина крине нам Далмације.

У овом ће се новом издању сада први пут штампати и „Додатак“ Зелићеву „Житију“, тј. продужење пиничеве аутобиографије после године 1817., из рукописа по смрти Зелићевеј сачуваног. Овај је додатак био написан још г. 1823., али, као што се види у првом издању „Житија“ (на стр. 643.), „природа овије прикљученица и времена опстојателства нијесу ми [Зелићу] допустила да ли сада свијету објавим.“ Нека је и овом приликом велика хвала г.г. Др. Илији Огњановићу, лекару, и Тихомиру Остојићу, професору, чијом је добротом овај рукопис достављен Српској Књижевној Задрузи на употребу.

„Житије Герасима Зелгта“ припређено је за штампу у главном онако исто, као што је и до сада рађено у Задругиним издањима старијих писаца: гледало се тј. да прво издање буде што верније, али и садашњим читаоцима што приступачније, прештампано. Препишујући пак са старог рукописа, којим се писац врло недоследно служио, на данашњи, уредник се не само држао фонетичности, него је — у намери да језик у „Житију“ изиђе приближно онакав, какав је могао бити у устима самога писца — отишао и корак даље у том, те је:

1) слово *ѣ* у свима народним речима замењивао словима *ије*, *је* или *и* (и *е*) према правилима о замени старог гласа *ѣ* у јужном говору српском; разлог је оваком замењивању у том, што је цео спис у главном писан јужним говором и што врло често и сам Зелић пише *ѣ* или *ије* (на

и *ме*) у случајима где се чује *ије*, те покрај: *рѣдко* (стр. 11., овде 22.) има и: *рѣдке* (III, 10.), покрај: *цѣнилисе* и: *прелијевати се* (IV, 2.); тако и: *сваколикѣ* и *праве* (V, 2.) или: *другѣ* *несрећные* (VII, 3.); или *нише* *ѣ* у случајима *данапи- њега је*, те покрај: *дѣтинство* (стр. 3., 15.) и *дѣца* (4., 16.) има и: *дѣцомъ* (199., 185.) и *дѣте- томъ* (186., 173.); или и само *ѣ* и *е*, где народни језик место *ѣ* има те гласове, те покрај: *несмѣю* (130., 129.), *разумѣю* (122., 122.), *срѣтнемъ* (209., 193.) има и: *умѣо* (IV., 1.), *донѣо* (229., 211.), *сретнемъ* (196., 182.); — у речима пак књижевним (из црквенога словенског или из руског језика) *ѣ* је увек замењено словима *је*, како се по старом правопису и читало; тако је и: *исповѣданія* (IX) прочитано *исповједанија* (4.) и *предвозвѣстіо* (29.) — *предвозвјестио* (35);

2) исто је тако слово *и* у народним речима замењено словима *ит*, док је у речима из цркв. и руског језика читано као *ич*; тако је *поицеди* (5.) овде прочитано *поштеди* (17.), *свещенику* и *убѣишце* (29.) — *свештенику* и *убјежнште* (36.); речи пак: *крещенію* (2.), *причащенію* (5.) — *крещенију* (13.) и *причащенију* (17.);

3) слично томе, кад *Зелић* у народним речима место самогласнога *р* *нише* *ер*, овде је употребљено само *р*, јер се не може мислити да ће човек који *нише*: *срце* (6., овде 18.), у цркву (16., 26.), *Крку* (13., 24.), па чак и *воздржаније* (10., 21.) — читати: *заверти* (V, 2.), *прегерити* (VII, 3.), *пригерити* (IX, 5.);

4) слово *х* није нигде додавано, јер се из самих облика лако може погодити где му је место

према дапапишем књижевном језику; само је реч нама' (у значењу: намах, одмах) тако преписивана (с апострофом) — за разлику од заменице нама, а то је учињено и с речима: обучени' (41., 46.) и који' (169., 158.) за знак да је то 2. п. мн.; други пак и четврти падеж множине треће личне заменице *ѣ* преписиван је словима *ју*, како је и Вук Караџић ту реч писао пре године 1836.

Да би се боље видео правопис којим је „Житије“ први пут било штампано, нек послужи овај одломак, сасвим верно преписан: „У печерској лаври естъ началникъ Архимандритъ Зосима. У Николаевскомъ манастиру налазесе цѣлокупне моци свете великомученице Варваре, којој е њѣзинъ отаць *Дѣоскоръ* усеѣкнуо главу, за узрокъ што е дала три прозора на Бани начинити, во имя свете и нераздѣлне троице. У Софискомъ манастиру више Подолѣа на брѣгу естъ резиденція митрополита одъ све мале Русіе. У печерској лаври, и у две пещере убитіе мое налазилосе 500 калуѣра“ (стр. 83.—84., овде 86.—87.).

Уредниково напомене под линијом дошле су ради објашњења неких нејасних места и мање познатих речи (српских и туђих), или ради исправке неких непотпуних и нетачних података пишчевих. Овим се напоменама замењује речник (у многим издањима Задругином додаван на крају списа) и олакшава разумевање текста и језика. Понека је реч објашњена и на више места.

Сем исправке интерпункције и растављања већих одељака на мање, још је стављано у угласте заграда све што је у првом издању штампарском

или писареком оманком било пропуштено и што се према смислу може додати. Очигледне штампарске погрешке просто су исправљене.

Из разлога што је ово издање намењено ширем кругу читалачком, сви прилози (документи, повеље, наредбе, писма), којих је парочкото велики број у рукописном „Додатку,“ извађени су из текста и остављени да се штампају на крају целог списа ситнијим словима. Тамо ће бити наведени и сви већи цитати на туђим језицима (поглавито на грчком и талијанском), који су у тексту, по крај српскога превода, били сувишни.

Још што буде потребно, и о начину овога издања и о самом „Житију“ и његову аутору, биће речено на крају списа, који ће, сем ове, имати још две свеске.

П. П. Ћ.

ПРЕДИСЛОВИЈЕ.

По гласу историја, у стародревња времена Јелина и Римљана мучно је било стећи знања и мудрост, за узрок што није било типографије, но науке морале су се пером писати, и тако биле су ријетке; не само, но неке нијесу се нигда ни писале, веће истом усмено, пак и тајно, предавале су се, а многе нијесу биле јоште ни устројиле се и гдјекоје ни изнашле се. С друге стране, није толико тешко било достићи славно име књижевника, јер, тко би умно добро латински или јелнски, или обадвоје, и познавао би оно мало писанија у та два језика, више му ништа не би недостајало за сподобити се таквога имена. Отуда треба закључити и то, да су онда учитељи, при ри-

јеткости књига, достојно цијенили се како живе књиге, из којих, како из посведневије говорећије огледала и очевидније примјера, морала су ученија прелијевати се у душе и срца ученика чисто, природно и просто, јасно, живо, дјелатно и склоно к правој мудрољубију.

Напротив тога, почем је изништао јелински и за њим донекле и латински језик, у познија хришћанска времена, гдје толики народи стадоше имати високе науке, хотјаше се за књижевника да умије по готову толико језика, колико бијаше тије књижевније народа, да им може читати књиге. Колика најприје дангуба, а послје безмјерни немали труд! Глава се заврти човеку, кад помисли шта је до данас библиотека, шта ли је свакојакије по свуда књига; које обаче, по суду најученији људи, да се све добро протресу и прорешетају, нашло би се зар преко половине да је кукољ и којекакав смет и трине: и то би много послужило праве мудрости и правије мудрољубаца напретку, и отуда свему свијету. С друге стране, за постигнути ваопште науку, произишло је мало по мало средства и начина толико, да већ ваљаде више

ученије — наука, наставни предмет; *мудрољубије* — мудрољубље, философија; *обаче* — пак, али, а.

желити да се поправљају, него да се даље размножавају.

С тијем теченијем коло се окрену; и у наша времена свијет хоће већ да се освијести, да су најнапреднији они народи, који се најмање муте и дангубе с туђим језицима, но кроз своје књижевнике досијели су те налазе у своме језику све што им је полезно и пристојно из свију времена и од свију народа. Бог да прости и кад се ово јоште чини, помишљајући да што је гођ превише те мјере умложава истом библиотеке шараном хартијом, и преобременјава ограничену човечију намет непослицама. Ово докле разумије се говорећи широм о Јевропи, гдје су народи увјецбали колика је сила наука и просвјешћења, и колико је горе глупљему и луђему према мудријему и вјештијему.

Али има јоште неколико у Европи народа, који се налазе у овоме горем од друге стању, и мало не у горем од стародрењег јелинског и римског времену. Мени на срцу лежи да овдје именовићу само мој славено-српски. Нек ми опрости нека прегрих, што га је срећног, која се мало есани према толико другије несрећније милиона

теченије — ток, развитак; *полезно* — корисно; *просвјешћење* — просвета, образованост; *есанити* — рачунати.

истога. Смишљајући гдје смо, што смо и како смо, не може нам се ни замјерити што смо ми тако касно и мучно почели марити за књиге; а гдје јесмо, гдје јоште и нијесмо? Не знам колико већ можемо имати непристојније и бесплодније књига за овај почетак, но са свима скупа нијесмо јоште преоптерећени, и не дао нам Бог никада да будемо! Само, Боже, не ускрати нам да се и ми сподобимо без дуљга уздисања имати оно, што нам је потребно, да не просјакамо до вијека од другије.

У моме отечеству у Далмацији књижества нашега стање тако је жалосно, да окајаније не може бити. Виђеће се из мога житија на који сам се начин ја учио књизи, који начин је ли није ли побољшао се и до данас. Србљи западне цркве (јер ово су све једини Србљи, како и они, што су се потурчили или, боље рећи, помухамеданили и поуншјатили) имају више узрока радовати се у своме отечеству, и зато, како су у свачему даље пред нама, тако су и у књигама: само та је с друге стране штета, што немиланце губе језик свој славенски и род с Италијани. Даће Бог, те ће премилостиви садашњи цар наш погледати и на ове восточног исповједанија вјерне своје поданике, посјетити њих

с благоутробном својом резолуцијом, што је ради школа даровао онима у Унгарији, и пригрити њих с онима заједно и једнако.

Кромје књижнога стања нашије Србаља у Далмацији, виђеће се из мога житија и што им се тиче бића цркава и вјероисповједанија. И грађданска досадашња њихова ту судбина моћи ће се узгред познати из истогa : погдјешто и нарави, обичаји и својства њихова характера. Све то показује се у њему равномјерно и о Боци Которској плити Албанији, докле допху по приморју адријатическом селенија српска.

Ово су узроци, за које ми се је виђело да ће другима мило бити, ако издам на свијет ово моје житије. Милија би била заисто и много важнија (да их коме на ум падне описати и издати) житија нашије карловачкије митрополита од основанија столице њихове у Сријему. Но та би се свије тшчала посве-мјесније Србаља, а ја моје ограничавам међу мојима саотечественици, којијем оно јеву и излази на свијет за речене узроке сједињене с другима, којије ја, без учинити криво себи

благоутробан — милостив; *резолуција* — одаука (још г. 1770. издата је царска наредба за отварање српских школа у Угарској); *грађдански* — грађански; *кромје* — осим; *равномјерно* — подједнако; *Арбанијом* су некада Млечићи и Аустријанци звали Боку Которску; *адријатическо* — јадранско; *селенија* — насеља.

и својима, не могах не послушати. Главни од ових узрока, или сви савакупно у једноме, јест света непремјена Божија истина, за коју је и сами Син Божији до кресне ревновао смрти, истом да је славно и побједоносно освједочи и на вавијек одбрани. Сирјеч, како мој многогодишњи публични живот, баш кроз период највећије превртања мога отечества, даје у разговорима, и последице моје смрти може давати, много повода да се моје име именује, и да се о мени суди и пресуђује: — неотложно је да таковијем разговараоцем ја све саопштим, да за незнање којегчега не би судили ни како би за њих било ружно ни за ме кривично. Ово захтијева с ободвију страна справедливо својељубије.

Ако би тко ово издашије узео нешто и са стране честољубија, знамо да је и ово општа човечија и, кад је с мјером, најпревосходнија страст. И у томе се човек подобан самом Богу, који љуби и ниште чест и славу. Пак, тко би овога чувствованија био лишен, шта би био и пред Богом и пред људма? У осталом, ја прикљученија мојије нијесам билежно с тијем намјеренијем, да се кому кад

непремјени — неминовни; *ревновати* — живо се заузимати; *сирјеч* — то јест; *публични* — јавни; *превосходан* — одличан; *подобити се* — бити сличан; *чест* — част; *чувствованије* — осећање; *прикљученије* — догађај.

с њима хвалим и из њих с временом некакав панегирик напишем; већ сам их биљежио за приватни себи и својима спомен и за свако благоразумно, ако би ми кад гдје устребало, публично моје оправданије и успокојеније.

Што ми се пак тиче самије дјела мога живота, желим да ме народници моји превазиђу у добрима, а да си приклад за остреганије своје узму од противније, ако буде и овије, по слову: „Тко много дјејствује, ласно је да учини штошто и преко реда; тко мало или ништа не дјејствује, лако му је опчувати се од погрјешака, али слаба му за то хвала.“ Мене су моје судбине пронеле по простору из Далмације до Москве и до Петербурга, до Париза, Цариграда и до Смирне и, кромје нижије сваког чина и степена људи, дале су ми имати дјела до више императора, крајева и патријарха. Признајем и исповиједам са жалости, која ми до вијека остаје на срцу, да отечеству моме нијесам толико учинио, колика ми је била ревност, нешто за узрок мале моје власти и нишчије средства, а највише — и ово нек буде мојим саотечственицима на живо поученије — што у бри-

благоразуман — mudar; *панегирик* — похвалица; *приклад* — пример; *остреганије* — обазривост, чување; *дјејствује* — ради; *нишч* — ништ, сиромашан.

јеме моје младости нијесам био упућен, како ваља, по стази наука, којије кад не има гдје требају, не има ништа, а требају више или мање сваком до орача и пастира, сељаном каквогођ и грађаном.

Послије овога признања, издајући сље-
дујућу књигу на свијет, ваља да се овдје јоште
савршеније разумијем и помирим с онима, који
би ми могли што замјерити за оно, што сам
горе рекао о књигама и о библиотекама. Ја не
захтијевам титла списатеља, и не ништем ни-
шта више да се дозволи овој мојој књизи,
него само оно, што јој се не може одрећи,
да се то јест вмјењава у броју оних књига,
које повиједају не измињена којекаква за-
новетања и хитросмлетене пустоте, по исти-
нита збившества; а овије важност нек ријеши
о прочој исте срећи. Може се и дужно је о
свачему, према своме времену, списивати књи-
ге, о чему тко боље умије и воли; и славније
је остати забиљежену у љетописије муза, него
и у којијем другима (потребујућима свима
муза), јер тко гођ тијем путем и најмању
својијем ближијима донесе корист, музе му
неће заборавити имена. Али та је сушчествена

титл — титула, име; *дозволити* — допустити; *вмјења-
вати* — приписивати, стављати; *збившество* — догађај; *ирочи*
— други; *исте срећи* — њеној срећи; *у љетописије* — у ле-
тописима (стари седми надеж множине); *музе* — божнице умет-
ности (лених вештина); *сушчествени* — битни.

овдје разлика, што књиге излазеће на свијет изништавају, једне мало прије, друге мало послје; и тако једине само оне, којије је ваљаност дуговремена или вјечита, достојно се остављају и слажу у библиотеке. По чему, тко би гођ, какво му драго високо мудовање имао о оваковијем библиотекама, не може га имати вишег од мога, које ја желим да буде и свије снародника мојије, то јест: што ја, послје светије храмова Божије, ни у каква мјеста не находим да је дужно с великим улазити страхопочитанијем и смиренумудријем, него у ове пречесне плодова умова човеческије храмине, које у самом дјелу јесу и ваља да се зову: словесније душа житнице.

У манастиру Крупи, априла мјесеца 1817. годѣ.

ЈЕРАСИМ ЗЕМИЋ
АРХИМАНДИТ.

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"
ЧЛЕНОВАЦ

ЖИТИЈЕ

МЕНЕ

ГЕРАСИМА ЗЕЛИЧА

АРХИМАНДРИТА

БЫВШЕГО ГЕНЕРАЛ-ВИКАРИЈА ВОСТОЧНОГО БЛАГОЧЕСТИЈА У ДАЛМА-
ЦИИ, И ПО ТОМ ВЕЛИКОГО ВИКАРИЈА У БОКИ КОТОРСКОЈ, СВЕГА
ОД Л. 1796. ДО КОНЦА Л. 1811.

ПРВИ ДИЈЕЛ

ОД РОЖДЕНИЈА ДО ПРОИЗВЕДЕНИЈА НА СТЕПЕН
АРХИМАНДРИТСТВА

Дјетинство и јуношество.

Тромеђа је јоште добро познато име у Илирику, прије бивше, сирјеч, ограничје републике млетачке, цесаревине австријске и турске, силе османске. Ту на западњем подножју планине велебитске лежи далматинско село *Негар*, ђе сам ја од древног благочестивог свештеничког племена љета господња 1752. у 11-ти дан мјесеца јунија од оца *Андреа* и матере *Јоане* на овај свијет родио [се] и у светом кршченију именом *Кирил* назван. Како што свакоме, тако и мени бивше промислом Божијим одређене на свијету ове неке судбине, које, колико би доста пути

рожденије — рођење; *јуношество* — младост; *Негар* — село у Далмацији, у срезу (котару) бенковачком; *благочестив* — побожан; *кршченије* — крштење.

назадно и устрашительно било, моћи из малена предвиђети, толико ји се мило спомињати, ако су многе биле и немиле, пошто нам преко главе пређу и пусте нас у отишћу у зрелој старости. Нешто од раног јоште доба ја узгред, како ме исте згађаше стријеле, к њима бјех внимателан, и пошто ми се пођоше умложавати, почнем ји биљезжити и ради вјернијег памтења на оставу у писму спремати; писму, велим, прелијепоме дару небесном, што је вишња премудрост словесности удијелила челољеческој. С временом гониле ме које-какви узроци више пута загледати у ову моју оставу и попунити јој недостатке онде, ће ми се чињане да је празно и недостаточно. Чрез таково претресање показа ми се мало по мало да из свега скупа произлазаше готову нешто цјелокупно, чему само недостајаше поредочно садјевеније с преписанијем уједно и начисто. Напосљедак, доставши се мирноће жизни и добрије времена, сканим се и на то, размишљавајући, кад ми се тако читаво већ житије сложило у писмо, и већ остаје у писму, а оно нек остане управ у ред, нека је устројено, да ми га буде, док сам жив, а послѣје и мојима, по случају може бити и другима, згодније читати. То смисливши, поренем пером ево овако, како је докле и како сљедује даље.

Мало чије дјетинство може другима знања достојно што представљати, но опет је

внимателан — пажљив; *словесност* — разум; *недостаточно* — недовољно; *жизни* — живот; *поренем* — с. вр. од *познати*.

сваком своје мило, и сваки своје и најчуде забавке и беспослице из њега љупко другада спомиње, и кад има коме, а он у прилици и приповиједа. Но то је сваком чинити пристојно само усмено, али у писму доста је из овог возраста, ако што има главније, забиљежити, и то не може ником заглаштити. Градскије и господскије кућа синови у таквијем су обично од дјетинства срећнијем опстојатељствима и пригодама, да не би чудо било, да се сви, један од другога изреднијими дјели и исправљенијами, могу хвалити и код потомства тезоименито славити. Напротив тога, шта има да види около себе сеоско дијете, што би га могло к високу чему и велику побудити, а именовито као у селу Жегару у моје дјетинство, под онаким владањем у моме отечеству и у онаковом стању мога једновјерног, препростог и до данас непросвјешћеног народа? Обаче, на славу Божију и на радосну утјеху сељана, разум чловјечески и способност словеснога духа нису искључително учестије људи богатије и високорођеније, већ су просуте по свој земљи, и рађају се у кућницама сеоскијем и пастирскијем колебама, у горама и у пољама, какогођ и у позлаћенијем палатама вароша и градова. Свемогући то не ријетко људма показује, страшни и милосрдни Бог: он који, ће хоће, обара силна и, ће воли, диже ништа из гнојинита; који умудрава сли-

опстојатељство — прилика, околност; *исправљеније* — вршење дужности, рад; *тезоименито славити* — свечано прослављати име (спомен) знатних људи; *учестије* — „учешће“, удео.

јенце и препрославља рибаре и пастире. Зато и ја јединој његовој свесветој приписујем десници, да ме је она од малог и ниског мог почетка повела и по својој вољи, и на свој њеки конач, онуда провела, куда ће се виђети из описанија, што одовле настављам по самој истинности и искрености.

Ја не имадо прве среће, да се нагледам очима родитеља мога, без којег сиротан остадо од четири љета. У многочисленој домаћој дружини и међу обичним прости дјеце дангубицама прође ми пусто шест година, за које вријеме, ђе је блажено просвјешченије, дјеца се многом којечему наставе и приуговте. У седмој години наиђе на ме љута некаква зубна болест, која жестоким својим шест-мјесечним упорствовањем матер моју доведе до очајанија о моме животу. Притече благочестива мати са сузама к Богу и к чудотворној крупској обитељи Богоматери, завјетујући ме и обећавајући, ако преболим, да ће ме даровати на услуженије истој светоуспенској обитељи, која преко планинице једне, зовоме Требачник, добар час ода одстоји од Жегара. Оздравим очевидно тијем ходатајством, по по мом исцјеленију доброј родителници друге зар бриге збију с ума да ме даде у речену обитељ на поученије, ради заплентаног услуженија Богородици. Мало за тијем наиђе на ме, у осмој ми години, свијрепа главобоља с таквим, може се рећи,

конач — крај, смер; *обитељ* — богомоља, манастир; *завоми* — који се зове; *ходатајство* — помоћ, заузимање.

мртвим сном, да, ће би се нашао, ту би морао и заспати, и не би се сам могао никако пробудити; а када би ме нашли и једва разбудили, чинило би ми се да сам као пијан од вина, којег, докле се нијесам задјаконио, нигда не би окусио, развје у светом причашченију.

Нитко се не могао у дому доиспити овој мојој у глави бољести. Само, будући да ми је мати казивала како ме је прије у зубној болести завјетовала, ако ме Бог поштеди, дати ме у обитељ Крупу, мени једном дође на памет да недуг мој и мрвило у глави не може ништа друго бити, него покарање Божије и крупске чудотворне Богородице за небрежни завјет, и станем говорити матери: „Ти си, мајко, мене у болести, прије ове, завјетовала и обећала, ако оздравим, да ћеш ме дати на поученије и услуженије у манастир Крупу; пак си ти то заборавила, и нећеш за ме да се стараш: зато је, може бити, Богородица на ме пустила ову другу у главу болест.“ На ово ми мати одговори: „Истина је, душо моја, да сам ја тебе у болести твојој завјетовала, да ћу те дати у манастир Крупу на науку ради услуженија светој Богородици; али сво мој ђевер, поп Стефан, не да о том ни проговорити. Будући да су из куће Илија, Пантелија и Сава, сва три, у манастиру на науци, говори попо, да не можете сви бити попови и калуђери, јер тко би код куће остао

развије — осни; *причашченије* — причешће; *небрежни* — нечувани.

и радно.“ И у самој вешчи, премда бијаше онда чељадн у кући нашој до тридесет душа, ни по што ме братучед поп Стефан не пушташе, да пођем у манастир учити се, како ми срце кицјаше за науком, сувише зато, што она три ћака из племена бијау у манастиру на школи. Кромје манастира не бијаше тада у свој Далмацији није никакве школе, како је право постојане и уређене нема ни до данас.

У оно вријеме живјаше код кметѠ обитељи крупске монахиња њека, коју зване бабом Штулом, јер бијаше без једне ноге, и мјесто ње иђаше полагано на дрвеној, зовој *штула*. Ова често долазаше кући нашој у Кегар, и кад би гођ дошла, дошјела би мени колач, и много би ме пути миловала, иштући ме од матере: „Дај ми, Јована, ово твоје дијете, да га учим.“ Њој би на то мати моја одговарала: „Ја би ти га дала драговољно, и дијете весма жели ићи учити се, али му не допушта мој Ђевер, поп Стефан.“ И тако би иста баба одлазила без мене. С тим више мени се не утољаваше нигда чезњење за науком и за познањем — не би ни сам знао каквог — блаженог у манастиру стања и даље тамо у свијету људскога живљења. Сваки дан међу тим, око петог часа после подне, сљедоваше ми напаст главобоље и претешка оног сна, по ком, кад би се разабрао,

вешч — ствар (у самој *вешчи* — у истини); *кмети* (једн. *кмет*) *обитељи крупске* — селаци настаниени на манастирској земљи, приговорци; *весма* — веома, врло.

буницао би, и чинио би ми се као да ми нешто говори: да пођеш, Кириле, у манастир учити се, како те је завјетовала мати, не би те више тако глава бољела, нит' би те тај мртвачки борнио сан. Често ја моља матер, а мати браточеда, попа Стефана, да ми дозволи поћи у манастир, да ми се испуни завјет материни и да се ослободим, како сам се тврдо надао, од моје двоструке болести; јер, кромје немоћи у глави, већ ми права болест бијаше и у срцу моја угњетена жеља, којом сам гинуо за књигом, али све то би залуду. — „Боже! и Богородице! Ја сам више ваш него домаћинје мојије, код којије морам пронасти у овоме мом невољном стању, по новој кривници; ви ми се смиљујте и помогите ми!“

Овако дан и ноћ тугујући, смислим најпосле све на једно. До Требачника није далеко, ни одоме, куда би ја преко њега од куће виђао ђе калуђери долазе и, враћајући се у манастир Круну, замичу за брдо. Једно јутро, 3-ћег појемвра 1760. љета рано украдем се од матере с постеље, и бјежи од куће уз ријеку Зрмању, како ћу на мост преко ње, и преко оне планинице, куд Бог да и Богородица. Али ме се брзо сјети мати и полети за мном. С једно хиљаду коракљаја мога удаљенија видим је, ђе за мном трчи, зовући ме, да станем и да је чекам. Но што она више

борио — да не буде м. жорно? Зрмања — извире на југоисточној страни Велебита, тече кроз Буковицу и утиче у Новиградско Језеро.

зваше, ја већма бјежа, да ме не увати, зашто знадо да ми код онако јетке не би прошло на ште срца моје бјежање. И да ми не буде од некуда на сусрет изишла жена њека, жена Пава Вуканчева, не би ме била ни стигла мати, која се бјаше већ уморила и почела сустајати. Тако, кад ми види мати ову жену, а она почне викати: „Држи, Паво, увати ми то дијете, кад те срећа носи у овај час отуда.“ Ето ти јој у помоћ хитре Паве, и увати ме, зашто сам се ја већ задијао био трчећи. Стане ме помагања и плач, да ме пусти, јер нејак, од осам година, не могло јој се из руку истргнути, по забадава. У томе стиге и мати с прутом у руци, живо ме некара и шиби, и врати ме кући.

Пети дан послѣје, на 8. појемврија, Аранђелов дан бијаше. На овај дан поведе ме мати, по обичају, која ме више не пушташе из очију својије, у цркву. По јутрењи сјеђаше пред црквом посред њеколико стараца и избраније домаћина пои Стефан, старјешина дома нашега, којега мати моја поче ту молити, говорећи му: „Допусти ми, попо, да одведем ово дијете баби Ани калуђерици, зашто се бојим, да се опет не украде од куће, и само, преко толико ријека и преко Требачника, могло би се утопити или у гори забавати, и вуци га изести.“ Али пои све на својој мисли стојаше, ниш га ријечи матере моје, да ме пусти, могаше преклонити. Тада многи

од сједехије около њега реченије људи ста-
доше му проговарати: „Зашто, поше Стефане,
не пустиш то дијете, кад му срце пиште, не-
се иде учити? Ако се бојиш, да твоме сину
Пани и синовцу Сави не узме пароксије же-
гарске, а оно може остати у манастиру и бити
калуђер.“ И на ове ријечи толико стараца
једва се пош предаде и отпусти ме, говорећи
ми: „Ајде с Богом, угурсузе, доћи ћеш ти
брзо кући, како те узбије баба Ана монахи-
ња.“ Почекаћеш, мислим ја у себи, док ти
се ја вратим, туке пасти. Пољуби га мати у
руку, и ја, метнувши метанију, учиним то
исто, пак онај час пођемо у Крупу, ће доспи-
јемо на свршетак литургије и нађемо ту код
крпе и моју бабу Штулу монахињу, која у
пољу саката, али у језику здравија бијаше
него ја. Један адвокат. Повеле ме нста дома,
и ја се врати кући. На ма' сутра дан
напцис да липовој данцици буквицу, и почнем
се учити.

Додијало ми је било ту: што је јуче
писала, оно сам јутрос морао добро остру-
гати, да ми друго напише; осим што сам мо-
рао сваки дан прије зоре устати, ватру палो-
жити, кућу омести, песту објед зготовити, дрва
и воде из Ораваче (потока) доијети, пак по-
слије к њој доћи, да јој додам аљине на руке,
да се обуче, и воде, да се умије. И сву ову
службу лако би трпио, али ми је најмучније
било трпити повседневно воздржаније од јела

тука — ћурка, будија; на ма(х) — одмах: воздржаније
(и воздржаније) — уздржавање.

и пића, зашто код исте би ми био навијек велики и страсни петак, а ријетко би се познало да ми дође која недјеља или празник с њоме. У шест мјесеци, стојећи с овом бабом монахињом, изучим сав буквар, који ми она сваки дан, као што више горе реко, на дасци линовој штампане пером, будући да се не могаше у оно вријеме није у Далмацији наћи на продају буквара и каквије другије српскије књига.

Случи се међу тим да дође у Жегар њеки јеромонах Василије из Мађарске, који казиваше да је из манастира Грабовца. Многи се у оно вријеме калуђери из Цесаревине по Далмацији виђаше, просећи милостињу, који при блаженпопочившем митрополиту г-ну Павлу Пенадовићу из својије манастира бијау поутници, за не подмећи оном благочинију и строгости монашеској, која бијаше до тог времена у Фрушкогораца забачена, како је и у трима благочестивим манастирима у Далмацији данас презрена. Речени Василије бијаше започео школу у Жегару; и како се диглоше из манастира Крупе мој братучед Илија и сиповци Пане и Сава, дође и моја мати по ме од монахиње. Тако сва четири стајасмо код куће и идосмо сваки дан у школу, у коју се бијаше скупило до четрдесет љака. Послије десет мјесеци школни наш учитељ једном омр-

П. Пенадовић — архиепископ и митрополит карловачки од 1749. до 1768.; *за не подмећи* — да не би потicali; *благочиније* — леп ред, уредност; *монашески* — калуђерски; *три манастира* у (северној) Далмацији — Крупа, Крка и Драговић.

кне а не осване у школи. До мало дана са-
зна се да је отишао у Скрадин и у Добро-
пољце, Ђе је прије учио дјецу, да купи дугове.
С Богом одсеље за ме науке и сва школска
друга правила !

Стојећи нас четири ђака код куће и до-
одећи из манастира Крупе сваке недјеље по
један калуђер у Жегар, да служи, будући да
је по парохије ове манастира Крупе, а по
Зелића попова, заните ме једном тадашњи
еклесијарх крупски, јеромонах Јосиф Дошен,
који би често долазио на објед кући нашој,
од моје матере, да ме њему даде за ђака, и
мати се моја приволи на то. Пошао сам му
и служио сам га у клисари три године, а у
путу косовском седам година. У она времена
долазили би калуђери од Свете Горе у Дал-
мацију из Јерусалима, за милостињу, који би
при обједима евангља расказивали о свијету.
Отуда се родила у срцу моме велика жеља к
путовању, и све сам међу мојима друговима
пророковао да ћу поћи у свијет, да градове
и царства видим. Речени мој духовник Јосиф
бијаше ми, што се тицаше живљења и на
путу пренитанија, јонте црњи, заборавији
или скупији него ли Ана монахиња; и за тај
сам га узрок морао два пута остављати. Први
пут бијаше кад сам из манастира Крупе оти-
шао био с горе поменутих Василијем школним

Скрадин — град (варош) у срезу шибеничком; Добропољци — село у срезу бенковачком; еклесијаре — духовник редар; расказивати — причати; пренитаније — храна; скупи — тврда, тврдица; школник — учитељ.

ком, који ме хотјаше повести у Сријем и дати ме у велике школе, али ме уставише силом моја мати, поп Стефан и калуђери крунски, кад сам се повратио с истим у Крупу о празнику Успенија Богородична. А други пут, послније десетого љета мога вјерна у свему и поштена му служења, без да ме је икада у толико година ударио, занто није имао узрока, само за речену његову скупост и немар за млађега, и да ми не буде свагда Велики Петак, отишао сам из Крупе јеромонаху манастира Крке, Мојсеју Будимиру, бившем у Косову на парохији; и код овога пребудем од Успенија до Воведенија, од куда сво како ћу се вратити у Крупу други пут.

Крупски игуман и калуђери писали бијау много пута игуману манастира Крке, Никифору Гравници и братији, да отпусте и не држе њихова ђака, који се толико љета у Крупи воспитавао и учио; и, ако ме не би отпустили, да ће ући у велико непријатељство и парницу поради мене. Случи се мени те с мојим новим духовником Будимиром дођем из Косова у манастир Крку о слави овог манастира, сирјеч Сабора свјатих архистратига Михаила и прочих бесплотних сил, у које вријеме сабирају се по обичају сви калуђери на сабор. Трећи дан призову мене у саборну келију, ће се бијау сабрали, и узме старац Макарије Кр-

Успеније Богородично — Велика Госпођа (15. августа); *Гравници* — да не буде место *Правници*? *Косово* — крај (денет села) у срезу кинешком; *Сабор св. архистр. Мис.* итд. — Аранђелов дан (8. новембра по старом календару); *прочи* — други, остали; *бесплотни* — бестелесни, духовни.

нета мени овако говорити: „Кириле! Ево, синко, шта пише из Крупе манастира игуман и сва браћа, да те ми више код нас не држимо. Ми би те поради твоје фамилије драговољно примили у наш манастир; али се ми не можемо поради тебе мразити и свађати с нашом крупљанском браћом: него иди ти, синко, у Крупу, ђе си стајао и учио се од дјетинства твога.“ На ово сам ја одговорно свијем да се ја више у Крупу нећу враћати и „ако ме се нећете ви примити, а оно ћу ићи у манастир Драговић; ако ли ме не би ни онђе хели примити, а ја ћу поћи у Ерцеговину у који манастир.“ Изиђемо ми из сале, а мој дуовник Мојо Будимир мени пришапће: „Ајдемо ми у Косово; не слушај ти што говоре калуђери; ја ћу се с тобом старати.“

Тако пођемо и вратимо се натраг у наше Косово. Онда ми је било седамнаест година прошлџе. Но не би мени дано с дуовником мојим Мојсеом у Косову стајати дуље, веће само до Входа пресвјатија Богородици, кад је у Крупи слава у малој цркви, ђе се народ сабира по обичају у храму. Међу тим одговоре Крчани Крупљаном, што сам им ја рекао, да се ја у Крупу нећу више нигда вратити. Зато умисле Крупљани да ме само домама како у Крупу. Напуте дакле мога братучеда попа Стефана, да ми пише у Косово, које је од Жегара дан ода далеко, да ми је мати мало жива, и да ме жели прије смрти

Исход (пресвјатија Богородици) — Ваводење (улазак пресвете Богородице у храм), 21. новембра.

виђети; него да другчије не учиним, већ да на ма' кући дођем. Примим ја ово писмо три дана прије Входа пресвјатија Богородици, и пођем тако из Косова, у друштву с њеки христјани, који идоше у Крупу на сајам. У очи Входа свратим се у Крупу, да ту запитам је ли ми јошт жива мати, или се је већ преста-вила. Толико што ми разјаасмо коње пред манастиром, а оно ударише звона на малу вечерњу. Пођемо уз икале (басамаке) у цркву, и толико што ја пређо преко прага у препрату, која бијаше пуна жена, ето ти изненада загрли ме једна жена и почне ме љубити. Ја је се отресем и истригнем јој се из руку, не познавајући је, зашто је било мало мрачно. А када проговори и почне плакати, онда познам да је моја мати и одговорим јој: „Не плачи. Зашто је мени поп Стефан писао да си ти при концу живота, а ти си здрава, хвала Богу?“ Ту ми је на ма' дошло на памет да је то била хитрост Крупљана и да су ме преварили, само да ме таковим начином домаме у Крупу. Уђем у цркву, а када ме види игуман Спиридон Симић, дозове ме на десну страну и метне ме у стол код себе, да појем на малој вечерњи. Ја сасвим добар пијевац био нијесам; по будући да онда не бијаше у Далмацији учитеља, ће би се могао учити појати, а оно од мене бољег пијевца у Крупи онда није било, осим мога старог дуовника Јосифа Дошеновића.

толико — само, тек; *тако* — одмах; *хитрост* — лукавство.

Сви су ме калуђери радо дочекали, а особито пак Дошенковић. Ту не смишља више бавити се пет' три дана, али ме стадоше љубичавати калуђери, а највише поп Стефан и мати, да останем у Круни, напомињајући ми, што ја бијах и заборавио, да ме је мати у великој мојој болести објектала и завјетовала у манастир Круну, а не у Крку. Почнем ја мислити и расуђавати: да пођем у други манастир, а завјетован у Круну, могао би ме Бог и крупна Богородица покарати; и тако, преклонивши се на молбу калуђера, и сувише на материне сузе, останем у Круни, и опет при Јосифу Дошенковићу. Овога задарски хришћани позову исте зиме у Задар за пароха, ђе Срби и пет шест Грка и Цинцара имађаху међу собом процес у Венецији. Срба 200 дуна, а Грка и Цинцара само 10, пак су опет ови захтевали да у Задру буде парох Грк из Леванта, а не Србин, у чем Срби добише правницу од архиепископа Куговали у Венецији године 1786. Тако су се и у Шибенику правдали и парницу водили Срби с Грцима около 40 година, докле не постојао ја у Далмацији генерал-викаријем над православним црквама и не пресејко ову парницу њнову у Шибенику при владању австријском 1797. године. И тако ја сад у Круни останем, у који се манастир ја наскоро пострижем и задјаконим, као што ћу сад казати.

уљубичавати — наговарати, световати; *Левант* (Левант) — исток, у ширем значењу (овде): све земље источно од Италије; у ужем: само обале Мале Азије, Сирије и Мисира; *правдати се* — прети се, парничити се; *генерал-викарије* (vicario generale) — главни намесник, епископов заменик.

Постриг и произведеније на степен дијаконства и свештенства.

Остадо ја у манастиру у келији Дошеновићевој, али игуман Спмнић и калуђери у Крупи побојаше се да се ја опет не би из Крупе удалио у други манастир, и зато смислише чрез исту зиму те ме на пролеће 1774. године поведе речени игуман с историком другом у Црну Гору к блаженопочившем митрополиту г-ну Сави Петровићу на Стањевиће. Овђе би мјесто било описати невољу, у којој се налазаху у Далмацији цркве наше и вјероисповједаније, без главе или ти епископа свога будући све до мога генерал-викарства; по такowo описаније, коме ћемо другђе пристojно наћи мјесто, овђе би нас извело далеко од поведене приповијести. Јунија 3-ћег истог љета на Стањевићије речени митрополит Сáva предије мени и ђаку Николају Љесковцу из Метка, обученима ту у монашески чин, имена: мене назове *Герасимом*, а онога *Никодимом*, и рукоположи нас на дијаконство за манастир Крупу; а дијаконе: Пантелејмона Зелића, мог рођеног синовца, Марка Плавину из Голубића, Петра Бједова из Пађена и Николау Шапоњу из Добропољаца запови за мирске капелане код њиховије пароха. Истина да

чрез — кроз, преко; *Сави Петровић* — завладичен 1719. умро 1782. (г. 1750.—1766. помагао му владика Василије Петровић; после г. 1766. владика Арсеније Пламенан); *Стањевићи* — манастир у оном делу Црне Горе, који је 1718. г. (пожарев. миром) пришао Млечима, али превена власт у њему и даље остала цетињским митрополитима; *предије* — предене; *Метак* — село у Лици; *Голубић*, *Пађенс* — села у срезу киниском.

смо се ми два премлада од осамнаест година закалуђерила и зађаконила, и, да речем, јоште нам се је налазило у устије материно млеко, нишпи смо били ушли у љста, како је назначено у каноније свети отаца; али за то нека мисле игумани и саборни старци и сви монаси по манастирије, који боље од ђеце разумију што је чин монашески и правила светог Пахомија и Великога Василија. Нас су послале у Крупи, у 22-гој нашој години, управо, с обрјадама, постригли. С друге стране опет дај да расудимо и ово: када се не би ђеца од јуности воспитавала по манастирије и учили, наипаче ђе није никаквије школа, како ји до данас није у Далмацији, и под искушенијем и руководством не би били својје стараца и наставника, то би сви манастири у Далмацији и у турској земљи, у Црној и у Светој Гори заустјели. Јербо би се ријетко налазило да савршени који човек од 30 до 40 година остави и одрече се овога сујетнога и прелеснога мира, као што су њеки наши српски прађеди одрицали се, царске дијадеме остављали и, да ми је допуштено изрећи, на велику жалост и погибелъ свега рода и потомства, у манастире ишли, да се посвете, а могли су се и у миру и под царским крунама светити и државе своје предохранити од судбина, чрез које и дан данашњи велика част народа славено-српског под тешким

обрјад — обред; *јуност* — младост; *наипаче* — нарочито, особито; *сујетан* — ташт. празан; *прелестан* — варљив, саблажњив; *мир* — свет; *погибелъ* — погубао, погубија; *част* — део.

нгом турским стење, — по општој пословици: „Хаљина сама не чини монаха, него вјера и добра дјела.“ Било је к тому и таквије окајаније невјежа, који су, не смишљајући што је и што изискује чин монашески од човека, сматрали манастире као прибјегниште бесхљебније пропалца и љениваца и ишли у калуђере, истом да се туне рѣне, да дангубе и да лицемјере; а ови, ни небу ни земљи корисни, како су сами били худн, тако су највећма пред свијетом похудили и омразили монашеско анђелско житије.

Ево свидјетелног писма о мом произведенију на степен јеродијаконства.¹ —

Од године 1774. до 1778. проведем у манастиру Круни као дијакон, по обичају манастирском, извршујући сваку службу, што ми је било наређено од игумана, како ти: дохирију (кључарство), надзирателство над кухаром и мађушцем (куваром и пекаром) и другу подобну економију у манастиру. У години 1778. отиравимо се с игуманом Савом Вједовим из манастира Круне ја и дијакони: Ђесковац, Кирил Драгани, Проконија Вједов и њак женати Јосиф Новаковић испред Кишња у Рватску, и будемо 2. марта у Плашком посвећени и произведени на степен свештенства од блаженочинившег г-на епископа Петра Петровића.

¹ Види бр. 1. у „Прилозима“ (на крају целог свеса).

невјежа — немалица; *туне* — бесплатно, забадава; *Киш* — средње место у Далмацији, на реци Крци; *Плашки* — место у негдашњој Горњој Крајини (сада у жунацији ријечно-модрушкој), столица православног владике горњо-карловачког.

Мени је сљедујуће дато тада свидјетелно писмо.¹ —

Путешествије у Срем и Бачку.

У години 1774. при мјетачком генерал-проведитору, плити главному управитељу, Болду, бијаше велики глад у Далмацији; зато се зацнја народ, и подигне се около пљаде фамилија и одселе се њеке у Босну под Турчина, а њеке под Австрију у Сријем. С последњима бијаше се одселио и њеки Пана Смуђа из Пађена, за којим у другом браку бијаше Марија, родна сестра игумана крунског Саве Бједова, који четирн већ лета није могао чути за сестру и зета јесу ли ње живи. Зато стане по рукоположенију нашем у Плашком исти игуман нами историчи говорити: који би се од нас нашао вретан отићи у Сријем, изнаћи му и виђети реченога зета и сестру и писмо му од њи донети, да ће дати оном свога коња љогу и 12 цекнића за трошак, а 88 цекнића кад се поврати с пута из Сријема.

„Шта!“ помислим ја у себи, „путовати, те јоште с таковои понудом! пак у Сријем — виђети фрушкогорске царске манастире и српске у њима свеце! виђети толико свијета!“ По мојој из малена жељи за тијем, убрзани се, утече ми ријеч, и речем игуману: „Ако неће који други, ја ћу поћи; само да ми је пасош.“ На то ми одговори игуман да се је он већ за то разговарао с г-ном епископом,

¹ Види у „Прилозима“ бр. 2.

и да је овај обећао дати пасош, да је онај који пође из манастира Гомирја, његове епархије, и да иде у Фрунску Гору на поклонење светим српским угодником, што и тај исти, ће би га гођ питали одакле је, ваља да каже: из манастира Гомирја, а не да је из Далмације испод републике венецијанске. И тако добијем пасош, покрај којег вручи ми јоште г-н епископ и препоручително писмо: једно у Карловце својему родному брату Арсенију Петровићу, а друго г-ну Арсенију Радивојевичу, новосадском епископу; тако и игуман треће на њекога игумна Евтимија Котуровича у манастир Крушедол, који је прије њеколико година у време митрополита Ненадовича био у Крупи и по свој Далмацији путовао, просећи милостињу, по сад не у Крушедолу, него у манастиру Кувекдину живио, на велику срећу моју, као што ће се мало ниже виђети.

Марта 8. после подне изиђем из Плашке, пређем преко ријеке Коране и, по готову све једнако по киши и снјегу, градове Глину, Костајницу, Јасеновац, Градишку и Випковце, и стигнем 12-ти дан, пете седмице свете четиридесетнице, у *Фрунску Гору*, у манастир Привину Главу на копак. Трудан и ја и мој коњ од толико дугог путовања, гладан и жедан, мокар и смрзнут од кише и од снјега,

Гомирје — манастир и село у Горњој Крајини (жууп. ријечко-модрушкој), у Хрватској; *вручити* — уручити, предати коме што у руке; *Корана* — река, извире испод Велога Врха једне косе Капелине, протиче кроз Плитвичка Језера и утиче у реку Круну.

који ме је спроводио вас дан од Винковаца до манастира овог, помислим у себи: хвала Богу, ево ми покоја. Но јако сам се преварио. У манастиру овом примише ме једва, и дадоше ми да на црпој земљи с једним старцем монахом у његовој келији препоћим. У јутру прије зоре загрмљеше више моје главе звона велика, каоно ти по свијем Фрушкогорским српским царским и славним лаврама. Премда сам од дванаест дана јашења био јако растрешен и уморан, опет устанем на јутрењу, расудивши на постељи, ако не дођем, неће ми дати ручати (држећи да је и у Фрушкој Гори тај обичај, како бијаше у оно вријеме у Крупи, кромје случаја болести), а друго, стидно сам се моје младости, и тако с оним монахом изиђем, грћући од ћелије све до цркве сивијег до више кољена.

По јутрењи вратим се у мој конак, да се мало огријем; по не прође четврт часа, ал' ето ти ми у ћелију калуђера једног, од једно 35 година, који ми поче овако говорити: „Ако оћеш, попо, штогођ Фруштуковати (ужинати), а ти једи, пак одлази с Богом, зашто смо ми сиромаси, нит' имамо доста хљеба за те, ни за коња ти сена и зоби. Г-и намесник послао ме је, да ти ово кажем.“ На ове ријечи буднем ван себе, пак му с најпонижнијим и најумилнијим бесједама станем представљати: „За Бога, оче, куда ћу ја сад поћи на оваком времену, да изгубим живот?“

Винковци -- среско место у жупанији сремској; *лавра* -- велики, царски, манастир; *фруштуковати* -- доручковати.

Видите ли сами да од велика снѣјега и ме-
ћаве (која сву поћ иђаше) није могуће ни из
келије изићи? А што год потроши манастир
на мене и на мога коња, све ћу платити, како
гођ рекну братија и г-н намјесник.“

На све ово не одговори ми онај ни ри-
јечи, већ окрене леђа и отиде. После одлаза
његовог упитам мога монаха, да ми покаже
које је келија г-на намјесника, да га идем
просити, да ме не изгони из манастира на
оваком времену, да не изгубим главе код цар-
ске једне лавре и во Христје јадне и чемерне
братије. На то ми старац са сожаљењем од-
говори: „Залуду ти је, попо, пћи, зашто је
то био сам несрећни намјесник, који је сад
с тобом ту говорио. Он се сам намеће да
нам буде старјешина, почем нам се игуман
недавно преставио.“ Кад ми ово старац изу-
сти, почнем губити надежду, да ће ме који
дан код себе у манастиру задржати. Но ја то
не узвјерујем старцу, већ, прост и дрзновен,
намислим да сам идем с њим говорити и да
се сам о том увјерим.

Једва умољен, отвори старац келију, по-
гледа тамо и амо по докату и, не видећи
никога, пружи руку и рекне: „Оно су врата
намјесникова, видићеш то и то число на њима,
али те молим, попо, немој му казати да сам
ти ја казао за његову келију.“ Рекнем му ја:
„Не бој се,“ пак онамо. Очитам, по монаше-

*по Христје — у Христу; докат — отворено место на
кући за сунчање или хладовање; число — број.*

ском обичају, пред врати: „Молитвамаи свјатих отец и пр.“ и куцнем у врата. Чујем одговор некакав, но не разумем га, ваљда је било њемачко *херајн* (унутра); но зато опет уђем у келију. Бацим на њега око и познам тако да је онај исти, који је мало прије у старчевој келији са мном бесједио. Он се мало застиђе, кад ме виђе, а ја му се поклоним и почнем га молити и просити, да ме ради љубови Божије не изгони из манастира, докле не прође зло време; објехам да ћу, што год он рече, платити за трошак манастира на ме и на мога коња. Онда ти мој намјесник изврати попријеко на ме очи, као да ће ме прождријети, и одговори ми срдито: „Ја сам ти казао да одлазиш, него ајде из моје келије.“

Од овије ријечи, као из пушке удареи, и од стида и жалости смућен, изиђем му из келије и, одећи до мога домаћина, станем размишљавати у себи: куда ћу сад? Од велике мећаве не виђаше се прст пред очима. Тада (године 1778.) ишао је седам дана и седам ноћи непресјечно страшни снџег, и велико мложество марве пропало је те године по Сријему и Бачкој, особито у торовима непокривеним.

Кад кажем мојем домаћину што ми је рекао намјесник, одговори ми: „Јесам ли ти ја предвозвјестио, поно, да ћеш се залуду мучити?“ Али, тко би ово прије могао вјеро-

вати, докле човек сам не искуси, да онакова царска једна лавра, у онаковом богатству, не може на онаковом страшном и погибелном времену који дан убјежнице дати једном иностраном свештенику, а јонг калуђеру?

Сав смушчен и уплашен, пођем из басамаке, да видим и да напојим мога јаднога коња. Једва дођем пред италау од снџега, који ми тако снџаше у очи, да ме загуши. Ал' кад тамо, а оно мој коњ дркће од страшне студије пред италом свезан, а седло под стреом. Одрешим коња и поведем га у италау, ал' оћеш: итала закључана, а итатко се нигди не виђе и не чу! Узмем испод стрее мало огризина, отрем коња од снџега, и оседлам га, пак враћајући се у манастир, да узмем бисаге и кабаницу, дођу ми на памет ријечи Христове, говорене апостолом: *„Гдје вас не приме, изидите, и прах от ног ваших отресите.“* Отресем и ја ту, по не пра, него снџег, који лећаше од Привне Главе чак до другог манастира. Узмем мој пртљаг и упитам оног старца монаха: који је манастир одома најближи. „Кувездин“ одговори ми старац; и на моју молбу, да ми пађе кога, који би ми, не забадава, по за плаћу, показао пут к томе манастиру, отиде и доведе ми једног човека. Овај заште за труд свој форинту, а ја извадим, не губећи времена, три сребрене цванцике, те му дам. За тим узмем из бисага моју малу од блбе плочицу, напијем се шљн-

смущен — смућен, збуњен; *итала* — коњушница, кошара.

вовице, што бија купио у Винковци, понудим и момка и мога старца, бившег домаћина, и ту се с овим опростим. Ово ми је био Фруштук у Привиној Глави.

Узјашим на коња и одлучим се од немилосрдног манастира са opakим човеком, који бијаше привино-главски лугар. Пође преда мном до више манастира, не знам је ли било више од сто коракљаја, пак стане и рече ми: „Ето ти, попо, пута, куда из Фрушке вози манастир дрва; ајде управо; и када пређеш преко горе и сиђеш у поље, наћи ћеш све околу пута винограде, из којије када изиђеш, видићеш друм и паласаке.“ То рече и обрати ми леђа. Говорим му ја: „Ајде, човече Божији, јошт мало са мном. Зашто ти дадо три цванцике? То није право ни поштено.“ Али ти се мој лугар окрене, и ћеде да се врати и да ми њешто одговори. Но ја не мога га више гледати и слушати, већ ободем коња и помислим у себи: „О Боже мој, несрећан ти сам! Какви су то калуђери? Какве ли су им слуге?“ А из фрушко-горског манастира Раковца старац Пајсије стајаше лета 1776. у Круни годину дана. Пођем мало напријед и нађем непроодиму пустињу и гору сву покривену снџегом и ледом. Гоним коња капцијом и мамузама, да би прешао прије преко Фрушке; али спрома, уморан и сустао, једва се мичаше, грђући снџег више трбуа. Јошт, помислим,

лугар — шумарски стражар; паласак — можда је палисад (ограда од високих дебелих колаца); непроодим — непроходан.

ако има међеда или вукова у овој гори, и изиђе који преда ме, ту ћу и живот изгубити, и тако ће ми проћи жеља к путовати по свијету, која ме је од младости моје пита́ла, и којом сам прорицао да ћу ноћи виђети свијет, туђе земље и царства.

Нигда од рожденија мога нијесам, чини ми се, тако усрдно, уздишући, Бога молио, као сад, идући преко Фрунке. Молећи се тако Богу, стигнем на друм и угледам паласаке. Али сво невоље, куда ћу сада: на лијево или на десно, зашто се ту на све стране путови савијаше, а, онако љут и очајан при растању с лугаром, не бија упамтио на коју ми страну рече да се окренем. Постојим ту мало, мислећи и размисљавајући на коју ћу страну; пак се онда упутим (ни сада не знам, десно ли или лево): нек ме воде, рекнем у себи, било куда му драго, овај друм и паласаци. Често сам око себе погледао, нећу ли набасати на какву кућу, село или пријавор (село кмета манастирскије), док нијесам набасао покрај друма на једну малу кућицу. Сјаа ту у сивијег до појаса, свеза коња и уђо у кућу, у малену једну собицу.

Назовем „Помози Бог,“ пак управ к пећи; и, премда ми ту нитко ништа не одговори, принесем брже боље руке у пећњак, да ми се откраве од леда, но са страом и не држећи ји за дуго у врућије пећњаци, да ми не би послје поиспадали прсти. У тој собици бијаше човек и жена и двоје мале дјечнице, једна крава с телетом, једна свиња и псето.

Гледаше они у ме, а ја у њи. Питам ја: је ли далеко манастир Кувеждин; а они ми не одговарају ништа. Паде ми на ум: биће Швабе, а не Срби. Ја, не знајући ријечи њемачки, почнем и рукама и ногама маати, говорећи: *Клостер, кластер Кувеждин?* А они ми на то одговоре: *Нике рацци* т. ј. „Ништа (не разумијем) рацки“ (раски или расијански, намјесто српски). Тако не разумијевајући се, помучимо сви за једну четврт часа, док се ја мало огријем, пак „С Богом“, те ја опет на коња, једва ноге из дубљине снџега извадивши.

Напредујући управ истим путем једно два часа, ето ти уђем као у некакву варош. Помози, Боже! Када виђо ове куће, учини ми се као да ми свану, и помислија у себи: ово ће морати бити пријавор кувеждински, од којега зар ни манастир неће бити далеко. Стадо пред једном кућом, које су све сламом ражаном или шеваром покривене, како по Косову и нашој Цетини; зовем: „О домаћине! О домаћине! Изиђи на врата, молим те, и кажи ми: је ли манастир Кувеждин?“ Тако пред једном, другом, трећом и, богме, шестом кућом једнако вичем, али све залуду: нитко се не одзивље, и нитко неће на врата ни да се помолн. Истина, ћеће би тко мали прозорнић отворио, но такн би га затворио, да му се не лади соба.

Цетина — крај на горњем току реке Цетине у Далмацији.

Тешке жалости! Што ћу сад? Сјаати не смијем, јер ми је мучно од великога снијега узјаати. Поступим напријед, и пред седмом кућом, једнако »О домаћине!« вичући, падне ми на памет да Сријемци може бити не знаду што ће рећи »домаћин,« и почнем звати: »О газда! о газда! Ако сте људи, ви, христјани, и вјерујете у Бога и Исуса Христа, изиђи тко на врата, и кажи ми куда ћу у манастир Кувеждиш, да не погинем данас пред вашије врати, страни један путник и јошт свештеник.«

Кад већ у њеко доба помолн се човек кроз врата само у гаћа и кошуљи, и бос, и на моје питање изиђе из куће и пође преда мном десет пестнаест коракљаја, говорећи ми: »Ајде туда низа страну, и паћи ћеш поток један, пак ајде све уз воду, и тако ћеш доћи у манастир.« Захвалим му на љубови, пак уз исти поток, који се на свој оној студени не бијаше смрзнуо; али се боја, да се не увалим у какву јаружину под снијегом, које се обично паоде около текућије вода. С помоћу Божијом, за једно по добра часа ода, свршиш невређено зао дана тог пут и нађем пожељено и, каквом се нијесам могао ни надати, гостољубиво пријежиште.

Како снијег ока отворити не дајаше, прије него манастир указа ми се коњушња, и ту велика врата са сводом, под којим не бијаше снијегом покривено. Уђем унутра, сјашим, свалим са себе моју, пуну снијега и леда, цр-

вљену кабатницу; ал' сто ти ми слуге, који ми приватн коња и рече: „Ајде, лепо, у трапезарију, калуђери су сад на обједу, ја ћу коња намирити.“ Када виђо усудије овога младића, реко у себи: ће су оваке слуге, ту ће бити и другојачији калуђери и различни од овије у Привиној Глави.

Исти младић доведе ме до трапезарије, у коју уљезни, пађем около стола до 20 калуђера, који бијау већ обједовали. Знам да у врху стола сједи старјешина; пођем к њему, поклоним се, и као сам да му цјелујем десницу, али ми не допусти. Тако се поклоним и свим монасима, да би им се умилно, бојећи се, да ми не би било и код њи како у Привиној Глави. Упита ме игуман:

— Из кога си мјеста, попо?

— Из Рвацке, из манастира Гомирја; — одговорим.

— А ће си ноћно, и како си на оваковом времену пошао с конака?

— Ноћно сам у манастиру Привиној Глави.

— Пак како су те могли пустити на овакву злу времену, да изгубиш главу?

Па то му раскажем ја како су ме Привино-главци примили и отпустили.

„О проклети људи!“ — рече онда игуман, — „какву су душу имали, да истерају из манастира страна свештеника на оваком времену! — Ајде, попо,“ — рече ми за тијем, — „седи код фуруне (пећи), и огриј се: знам да

уљезни — старији облик место *уљезавши* (ушавши); *расказати* — испричати.

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
РАЈСКИ ДОМАЊИЊИ
ОБАЦ

си доста озебао; пак ћеш онда обједовати са овима млађима.“

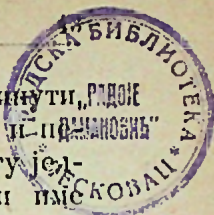
До мало усташе од стола, и игуман заповједи, говорећи: „Дајте томе попи јести, и одведите га послјје у његову келију, ће сте му метнути пртљаг (багаж).“

Не знам колико је часа пута од Привине Главе до Кувеждина, по мени се учинило дуље и даље, него ли из Рватске до Привине Главе, и како прошло бијаше два часа по подне, прорачило ми се бијаше добро јести; зато сам баш добро и слатко обједовао, сувише видећи онакво усрдије и странољубије, ће сви старци са игуманом сажаљеваше моје страдање и негодоваше поступак немилосрдније Привино-Главаца.

Послјје неколико година дође из Привине Главе у Далмацију у манастир Крупу, ће сам ја већ био архимандритом и викарио генерал, дијакон њеки Пантелејмон Мијаљевић, којем ја, за поступак ондашњи Привино-Главаца са мнош, зајам вратим, по другојачијим начином, као што ће се видити напријед, на својем мјесту, из писема самога овог дијакона.

По мојем обједу покажу ми млађи моју келију са лијепом постељом и с угријаном пећју, и кажу ми при том да се ја за коња не старам. Кад то видим и разумијем, поврати ми се дух, и осјетим њеку у срцу радост, ублажавајући се истином овије ријечи: да Бог

прорачити се — добити вољу за јело (апетит); *странољубије* — гостољубље.

бојећи се њега никада не пушта погинути, могући послати човеку послуже скорби и чали радост и утјешеније. Упитах слугу једног, како им се зове игуман и, чујући име Евтимије Котуровић, рекнем у себи: »О, о, помози Боже! Да није ово онај Котуровић, на којег ја имам писмо и препоруку од мог јега игумна? Али је у писму упутствије у Крушедол, а не у Кувеждин; и ово ће, бојим се, бити други какав Котуровић.« Ништа мање, упитах за келију игумнову, узмем оно писмо у деп, пак к њему. Очитам пред врати обично: »Молитвама и пр.« Јави ми се; уђем и нађем га на каналеу за столићем над књигом *Житија Светије Отаца*.

— Седи, попо! — рече ми. Послушам га и станем питати: у коме се манастиру у Фрушкој налази њеким игуман Евтимије Котуровић.

— Ја сам Котуровић, — одговори ми, — и другог не има у Фрушкој Гори.

— Јесте ли ви били када у Рватској? — припитам.

— Јесам: у Рватској и Далмацији, — отвјешча ми.

Тада, увјеривши се да њему пјаше оно писмо, извадим и вручим га. Прочита он, пак се загледа позадуго у мене, чудећи се, и рече ми: »Ви сте нама у трапезарији казали да сте из манастира Гомирја, а ви сте из Далмације, из манастира Круне, Зелих!«

скоро — скрб, туга; *испал* — јад, жалост; и пр. — и прочита* (и остало); *отејешчати* — одговорити (од *отејет* — одговор).

„Тако је,“ одговорим ја и раскажем како сам из Плашког опраћен, будући да из Далмације ни од какве власти републике мјетачке имао нијесам пасоша, да само њему откријем истину, како пријатељу мога шумна, што се види јето и из писма; да га молим усмено од стране игумнове, да би ми показао, ако зна, ће се је по Сријему у 1774. години населио далматински народ, не би ли сам могао пронаћи, јесу ли и његова сестра и зет, који су се онда заједно одселили у Сријем, јоште његођ живи.

На то ми одговори игуман Котуровић: — „Има Далматина свуда по Сријему расути тамо и амо: има ји по Димитровици, Голубинци, Сурдуку, Петринци и близо Карловаца. Кад прође ово вријеме, можеш поћи и све виђети; али су многи, као што сам чуо, помрли, зашто су дошли из здраве земље и промијенили воздух, јер је ова земља јако болестива и виловита.“

По овом дугом разговору ушта ме: „Кога сте Зелића ви сии?“ — „Покојнога Андрије,“ кажем му. — „А што вам је био попо Михаил Зелић?“ — „Стриц рођени.“

Кад игуман разуме ове ријечи, скочи, загрли ме и етаде ме љубити по неколико пути, говорећи ми: „Ви сте доброг и поштепог рода, и сии предобрије и странољубивије родитеља. И ја сам се родио у Далмацији, у селу Колашцу, и малим сам дошао у ову земљу. Поставили свештеником послѣје толико година, ишао сам опет у Далмацију, ће сам,

милостињу просећи, стајао три године. Тада сам више пути бивао у манастиру Крупи, и код куће вањше родитеља поћивао у Жегару.“ — Кад ово игуман каза, тако ми се душа обрадује, да ми се чинише да сам у истом мом манастиру, с мојим игумном у Крупи.

Одавље ме не пусти Котуровић десет дана, докле се није пробила пртина, да пођем из манастира до манастира, како сам имао велику жељу виђети славне оне царске лавре, поклонити се и цјеливати толике мошти српскије светаца, који су угодни Богу, како ти: св. Стевана Штиљановића у Шишатовцу, св. кнеза Лазара у Врднику, св. краља младога Уроша, кога уби невјерни Вукашин, св. Кирика и Јулиту, светог деспота Георгија и Јоана, и госпожу Ангелију, и различне друге свете мошти, за које се може назвати Фрушка права српска Света Гора втора.

Једанаести дан одлучим се из Кувеждина, послје мога толиког угошченија, части и љубови, што сам ужио код реченога игумна и оне љубезњејше у Христу братије, подобније странољубивому Аврааму, и вањшину премилостивоме Филарету, с уговором и заповијешћу истога игумна, да имам доћи к њима у манастир к празнику свијетлога Христова Воскресенија. По одлазу мом одавде обиђем све испод Фрушке манастире, и 24. марта стигнем

втори — други; *одлучити се* — одвојити се, кренути се; *угошченије* — угошћење; *ужити* (ужијем) — сврш. глгг. према „уживати“; *љубезњејши* — најљубазнији; *Воскресеније* — Ускрс (Васкрс). Вазам.

у Гргетег к Благовјешченију. И овде су ме лијепо дочекали и угостили на конаку, од куда сутра дан по светој литургији и по обједу одлучим се на Крушедол даље у Сријем, и приспијем тај дан (на Благовијести) у вечер у Голубинце; но и овде ми се прилучи њека биједа и напаст.

Јашући низ варош, угледам цркву и код ње њеколико људи, доста лијепо обучени, који ту бијау на њекој њовој зар скупштини и обједу и, чиним есан, сви мртви пијани. Јошт се не бијаше посве смркло; назовем им ја: »Добра вече, христјани!« Они ми не одговоре ништа, јер ни они сами један другог не разумијеваше од галаме. Станем и питам ји, молећи ји, ће су овде куће овије новоселаца из Рватске и Далмације; на које ми један одговори да идем све низа село, и крај села да су куће њове. Ово изрече један, ал' ето ти двојице к мени, од који један увати ми коња за узду, говорећи: »Ово је шијак, дај да га водимо ешкуту (заповједнику).« — Ја им речем: »Ајдемо слободно!« — а он корачи њеколико коракљаја, пак стане, корачи опет и опет стане, и врати се. Ову ми пакосну шалу чиниаше њеколико пути, водајући ме преко пута тамо и амо. Велим им ја: »Пустите ми коња, и ајдете с Богом.« Но они неће да ме пусте, а неће да ме воде каквом свом заповједнику. Онда ти ја подбодем коња добро мамузама, да би се истргао из руку

Благовјешченије — Благовести (25. марта); Голубинци — село у срезу староназовском, у Срему.

онога ниткова, али коњ бијаше одвећ добар и уморан, зато се не могло отргнути. У тај ма удари ме по образу мотком, коју држаше у десној руци онај пијаница, што ми лијевој коња за узду потезаше. Чујем на то на ма' ђе му онај други говори (именујући га): »Пусти, нека човек иде с Богом.« Но он неће да пусти, него ме је тако држао и водао више од четврт часа. Мени се већ то додија, зато сјам с коња и, увативши злоћуду пијаницу за прси, баћим га, онако љут, подалеко од коња, пак што брже узјам, те низа село.

Накрај села нађем човека једног, који ми, на питање, каже да су куће новоселаца оне на лијеву руку. Пред једном назовем домаћину: »Добро вече, христјанине!« а овај ми одговори: »Здрав био.« — »Могу ли код тебе преноћити?« запитам га ја. — »Зашто не би могао?« буде му ријеч. (А ово ће бити кућа, и домаћин и домаћница, они исти зет и сестра мога игумана Саве Вједова, које ја ништем по Сријему, и за које су ми казали да су у Голубинци.)

Сјаним и уђем у кућу, и сједнемо сви према свијеће. Познам ја њи тако, ал' они мене не. Гледе ме и питају ме:

— Одакле си, оче?

— Из Рватске, из манастира Гомирја; — одговорим.

— А што ти је та крв по образу?

Ја не бија ни осјетно да ми је образ пукао, када ме је онај певалалац ударио, и да ми иђаше крв. Каза сав случај, који ми се бијаше догодио, и бија утврдио и име оног наертника. На то рече домаћини:

— Мучи, мучи. Сјутра ћемо отићи у нашег команданта, и казаћеш му тај догађај и име онога, који те је ударио; наћи ће се он, и добиће заиста батине.

По том разговору изиђем у двор, да намирим коња, а домаћица понесе свијећу са двоје дјеце. Кад код коња, загледа се жена у њега, почне около њега привир[ив]ати и по врату и глави гладити га и љубити, зовући мужа: „Оди, Пале, види овога коња, који је исто како у мога брата игумна Саве; или је ово, или је оваков.“ Видим ја да је жена познала коња, али ја нећу још ни по што да се право кажем то сам и што сам до ујутру. Вечерамо, како ти свуда у нашим људи на Благовијести, рибе и вина; и предамо се поћноме покоју.

Сјутра дан отишли смо поглавару мјеста, ђе ја подробно раскажем моје синоћње прикљученије. На ма' посла он солдате, који нађоше кривца и доведоше пред суд. Ту се бијаше скупило мало не све село, само да ме виде, какве су на мени аљине, и колике су ми на глави дуге косе. Осудише дати ономе моме аваници педесет батина. Леже на клупу, и почеше два, један с једне, а други с друге

стране, тући: ја бројим, а њега стоји јаук и помáгања. Кад набројим 25, сажали ми се, и умолим оног господина, да га више не бије; и тако га оставе. Кад устаде, рече му судица: „Иди, ишти проштење од оног свештеника, коме си синоћ стао на пут и кога си ударио. Знаш ли да су закони такви у овој земљи: тко удари свештеника, да му се руке одсијеку. И да ти није исти овај поно испросно опрштење, одбио би ти месо од кости.“ Дође мени на кољеније и пољуби ме у руку, говорећи: „Прости, поно, писам знао тко си, а био сам пијан.“ — Нигда правијега и бржега суда и правце нијесам видео, него тада у Голубинци, код кога сам имао све удовлетвореније моје.

Захваливши на таквом правосудију, вратим се с домаћином мојим дома, и ту му се кажем, но тако, да ником не открије да сам ја из Далмације. Неизречена је била радост његова и његове домаћице, кад сам дао писмо од игумна, из кога су разумјели за њега, за свој род и пријатеље, који су остали иза њи у Далмацији. По љубезном угошченију даду ми одговор за игумна, и ја, опростивши се с њима, наставим из Голубинаца мој пут даље.

По растанку мојем одавде обиђем Сурдук, Сланкамен и Петринце, пак се одавде окренем у Карловце, ће одсједнем у г-на Арсенија Петровића, брата г-на епископа карпатскога. Имао сам жељу виђети г-на ми-

удовлетвореније — задовољење; Сурдук, Сланкамен, Петринци — села у Срему; карпатски — горно-карловачки.

трополита Јоановића от Видак, по бијаше отишао у Беч ради тада бивше њеке смутње народње у Вршцу (у Банату). Али нађем ту славнога учитеља српског г-на *Доситеа Обрадовића*, којег сам познавао, кад је био у Далмацији, и који ту учаше два синовца митрополитова. Он ми показа двор и великолепије митрополитско.

У очи св. Лазара отидем у Петроварадин и превезем се преко Дунава у Нови Сад. Ту од г-на епископа Петровића вручим писмо г-ну епископу Арсенију Радивојевићу, који ми се покаже ни врућ ни ладан, и којег сам 1786. љета видio у Венецији избјегша, кад је имао процес њеки и клевете од оције, којима је учинио добро.

На Цвјетоносије повезе ме мој домаћин, њеки добар газда Петар Летић, по јутрењи, у својије кочија на свој салаш, ће бијау његова велика стада: коњи, волн, краве, овци. Овђе смо били на Божијој служби, обједовали и предавши весело. Сјутрадан, на велики понедјељак, вративши се у Нови Сад, опростим се с љубезним Летићем и, преко Петроварадина, стигнем у славни манастир Раковац, ће извијестим игумана, да је њов старац Пајсије остао у моме манастиру у Крупи.

На велики уторак приснијем патраг у Кувеждин к моме љубезноме Котуровићу и оста-

Вихентије Јоановић Видак — митрополит карловачки од 1774. до 1780.; *оршачку смутњу* (и своје бављење у Карловцима) — помиње Доситије у II. св. свога *Живота и прикључ.* (8. кн. С. К. З. с. 86.); *Цвјетоносије* — Цвети; *избјегша* — који је избегао.

леме стропољубивоме братству. Пребудем у њи сву страсну седмицу, и ту сам на свијетло Христово Воскресеније служио најпрву литургију, саборно с игуманом и с другима од братства оног. Прође ми весело и свијетла седмица до Томине недјеље у истом манастиру, и приспије вријеме к повратку у своја си.

Да би ми путовање лакшије било, дарује ми добри игуман Котуровић једне чезе (талијан. *седиолу*) на два окована кола, у које упрегнувши ја коња мога, срећно стигнем у Осијек на сајму (вашар) у очи римског Ђурђева дана. Ту сам купио за 12 цекиња у злату једног доброг коња, с којим припрегнутим довезао сам се до Глине, ђе сам чезе даровао попу Ђири Остојићу, садашњему протопопу; а отале с најмљешним човеком, да ми другога коња прати, дошао сам јашући до Госпића. Стигнувши овђе уочи нашег светог Георгија, служио сам овђе сутра дан први пут сам свету литургију. Било је ту, који су славили дан реченога свеца, и сви су ме срдачно дочекали; особито мој љубезни пријатељ, покојни Димитрије Дошен, који би долазио често о Успенију у манастир Крупу, и, као и други онђешњи благоговјejни трговци, доносили би обилну у обитељ нашу милостињу.

Трећи дан по светом Георгију стигнем благополучно у манастир Крупу, ђе ме је је-

у (во) своја си — кући, дома; чезе — двоколице; Глина — среско место у жупанији загребачкој; Госпић — главно и среско место у жупанији зичко-крбавској (у Хрватској); благоговјejни — побожни; благополучно — срећно.

два чекао виђети мој игуман Сава Бједов. А моји дома: брат родни Теодор и невеста Ангелија, синовци нон Пане и Сава, и остали братучеди и снае Зелићи, дочекали су ме јошт жељније, у којије сам четврти дан застао госте и пријатеље, који су били дошли на наше крсно име, као што је у Далмацији обичај, кад тко слави свога свеца или ти особитога покровитеља свог племена.

Исправљеније званија пароха, капелана, и паки пароха, на двјема манастирскијем парохијама.

Искушеније печали у манастиру.

Од св. Георгија до Входа пресвете Богородице путовао сам по Буковици ради милостиње, по обичају трију манастира далматинскије. О Входу на сабору нареди ме игуман на парохију бенковачку, камо сам пошао преко воље, бивши млад и јошг неискусан за парохију, особито за неовијест народа, али сам морао под свети послух, како сам се и обећао. О другом сабору дигну ме браћа из Бенковца и нареди ме у Биљане старцу моме Јосифу Дошеновићу за капелана, с којим будем два љета. Трећег љета заигумане у Крупи тога старца, и тако ја останем и трећу годину, као парох, у Биљанима с попом Стефаном Остојићем. Али ми је мало било од њега помоћи, не судећи га, јер вишонија бијаше

покровитељ — заштитник; *искушеније* — триљење; *печал* — жалост, несрећа; *Буковица* — источни крај Далмације, између Босне, Хрватске, равнога Котара и Отреса планине; *Биљани* — село у котару бенковачком.

сирома, к тому слијеп и неискусан, како бија и сам у светом писанију. Све сам по готову сам морао сваке недјеље и празника боже-ствену службу служити, уз постове сам исповиједати, и то више од пљаде душа, јер пет села имадо, а и све друге подобне парохијалне дужности оправљати.

По свршењу четириљетне службе моје у Котару на реченим двијема парохијама, ђе не виђа часа, да се брже дигнем између оније људи, који обично, докле им тече вина, не-престано пијанствују, догоди се у мом манастиру оно, чему се нигда нијесам надао. Приступи Ваведеније и обични у Крупи братски састанак, ђе и ја пребудем. На овом сабору разигумане два проигумна, без сваког узрока и против обичаја трију манастира, мог старца Дошеновића прве године његовог игуманства, зато што жељау да један од њи буде игуман, к чему је њешто и злоба калуђерска садјејство-вала. Силом, и против воље већег числа брати-је, постави се игумном проигуман Спиридон Симић. Колико ми је било жао срамоте мога чеснога старца, толико ме је и јошт више гри-зло, што ја при овом новом игумну не могу ући у манастир за клисару, послије четирегодишње службе моје у миру; него нареди исти игу-ман у клисарницу свога млађега, Никодима Љесковца, из друге земље, мога вршњака и са

Котар (и *Котари*) — крај у Далмацији, ограничен ре-кама Зрмањом (сев.) и Крком (сјуга), морем (са зап.) и крајем Буковицом (ист.); *клисара* — исто што и *еклисијарх*: духов-ник редар (коме се повери старање о служби у манастиру); *у миру* — у свету (иан манастира).

мног заједно поставшег дијаконом и свештеником. Премда сам ја молио толико пути реченога игумна, да пошаље Никодима у Котар на парохiju биљанску, и да останем ја при манастиру у клисарници за четири љета, колико је и он прије био, говорећи да не могу ни по што више онамо ићи и да весма желим бити при манастиру, да би се јошт боље ползовао у читању, пјенију, уставу и правилу црковном; но све молбе моје бише код игумана Симића усује и залуду.

Тако стајасмо сви калуђери од Ваведенија до бијеле недјеље у манастиру. Њеки од нас признаваше старог, а њеки новог игумна, и не ћеде се ни једна страна другој да покори. Овако је свуда, ђе царствује самовољство и непросвјешченије, и ђе су људи, били они ког му драго реда, без пастира и поглавара, а особито међу тобожним новије времена монасима, ђе највише влада злоба, завист и лицемјерије, а не смирености, братољубије и чистосрдечности. У сирну недјељу призову мене мој старац и друга четири од наше стране, и стану ми овако говорити: „Оче Герасиме! Ево приступа света четиредесетница и пролази година, а ти стојиш без клисарнице и без парохije. Ми смо се дакле договарали и савјетовали међу собом, да би добро било да узмеш, ако оћеш и желиш бити у манастиру епископјарх, једно вече од Никодима

весма — веома; *ползовати се* — користити се; *усује* — узалуд; *лицемјерије* — претворство; *четиредесетница* — велики пост.

црквени кључ, да пођеш ујутру к новоме игуману на благослов и да кленаш на јутрењу. Тако ћеш дан по дан ти и остати за ову годину, а до године биће што Бог да. Никодим пак, ако оће ићи у Биљане на парохiju, нека иде; ако ли неће, а он што му драго: ти само узми власт и посеш у клисарници! И ако би до шта било, до какве тужбе и суда, ми те нећемо упустити до капи крви.“

Ја млад и простосердачан, к тому дрзновен, не знајући калуђерскога лукавства и невјере, нити умијући расудити куда и на што може ово изићи, послушам мога хитрога старца Дошенића, за кога сам чест ја ревновао и ону другу тобожњу браћу од његове стране. То исто вече по вечерњи затворим ја цркву, узмем кључ и ујутру рано отиђем к новом и незадовољном игумну на благослов, да кленам на јутрењу, који ми и даде благослов по обичају манастирскоме. Кад изиђемо с јутрење, зове мене игуман и пита ме овако: „Рашта си ти узео синоћ кључ црквени Никодиму? Та он је наређен у клисарницу, а ти на парохiju!“

Како мени у вече при трапези нитко ништа не бијаше рекао о кључу и клисарници, ја мишљах у себи и весеља се, да ћу за цијелу годину остати ја при манастиру, и да ће Никодима послати на парохiju; али шта зна вече шта ће доијети јутро?

Саберем се ја и одговорим игумну овако: „Ја сам и Никодим дошли једне године у манастир, у један се дан задијаконили, тако и запоили; ја сам био у Котару на капеланији и на парохијама четири године, а Никодим при манастиру у клисарници четири: сада је ли право, оче игумне, да ја опет идем на парохију, а да Никодим остане у манастиру? То није могуће; и заста ја добровољно не пуштам кључа црквеног из руку. Тако су ми рекли и усавјетовали ме и мој стари игуман и већа част браће, да узмем кључ и да ја служим у цркви.“

На ово ми не одговори ништа игуман, а ја, поклонивши му се, изиђем из његове келије. За тим кажем нашој страни зашто ме је звао игуман, а они, одобравајући мој одговор, реку ми: „Не бој се ништа, него држи цркву.“

Ваља знати да у трема даалматинским манастирима онда није било никаква правила ни општежителства, како га не има ни до данашњег дана. Зато нијесу се држале чреде, како по манастирима у царствама австријском и русијском; него би се у сабору одредио и дао кључ црквени једноме јеромонаху или двама, и они би по сву годину служили и сву милостињу, што би народ давао у недјељне и празничне дане, као: новце, воле, коње и подобна међу собом дијелили, каноти и приходе: бир, вјепчања, крштења, за мртве

општежителство — заједнички живот (храна); *чреда* — ред у вршењу црквених дужности.

саландаре, парусије и проча; по зато би они морали мислити за свијеће, што горе у цркви, и уље за кандила, с осталом потребом. Овај и данас трајући, стари, неваљали обичај, владаће дотле, докле гођ благоутробљејши цар наш и његово превосходитељство г-н митрополит не скину својим старањем калуђере с парохија, и не поставе у строгост и благочиније манастире, што с друге стране потребује и мирско свештенство. По бојим се, и за то се Богу молим, да много времена дотле не прође; него да се из овог запустелог Христова винограда што брже истреби трње и плевели, и да науке и поредак у њему процвјетају.

Онај исти дан, кад сам се ја с новим игумном о клисарници разговарао, пишу игуман Симић и Сава Бједов у манастир Крку и пошљу Никодима, да дође архимандрит Никанор Богуновић, речени Скочић, који у оно вријеме намјесто епископа, кога нашему вјероисповједанију у Далмацији мњетачка республика није дозвољавала имати, бијаше ту управитељ вјероисповједанија нашег под именом генерал-викарија или администратора, по чија је власт, непотврђена и незащичтавана од државног начелства, била врло слаба.

саландар -- плата за 40 молитава (на литургијама) за мртве; *парусија* -- већи дар манастиру; *благоутробљејши* -- премилостиви, најмилостивији; *превосходитељство* -- превасходство; *плевель* -- плева; *администратор* -- управник, старалац; *заштитицаати* -- заштићавати, бранити; *начелство* -- начелство, управа.

Дође архимандрит у сирну сриједу и призове речену двојицу: Симића и Бједова, и од друге наше стране: Јосифа Дошеновића, бившег годину дана игумана, и старца Теодосија Вукчевића. С овом четворицом уговори се да се имају ујутру по јутрењи сабрати сва браћа; по осим њи петорице нитко не знађаше шта су уговорили. У четвртак по јутрењи зазвони се у велико звоно, и позову нас тако у цркву. Ми дођемо и станемо сваки на своје мјесто. Онда се окрене викариј к новоме игумну, говорећи: „Ти си се, оче игумане, противу воље више од полак браћа зангуманио, који нијесу с тобом задовољни, и прошло је толико времена, да зову њеки тебе, а њеки старца Јосифа игумном. Ја судим и налазим за право да ти оставиш игуманство, и нека онај буде игуман, кога сва браћа сагласно изберу.“

На то одријеше са свога мјеста игуманску штаку и донесу је насред цркве; тако и мантију метну на налоњу. За тим изиђе из стола Симић, метанише пред дверма, и, поклонивши се браћи на лијево и на десно, рече: „Простите, браћо, ако ме је њека част браће, преко воље друге и веће части, избрала. Ја се ето сада игуманства одричем: изберите, кога оћете.“

После ове церемоније поче викарио, видећи зар тако смиренније у Симићу, браћи наше стране овако говорити: „Ето, он се је

сирна сриједи — среда беле недеље; *налож*а — сточић на високим погарима (за читање у цркви); *чаг* — чест, део; *викариј* (и *викарио*) — vicarius — намесник.

покорно, и оставио је игуманство; али би била велика срамота свије вас, да после толиког времена његовог игуманства, он сада остане проигуман: него ја молим сву браћу, да га сада потврдите, навластито ви, који нијесте били прије с њим задовољни.“ Ово је овако све било у прошавици дан у Симићевој ћелији уговорено, без знања остале браће, осим горе именоване четворице; и тако противна страна успје изновице, те заигумани Симића. Појући „Достојно јест,“ даду му штаку у руку и заогрну га мантијом, који за тим све иконе по обичају цјеливаше.

Послије ове церемоније изиђемо из цркве и отидемо у ћелију новог игумна на кафу. По кафи окрене викариј ову ријеч к мени: „Оче Герасиме! Ти си самовољно узео од Никодима црквени кључ, да будеш клисара, а Никодим да иде на твоје мјесто у Котар на парохују биљанску. Ти си сам себи ту власт дао, без игумана и без браће. Зато су старци овђе са мном расудили да ти за ову годину останеш и без парохује и без клисарнице.“ Овијема ријечма као жарком стрпјелом у срце ударен, погледим на мога старца Дошенића и на Теодосија Вукчевића, неће ли штогод они рећи за ову неправду, коју су ми они исти својим савјетом и уговором навукли; а она оба уложила очима, преда се гледећи, не имају образ, да од стида у ме погледају, већ сједају како нијем и глуви. Онда сам најприје познао да су ми они јаму копали. Почнем ја казивати викарију како је

било, како сам на то и од кога био наговорен, и да су ме, ако до шта буде, исти и бранити објећали, а сада тако преварили и издали. Но све моје правце и представљени разлози бијау залуду: ни одговора ни од кога!

По обједу отиде, викариј у Крку, а на парохију у Биљане опреми се старац Дошеповић, и тако останем ја чист и од парохије и од клисарнице. Сједећи беспослен у манастиру, а научивши се од дјетинства или на коњу или пјешнице у движеніју бити, чинјаше ми се дан година. Размишљавајући свакојако у себи, станем се с тијем тјешити: може бити, помислим, да је ово овако од Бога суђено, да ја останем без сваке службе и посла, и да је сада дошло вријеме, да се испуни оно моје пророчество, што сам дијаком јошт мален говорио, да ћу поћи по свијету, виђети различне земље и градове, о којима сам слушао у разговорије од калуђера, особито о славнијем Мљеткама, о Светој Гори, о Цариграду, о Бечу, о Пољској и о Русији.

Пут, одлучен за Крф, окренуо се на другу страну.

Зачнем намјереније једно, к којему ми потребно бијаше дозвољеније игумна и свидјетелно писмо с печатом манастирскијем. Зато дозовем једно јутро игумана и све калуђере, који бијау у манастиру, у моју ћелију на кафу,

и станем овако говорити: „Оче игумне! Ја сам, како вам је познато, ову годину по суду г-на викарија лишен сваке службе манастирске. Ви знате да ја умијем градити крстиће, како су и светогорски, и поњешто лаписом (камичником) чертати иконе. Ја беспослен овако не могу стајати; зато желим с вашиим благословенијем поћи у Крф, учити се иконописанију и поклонити се светоме Спиридону. Ако ме изволите отпустити, а оно молим да ми дате свидјетелство с печатом манастирским.“

Када ове ријечи чуше, игуман и сви викнуше у један глас: „Бог би те, брате, научно да поћеш и да научиш тај занат, зашто и тако немамо у Далмацији живописца, кромје што нам је јошт поп Матеј Веја у Шибенику.“

У онај час получим исто свидјетелство, спремих се, опростих се с браћом, и трећи дан (год. 1782.) одлучих се из манастира у Задар. Одавде по мору стигнем на Лазареву суботу у Мљетке, ђе нађем господара Гаврила Петровића сама, кога прије у Задру познава. Ту сам провео празник Воскресенија Христова и бавио сам се, чекајући да би ми се намјерно какав корабаљ, који би полазио у Крф, читав мјесец дана.

Чрез то вријеме одао сам по Мљеткама, и разгледао сам чудеса невиђена истога гра-

лапис — писаљка; чертати — цртати; иконописаније — сликање (писање) икона; живописац — сликар; получити — добити; корабаљ — лађа, брод; чрез — за.

да. Сав је никао из воде и водом опкољен: није ни једне стопе голе земље нема, развје по вртоградима овђе онђе међу домови. Кромје безбројније поускије улица за пјешце и кромје многије већије плочадиј (пијаца), које су постављене четиреуголним тесаним каменом, пролазе кроз сав град и пресијецају се на све стране, на подобије улица другђе, олуци (каналл), преко којије до 600 мостова има за пјешце, и по којијем, и испод мостова на свод од камена, врве различни чунови и чамци, како другђе кола и каруце. Сви олуци (каналл) и брегови обастрти су зиданом стије-ном до на дно мора, које туда није јако дубоко. Кад је прилив морски чрезвичајан другда, што бива каткад у пролеће и у јесен по једанпут, онда вода поплави њеке ниже плочади и улице, а и дољне подове домова, ље се не обитава, но служи за магацине и дућане. Обаче послѣ две три уре уступи онет вода, а и не нарасте више од које стопе. По готову на сваку плочад и улицу, у сваки дом и цркву, може човек доћи пјешнице по суву, и равно на чуну по води, олуку, с друге стране.

Пијаце (плочади) св. Марка не има равне ни у којем граду на свијету. Она је пред црквом Св. Марка, на подобије писмена П, у дуљину 265, а у ширину 125 коракљаја ду-

развије — разна, осим; *вртоград* — градина, врт; *кромје* — осим, окром; *брегови* — обале; *чрезвичајан* — изванредан; *плочад* (р. плочади) — плошта, јавно место, тржиште; *подобје* — слика; *обаче* — али; *ура* — час, сахат.

гачкије, опкољена великољепнимма трема великијем палатама, које се зову прокуратије, и у којима су при земљи свуда у наоколо све саме писарнице нотара и ходатаја, а највише кафане и дућани. Испред реченије палата у округ (наоколо) јесу све сами волти, то јест ћемери, свезани с палатама; а с друге стране на високим четвороугаоним колонама (стубови) од финога бијелога камена, а наоколо њи сједишница од камена. Испод овије свода све у наоколо иде се по суву, на дожду и снужеу, како исто и у Падви. Обноћ се ужегу ферари, и на свакој колони стоји по један ферар, што ову пијанцу освјетљава до посланје поноћи. Пред црквом у њеком растојанију стоје (и до данас) у подножја од брондза затакнуте три високе, као на галијама, јеле, на којима се у недеље и празнике развијају три барјака за памјат од трију мљетачкије краљевина: Кандије, Мореје и Кипра, што су Турци отели Млечанима. Петора врата, преукрашена ступцима различна мармора, воде с плочицади у цркву светог евангелиста Марка, у којој се хране истога евангелиста мошти. На речена врата улази се најприје у пошироку ходницу, која води и на десно и на

прокуратије — државне палате које су подигли *прокуратори* (тутори) *св. Марка* (највиши финансијски чиновници); *нотар* — бележник; *ходатај* — посредник, адвокат; *волт* (*волат*), *ћемер* — свод; *волти* — сводови, трем (аркада); *дожд* (*дажд*) — киша; *Падва* — Падуа, (тада) мљетачки град у Италији; *ферар* — фењер; *јела* — катарка; *памјат* (памет) — спомен; *Кандија* — острво Крит; *Мореја* — полуострво Пелопонез (Јужна Грчка); *Кипар* — острво у северноисточном делу Сред. Мора (према јужној обали Мале Азије), од 1878. под Енглезима.

лијево около сопственога храма. Овај је раздијељен великима од бијела мрамора ступцима на три храмине, и има одозгор пет великије трула (купола). Све иконе по стјенама, по ступцима изображене су работом музајеском, то јест, сложене су од ситније мрвица каменније и стакленог вида, свакојаке боје, што је заиста удивително; тако су сложена и сва написанија покрај икона. На исти начин је сва црква са ходницима поподиљена с мрамором много различите боје, разновидно расположеним, највише дробним, и мало већим од покта мраморима. Средња огромна црквена врата од метала, у ком има много сребра утопљена саватли, ђе се види толико лавовије глава, донешена су из цркве Свете Софије цариградске, кад су Мљечани, Французи и Енглези, владавши у Цариграду 40 година, прије одшествија свога исти град оплијенили. Сказује се да су онда Енглези одијели грчку флоту, Французи библиотеку, а Мљечани драгоцјености: царске круне, ризе, посуђе, монети различније светаца и иконе, како се види на лијевој руци у цркви светог Марка Богородица, писана руком светог евангелиста Луке. Удивителна, и као да су од сувога злата, виде се над средињим вратима Светога Марка четири

сопствени — властити, сами; *труло* — кубе; *стијена* — зид; *изобразити* — насликати; *музајески* — мозаички, од мозаика; *саватли* — емаљираи; *Мљечани*, *Французи*, *Енглези* (и други креташи са Запада) — основали су латинско царство у Цариграду, које је трајало од год. 1204.—1261.; *одишествије* — одлазак; *сказивати* — причати.

коња, која веле да су јошт Неронова, из Рима, пренешена у Визант од Константина Великога, и с врати Свете Софије од Мљечана у Мљетке. Године 1797. дао је генерал Бонапарте однијети исте коње у Париз, ђе сам ји ја онет имао случај виђети године 1810. пред његовом императорском Тиљерија-палатом на високом подножју, упрегнуте триумфално у једну пол-каруцу 2 коња, и покрај свакога стојаше по један са стране, који ји држаше, велики крилат Арапин, све великољепно и позлаћено. Сад су онет ови коњи у Мљеткама и стоје, како и прије, над вратима Светога Марка.

Уз цркву Светога Марка лежи превеликољепна палата покојнога принципа (доже, дужда) мљетачкога, ђе су се сабирали владјетељи на савјете, која је, како и црква Светога Марка, покривена оловом. Налазе се тамође у Мљеткама многе друге великољепне палате, превелики манастири и прензредне цркве, ишта ту тога није, чему није броја, а величију ни краја ни конца. Арсенала, ђе се граде корабљи, и оружја не има подобна у Европи. Около града у различним растоја-

Нерон — познати римски цар (г. 54. до 68. после Хр.); *Визант* — Византија, Цариград; *Константин Велики* — римски цар (основао Цариград и у њ пренео столицу из Рима), рођен год. 274. у Нишу; год. 306. постао император Шпаније, Галије и Британије, од год. 324. до 337. целог римског царства; *године 1797-ме* — Наполеон је (још као главни заповедник француске војске у Италији), заузевши, после многих победа над Аустријанцима у Северној Италији, Мљетке, уништио државу мљетачку; *Тиљерија* — Тиљерије, најславнија царска палата у Паризу, коју су г. 1871. комуници савали и разорили; *триумфално* — победнички; *принцип* — кнез; *корабљ* — лађа, брод.

нијама стоје посипјани на островима већи или мањи градови, који су подобно као произни-цали из Мора Адријатическог : све ово заједно зове се *Мљетке* и обрађује од силе великога мора предугачким једним островом, који од мора закриљује све Мљетке неколико миља до града *Ћозе* у њеном њедри. Овај град тко не види, не може из описанија знати ни вјеровати, а тко га види, не може му се да начуди.

Чекајући ту, не би ли ми се наша ка-ква пригода у *Крф*, сазнам да у Мљеткама живјаше једна моја родница, г-ђа *Фиорина* са својим оцем, који бијаше из *Леванта* (*Јонскије Острова*) Грк, називајем *Апостол Фово*, оженивши се из *Далмације* од благородне фамилије *Деде-Митровића*, реченога *Јанковића*, мојије родника. Разумјевини о њој, отидем је поздравити, и искажем јој у разговору све моје намјереније, препоручујући се да би ми њезин отац нашао какву пригоду за *Крф*, с којим се ја не мога разговарати, не знајући ни грчки ни талијански, како ни он српски.

Претолкује она своме оцу талијански моје говорење, а он такође преко толмача упита ме, колико мислим бити у *Леванту*. Кад му кажем : најмање три године, припита ме : колико имам новаца ? Одговорим : 50 цекина у злату. — Насмије се старац и рече : „*Кћерце*, кажи ти твоме том рођаку, ако он не

Тога (Chios) — град на ушћу реке *Адије* у сев. Италији ; *називајем* — који се зове ; *намјереније* — намера ; *пре-толковати* — растумачити, превести.

има најмање по 100 цекина на годину за трошак: плаћати рáну, обиталиште, учитеља и пр., нека он не иде у тај Левант, како јошт к тому не умије ни грчкога језика, с чим би могао по штогођ добивати, кад би одслужео коју литургију.“

Опечалим се весма, не имајући 300 цекина, не могући с малим трошком поћи, а од срамоте не смијући се враћати у Далмацију.

Види мене речени Апостол невесела и смућена, пак говори својој кћери: „Кажи ти томе свештенику нека он иде у Русију, ђепо је царство благочестиво и богато, а језик му је руски готов, кад је Србин и уме црквене књиге, које су и у Руса исте. Тамо има у сваком манастиру живописца, и може се, чему гођ жели, научити без толико трошка.“

Посве ми мило би ово представленије; „али,“ речем, „тко би мени дао за Русију паспорт?“ Јер под республиком, ако би који наш христјанин само помислио ићи у Русију, а камо ли поћи тамо, пак би се то дознало, нама' би га владање бацило под земљу у тамнице, или у тако зване камароте под њека олова, као што је и архимандрит Сава Љубиша из Паптровића пре страдао њеко вријеме тамницу у Мљеткама, а послѣје послан био у заточеније у далматински манастир Крку, ђе је стајао четири године, ни крив ни

представленије — представа, понуда; *паспорт* — пасош; *владање* — влада; *камарота* — собица (тамничка ћелија); *под олова* — *Piombi* — чувене млетачке тамнице под оловним кровом дуждева двора.

дужан Мљечанима. На то Апостол приложи: има овђе руски министер маркиз Маруци, и ако желим поћи у Русију, а оно да дођем сјутрадан у десети час, да ће ме он повести к министру и молити га, да ми даде пасапорт до Петрбурга; али да ја ником не казујем да ћу у Русију. Нитко радији од мене: дођем сјутра у уречено вријеме, и отидемо к министру, којем мој старац грчки саопшти моје намјереније и жељу. Ту пречекамо по часа, ал' ето ти секретара с печатаним паспортом, у који уписа моје име и проче, по обичају, а министер се потпише и удари свој печат, пак, дајући ми пасапорт, рече: *Како кати водио!* то јест »Срећан пут!«

Благодаримо министру и изиђемо из његовог двора, који је над каналом и близу моста грчке цркве Светога Георгија, коју је сазидао дао Србину Скендербег Георгије, и на своје име нарекао, около године 1464. Када сам виђео у џепу моме пасапорт руског министра за Петрбург, чувствовао сам у души мојој онакву радост, коју ми је немогуће описати. Ето ти сад, — говорех сам са собом, — да научиш живописаније и руски језик, да обичиш толика царства и краљевине, да познаш толике народе, њихове обичаје и што је у њи боље или горе него у моме отечеству, како што сам желио од мога дјетинства, — то ће ми се моје пророчество испуњити.

маркиа (марки) — племићка титула, готово исто што и гроу; *чувствовати* — осећати.

Прво путешествије у Русију преко Беча и
пољскога краљевства.

Из Мјетака навезем се за Тријест, Ње
приспијем у очи светог Георгија. Оданле пи-
шем по пошти моме крупском игуману и свој
браћи, како у Жегар моме синовцу Пантелеј-
мону попу Зелићу, да ја полазим у Русију, а
не у Левант за Крф, казујући им узроке, горе
изложене. Једно јутро у Тријесту сретнем се
на пијаци с благородним њеким господином,
који ме упита: одакле сам и камо идем. Ка-
жем му тко сам и од куда, и да намјеравам,
ако ми Бог послужи, поћи одатле управо у
Русију, учити се иконописанију. С тога мје-
ста поведе ме по пијаци донекле, пак пружи
руку: „Оно су, оче,“ показујући ми, „врата
моје куће; дођи ми сјутра у девети час на
кафу, те ћемо се разговарати.“ Растанем се
удивљен, не бивши до тада у Тријесту и не
познавајући човека, — као и он мене до тога
часа, — који ме зове на кафу; то ми се дало
бијаше у мисао. Не знадо ја да је оно био
странољубиви господар Јосиф Милетић, Србин
из Сарајева, којему ме препоручно бијаше,
прије мог у Тријест пришествија, из Задра
мој љубими од дјетинства и срдачни до гроба,
покојни Стефан Ђурић конзул, такође Србин
Сарајевац, имавши од мене из Мјетака пи-
смо, да кроз Тријест одлазим у Русију, а не
у Левант.

посијени — помогне; пришествије — долазак; љубими
— љубљени, мили.

Сјутрадан дођем к реченоме господару Милетићу на ручак, при коме каже ми да ме је њему препоручио из Задра поменути господар Ђурић: »мој,« рече, »велики пријатељ, како и Ваш, који ми нише да сте од поштене свештеничке фамилије и из манастира Крупе.« Рече ми за тим: »Оче! Ако могу у чему Вас послужити, слободно заповиједајте.«

Благодарехи му премлого за таково његово усрдије и странољубије, додам, у разговору, да сам о малом новцу, а пут ми је преко цесаревине австријске и Пољске далек; зато, ако би могао, да би ми код нашије христјана исходатајствовао коју милостињу за трошак. На ово он: »У овоме је царству, оче, забрањено странима просити милостињу; но ја ћу платити за вас делижанц од Тријеста до Беча (за који се плаћа 5 златније цекина), а преко тога можете отићи у господара Јове Куртовића, који је прокуратор цркве наше; ако би кћео, могао би вам дати штогођ из црквене касе.«

Сјутрадан посјетим реченога Куртовића, нађем га сједећа на вратије његовога великога дома, и ту га поздравим, колико сам могао, најумилније. На питање, одакле сам, искажем му све, како и Милетићу, и придодам говорећи: »Будући да је наш калуђерски занат и живљење просјачина, тако сам дошао, да Вас молим, како првога овђе госпо-

исходатајствовати — испословати, помоћи да се нешто добије; *прокуратор* — тотор, пуномоћник; *посјетити* — походити.

дара и цркве прокуратора, да би ми штогођ по возможности дали из цркве, или коју милостињу чрез тас скупили за трошак.“ — Држао сам да ћу барем до 50 форинги поључити, али ме је јако преварила надежда. Стаде ми говорити триста извиновенија и, накратко, да се више не трудим, јер нећу од цркве добити ни крајцаре. Чувши ја јоште у Далмацији за име на гласу богатог Куртовића, и видећи сада мојима очима ту истину на вратије превеликога му дома, усудим се и речем: кад не може ништа бити од богате црквене касе, ни с таса, а оно барем да ми он даде коју милостињу од свога труда и Богом данога му имјенија. Но на ово иљаду изговора, из чега виђо да је Куртовића овога срце сасвим окамењено противо калуђера, премда он сам имађаше роднога брата Симеона калуђера у манастиру Требињу у Ерцеговини; или, ако је и најбољи и најстранољубивији, може бити, свакоме био пре мене, но мени се је тада немилостив показао, што зар тако кћаше моја лоша срећа.

Разговарајући се овако с њиме, и приговарајући му више од двије уре — толико богатство видећи — његову скупост, сјетим се да сам неђе читао о богацу њеком, њему подобном, и приповједим му ову причту: Како у свијету обично и свуда бива да људи, један о другоме суди и говори, а највише сиромани и просјаци бесједе о милостивима и немилостивима.

возможност — могућност; *извиновеније* — правдање, изговор; *имјеније* — имање; *причта* — поучна прича, басна.

стивима. Тако се у граду једном, ће живља-
ше особити њеки богатац, пошате једном
међу собом сиромашн, и сви противо једног
сложно доказау да онај богати никада јоште
није никоме од њи учинио милостиње, нити
је кадар учинити од тешике своје скупости.
Онај јединицац, бранећи га од таквога хулења,
опклади се с другима, да ће од њега полу-
чити милостињу, пак се упутн к дому богатаца.
Почне кунати и лунати у врата, на које се
помоли богатац на прозор и почне викати на
сиромаша, да му одлази од врата. Убоги на то
удараше јонит већма, не одступајући, нити
псовке онога слушајући. Не знађаше већ бо-
гати, чим би се с прозора бацно, да отера
испред врата досаду, кад у тај ма куварица
покрај њега прође, носећи крто хљеба, из које
он, онако љут, узме један сомун, и баци на
убогог, да га се прође. Овај прими то за ми-
лостињу, а не за зло од богатога, и с тим
добиле јоште своју опкладу.

Расказавши ја ово моме господару Јови,
речем му да би и он могао извадити барем
једну петицу (марјаш) и ударити ме с њоме,
да му отидем с врата, које би ја примио за
милостињу, како и сиромаша онај у приповијецн
сомунић. На ово он: „Душе ми, оче, волио
би ја ону петицу у онај канал (показујући ми
руком) или у море бацити, него је калуђеру
дати.“ Овај одговор сврши нам бесједу: уста-
нем са „С Богом остајте,“ пак нама' отидем

к добромe господару Јосифу Милетићу, који се је нашао соблазнен, не надавши се таквом поступ[к]у са мноm од Куртовића. Али су до пет година по томе браћа његова, покојни Максим у Бечу и покојни Стефан, Куртовићи, у Смирни у Азији, пошто су подобни ова два странољубивоме Аврааму, загладили сву ту његову срца тврдост, као што ће се напријед виђети, а и он ме је сам (исти покојни Јово) другојачије дочекао, кад сам се вратио из Грeције годa 1786., позивавши ме, за мога бављења у Тријесту, много пути на обједи и на разговоре.

По светоме Георгију шести дан оправим се из Тријеста с делижанцом, и стигнем једанаести дан у Беч, не спававши ни дан ни ноћ, него ми у непрестаном вожењу пролазице сам, како и свему мојем друштву, у једноме дремању. По препоручителноме писму господара Јосифа Милетића на његова стрица у Бечу, господара Јову, одејео сам у овога. Колико сам за мало дана могао, общао сам и дивно се славномe и великољепномe граду Бечу, особито огромној великољепној цркви светогa Стефана с високим пренакићеним њезиним звоником и прекраснима у наоколо предградјама. Имао сам срећу тада виђети и неумрлога цесара Јосифа Второгa први пут.

соблазнен (м. *соблажнен*) од *соблазнити се* — наљутити се; *Јосиф Други* — рођен 1741., проглашен за краља 1764., али је до 1780. владао заједно с матером, царицом Маријом Терезијом, после чије смрти с'ам, као „римско-немачки“ цар, до своје смрти 1790.

Познанство учинивши с добрим господаром Максимом Куртовићом, кад сам полазио из Беча, добијем од њега препоручително писмо у Будим и Пешту на господара Лазара Јоановића, брата господара Флорија (Цвјетка) који живљаху у Тријесту. Овуда од пријатеља у Русију упућен, растанем се у Бечу с њима једанаести дан. Сједнем у лађу, пак низ Дунав, на Пожун (Презбург) и Коморан градове, приспијем осми дан у Будим и Пешту, које градове само ова широка ријека раставља, но мост на лађицама саставља.

Будим, на десној страни Дунава, лежи на наклону брда према Пеште; није велик, и састоји понајвише из маленије бијелије кућица. Слави се престолом старије краљева мађарскије, ће зато стоји сада Цесарев брат, као намјесник краљев, титулом палатин. Лијен је градић, у којем пребива, на особитој главици плити холму сазидан. Има двоје добре топлице плити купјели, од времена јошт турскога владања уређене. Пешта је на равници, велика и пуна знатније зданија. Овђе је свеучилиште краљевства и — које овђе, а које у Будиму — сва највиша сједалишча правителства и судишча државна. Овђе је и трговине мађарске средина. Осим Мађара има ту Срба, Словака плити Тота (Напона), Нијемаца, Грка, Влаа, Жидова, и тко ту задуго стоји, толико

палатин — поткраљ у Угарској; *холм* — хум, брдашце; *купјел* — бања; *сједалишча правителства* — државне власти; *Напони* — име народа (исловенског) који је некада живео у западној Угарској.

по готову језика научи и говори. Јако ме мучање и љуто тужах на судбину моју, што ми се није дала родити у оној земљи и вароши, ће науке цвјетају и толики се говоре језици; и који би год језик чуо, повела би ме жеља учити му се; али све залуду: средства није, а и вријеме прошло прве младости! С друге стране, колико се више удаљава из Далмације, милога мог, какво је гођ, отечества, — толико ми више по глави иђаше, оћу ли га, Бог зна, више виђети, чинићи ми се да сам већ на крају свијета; а јоште не знадо колико је иза Пеште растојаније доице, камо сам предузео био моје пугешестије.

Од овије мисли скорб, нешто зар труд, а нешто и онђенињи воздух тежак, принузрокују, те ме увати жестоки огањ у Пешти. Шеснаест дана одлежам у реченога господара Л. Јоановића, моравици из десне руке крв пустити, нићи у купјели и љекарства употребљавати.

Пристуни Петров пост, а мени, хвала Богу, би лакше; тако, ајде да се иде даље. Мој добри Лазар отправањаше кола натоварена вином у Лвов (Лемберг), и у којима се нађе и за ме мјесто. Пут нам бијаше на Мишковце, ће се зауставимо два дана. Ту има црква православна, неколико Влаа и Срба. Њеки племићи од њи звали су ме у своје винице, илићи подруме, ће им стоје прензредна вина токајска

скорб — скорб, туга; *огањ* — грозница; *Лвов* (Лавов, нем. Лемберг) — сада главно место у аустр. круновини Галицији; *Мишковци* (Miskolcz) — главно место у боршодској жупанији у Угарској.

с којима тргују, да им светим водицу. Ја сам тамо ишао, и оба она дана провео сам весело: на онаквој врућини обједовати у ладније подруми, ђе се највише токајско, од више година, пијаше вино, било је право и ријетко благовање.

Отале иде се до Лемберга све кроз тотску планинску земљу. Словаци (Мађаром Тоти), прави Славјани, прилично се разумијевају са Срби; али њеки међу њима, зовоми Рушњаци, који су унијати, као што су они други римокатолици, имају језик покварен и различан од српскога, као што је различан бугарски, крајински или њекије никољара (островљана) адријатическије од нашега у Далмацији језика.

У Лембергу нађем неколико трговаца Влаа, али без цркве и свенитеника, који кад би се хтели исповијети и причестити, или дијете крстити, ишли би до прве православне цркве и свенитеника, осам дана ода, у Буковину. То сам сазнао у прилици, што се баш тада једноме родило бијаше дијете, које не бијаше посве ни здраво, и умро би може бити и некрштено, да се ја не будем намјерио онуда проћи. С великом молбом наморали су ме они христјани, да га крстим, коме сам био ја и воспријемник. Сви су народи, колико који, тврди у своме закону, али — не кудећи другије — после народа српскога најтврђи су, како и најстранољубивији, Македо-Власи,

Рушњаци (и *Русики*) — Малоруси у севернојст. Угарској и ист. Галицији; *Буковина* — засебна област у цесартавском делу Аустро-Угарске (главно место Черновиц); *воспријемник* — пријемалц, кум; *Македо-Власи* — македонски Власи, Цинцари.

који нису Грци, но Македоњани од Москопоља, расијавили се по свој Европи од турскога зулума.

Они у Лембергу, ђе сам три дни почивао, направили су ми извозника Пољака до Ново-Миргорода у Новој Србији, који градић лежи на граници пољској, коју дијели од Русије ту не велика једна ријека. Ова страна Пољске бијаше тада књажество књаза Љубомирскога, бившега у то вријеме у служби императрице Екатарине Алексјејвне, и имјевнега за супругу племјаницу (синовицу) књаза Григорије Потемкина. Погодивши реченога кочијаша за 35 холандскије златније цеклина, пођем из Лвова, и уочи Светог Петра стигнем усред Пољске у манастир зовоми Почајев, који лежи на повисоком холму, и имађаше тада славенску, кијевској подобну, књигопечатњу. Ово су унијати, и зову се калуђери Василијани. Млади сви брију браде, а старији подбријавају. У овоме Почајеву, како ми је казано, почела се је најприје у Пољској унија, и већа част прешла је к римокатолическој цркви; само у Украјини остала је једна част у нашем благочестију, која је сада потпала под империју

Москопоље — у ист. Арбанији, разорено г. 1769.; *извозник* — кочијаш; *Почајев* — унијатски манастир, сада у волинској губернији, близу аустр. границе; *Екатарина Алексјејвна* — царица Катарина II. (1762.—1796); *имјевнега* — који је имао; *Василијани* — Василијевици, калуђери реда св. Василија (тога су реда и сви православни калуђери); *Украјина* — већи део Мале Русије (на ист. граници Пољске); *благочестије* — „благочашће“, права вера; *Нова Србија* — негдашње граничне области „Новая Сербія“ и „Славяно-Сербія“ (сада *херсонска* и *јекатеринославска губернија*), које су год. 1751. и доцније населили ерски бегунци и други исељеници из Угарске и Турске.

сверусијскога самодршца Александра Павловића. На Петров дан био сам у Почајеву и у цркви, да видим службу ушњатску, коју су основали да је, осим спомињања папе римског и додатка у символу вјере, сваколика како гођ и наша. У истој цркви видео сам и прелијепу једну икону Богоматере, о којој кажу Василијани да је једна од оних четирију, што је писао свети евангелист Лука.

Пролазак кроз Нову Србију, и гостољубије ондашње високе госпoде једнoрoдaцa.

По празнику Светије Апостола сутра дан продужим пут мој из Почајева, и 30. јунија 1782. године стигнем благополучно у Ново-Миргород у Новој Србији. Овђе нађем г-на мајора Јoанa Скориха, мога најближега сусједа из Међеђе у Далмацији, и друге многе Србе. Њеки из Мађарске и Баната због различити у оно вријеме збивши се политически узрока, њеки из Србије, Босне и Ерцеговине од теготе ига турског, њеки из Далмације и Албаније због гоненија венецијанскога избјегли бијау и дошли у она времена у Русију, и населили ону, празну бившу, земљу, која се по њима и назвала *Нова[ја] Србија*. И другу сам знатну госпoду познаo ту: славног Текелију генерала, генерале Чорбу и Хорвата из Баната, графа Ивана Подгоричанина из Црне

Александар Павлович — руски цар Александар I. (год. 1777.—1825.), ступио на престо 1801.; *Свети Апостоли* — Петар и Павле, 29. јуна; *Новомиргород* — сада у херсонској губернији.

Горе, генерала Пишчевића из Паштровића и књаза Анту Стратимировића, генерала из Новог Ерцега от Боке Которске. Од овога старинскога српскога књажескога Стратимировића кољена из Албаније, а корено из Зете, происходи и високоблагородна у Мађарској фамилија, од које је садашњи, свему српском народу бесмртни, карловачки архиепископ Стефан Стратимировић и друга, у Мљеткама пребивајућа, фамилија, наречена (по рђавом обичају) од имена претка јој њеког, Јововић од Стратимировић, како се може виђети у родословију исте фамилије, које се наоди при г-ђи Терезији у Тријесту, удовици покојнога капетана Јоана Јововића од Стратимировића. Од исте лозе прозивљу се јоште, без свакога придејвка, чисто Стратимировићи: у Мљеткама господар Матео и у Шибенику брат овог Богић, за којим је била у првом браку она Елена, која је била поводом многочувеној Буквинци неумрлога Доситеа.

Сва горе поменута господа у Новој Србији дочекала су ме лијепо, и благороднодушно милостињом на пут обдарила. Особито од свију генерал Анто Стратимировић, који ме је држао у добру своме, вароши Дмитровици, десет дана, гостећи ме с много официра

Паштровићи — племе и општина у Боци Которској; *Нови* или *Херцег Нови* или *Кастел Нови* — град и пристаниште у Боци (срезу которском); *Стефан Стратимировић* — архиепископ и митрополит карловачки од 9. нов. 1790. до 4. окт. 1836. год.; о његовој се породици говори као да је од старих зетских Балшића (Срацимировића); *Јелену* — кћер пона Аврама Симића позније Доситије у II делу свога живота и прикљученија⁶ (8. књ. С. Књ. Задруге, стр. 21.).

Срба и Руса од његове регименте и полка, који се звахе »славјано-српски полк.« Чу-до му мило бијаше забавничати и шалити се о свачем, а највише припити штогођ калуђерима, кад би му руке дошли. Бијаше ми додијао својом шалом, из које једном за столом рече ми: »Зашто се тако млад покалуђери? Да си дошао у Русију, до сада би могао бити генерал.« — Ја одговорим да су у моје дјетинство била три попа у мојој кући, ђе сам често виђао и калуђера, и зажелно ићи к њима у манастир Крупу, учити се, како ме је и моја мати у тешкој једној болести мојој завјетовала дати, као што ме је и дала од осам година, ђе ме, не знајућа јоште што је бreme и тегота живљења калуђерскога у Далмацији, покалуђере у мојој 17. години.

За тим ме упита: »А како су те, Бога ти, калуђерили, и има ли ту која церемонија?«

Видећи ја да је он велики паливац и да свашта у шали прима, смислим казати оно што није, не би ли се барем доста насмејао. Почнем му дакле овако говорити:

»Ево каква је, господине, церемонија, када оће у Светој Гори и по свој турској земљи (који су обичај узели од Грка и у Далмацији) српски калуђери да дјака покалуђере. Једно јутро по јутрењи чујем ђе звони велико звоно, које зове у цркву на сабор. Ја нијесам знао на што ће тај сабор бити, и побојао сам се, да се не скупљају у цркву и да кога дјака или

момка не поднисују, као што обично чиниш, кад који није дошао у цркву на јутрењу. У то вријеме био сам баш у питању код коња, и нијесам био ни у цркву. Ал' ето ти иде један калуђер, и каже ми: „Ајде, зове те игуман, да идиш у цркву.“ — На то ја одговорим: „Ја сам био на јутрењи, што ћу сада у цркви?“ — Калуђер рече: „Ја не знам, него оди брзо, зато су се скупили сви калуђери, дјаци и момци, и чекају још тебе.“

Пођем ја; а када дођо у цркву, пита ме игуман: „Желиш ли ти, Кириле, остати при манастиру и бити монах?“

Одговорим ја да желим од свега срца. „Добро,“ — вели, — „али знаш ли ти, синко, да онај, који мисли бити прави калуђер, ваља да буде игумну и свој старијој браћи покоран и у свему послушан?“ — „Знам“, одговорим, „и ја ћу бити.“

И. Оћеш ли ти трпети све, што гођ тво о теби буде зло говорити, и оћеш ли све оно, што чујеш на једно уво, [да] пропустиш кроз друго?

Ја. Оћу.

И. А када тебе пошаљу игуман и браћа у мир, да просиш милостињу за манастир, оћеш ли се ти стиђети просити и искати све, што је потребно манастиру?

Ја. Кад се други калуђери не стиде, зашто би се ја сам стидио?

неднисуати (неденсати) — казнити, тући; мир — свет, народ.

Иг. Знаш ли да калуђер прави мора имати при и тврд образ.

Ја. Ја га поцрпити не могу; него какав ми је Бог дао и створио, онаки ћу и имати.

Иг. То је лако: како су га стари наши нама поцрпили, тако ћемо и ми теби.

Ја. Ја сам свему покоран и подложен; чините, оче игумне, што знате.

Када они овај мој одговор чуше, повикаше сви у један глас тако, да се је црква разлежала: *»Достојан, достојан и прекодостојан брат наш Герасим!«* Кад ја ово име саслуша, реко: *»Та ја се не зовем Герасим, него Кирила.«* На то ми сви скупа одговоре: *»Од Кирила Герасим, од човека калуђер; то тако мора бити, јер се другојачије неће боја примити за образ.«*

По овој церемонији говори ми игуман: *»Ајдемо, синко! Ваља да се вјенчаш с манастиром, од кога се не можеш нигда до гроба твога одлучити.«* Мислим ја у себи: *»Мајко моја! Какво ће то друго вјенчање бити?«*

Изиђемо сви из цркве, ал' кад оно ја видим пред вратије црквеније у порти све посуде од кујне (мађушнице), које на ме метнуше, а њеке около мене објесише. Дјаци сви запалили велике свијеће и пођоше преда мном, а игуман и сви калуђери за мном, и тако три пут око манастира обиђемо, појући сви у један глас: *Вјенчава се с овијем манастиром Кирилом брат наш Герасим Зелић.*

По окончанију овога процесijона дођемо унутра у портиг, Ђе све с мене скину; за тим се ижљубе игуман и сви калуђери са миом, као својим нововјенчаним братом.

Како се ово сврши, нама' полетим у хелију, пичепам зрцало (огледало) и погледим се у њему, ал' имам шта и видити: мој образ црн као угљен. Узмем такн сапуна цијелу фунту и поитим па ријеку Крпну, која ту испред врата манастирскије тече, мислећи у себи: док је боја овако скора, да је оперем; по залуду мука! Сав сапун потрошим, а црнило оста, које ми је у образ ушло, кад су ме калуђери с манастиром вјенчавали; и остадо црн, како онда, тако и данас.“

Док сам ја ову басну приповиједао, мал' не попуцаше официри од смија, а сувише књаз Анто Стратимировић. Послије стаде исти Анто расказивати официром около стола, како је прије мене био код њега из манастира Савине, из Капштеа Новог, архимандрит Инокентије; како се он (књаз) почео па обједу нешто смија ради о калуђери шамити, које је рченога архимандрита тако увриједило и у живац дирнуло, да је у пол обједа устао и побјегао из дома, „а овај се свештеник,“ вели, „не љути и не срдн нимало, макар шта човек говорио.“ На то му ја одговорим: „Богме, господине књаже, који човек оди по свијету, ономе се не ваља срдити ни противити, ни

процесион — процесија, литија; *портиг* — портик (porticus) — трем, ходник (са стубовима) под кровом; *Савина* — манастир код Херцег-Новог у Боци.

за истину, а камоли што се господин сулаца, само да развесели своје госте за обједом.

Тај час зазвони, на које му дође слуга, и по заповијести донесе један пакет рубљи. Извади књаз 50 рубљи у сребру и, метнувши ји на један сребрен тањир, рече оним около стола: „Ваља, господо моја, овом свептенику, оћете л' нећете л', давати милостињу, зашто су знали калуђери крупски кога у свијет шаљу, а не како су Савинци послали свога Инокентију, да се за једну бесједу ражљуте и побјегне с ручка.“

Сви они официри међу на бљудо, који 10, који 15 рубљи у сребру, и даду ји мени. Када ја пребројим, нађем 346 рубљи. „Помози, Боже и света Богородице!“ помислим у себи, „међер није залуду ни измислити какву басну, кад који љуби слушати, која даје корист а не вријеђа никога, како ни мој калуђерски чин. Зашто, како су Грци и Србљи изгубили царство, морају по Турској калуђери живљети по вишој чести с прошњом.“

По благопријатном угошчењу и шчедром дару упоменутије генерала и госпode српскије и малорускије официра, одлучим се из Дмитровице од љубезнога књаза и генерала Антонија Стратимировића, подобна заиста страпољубивому Аврааму, и, кроз Нову Србију идући, стигнем у Кременчуг град, покрај кога тече велика ријека Бористене, то јест

сулацати се — шалити се; *пакет* (sacchetto) — врећца, кеса; *по вишој чести* — већим делом; *шчедар* (штедар) — издашан; *Кременчуг* — окружно место у губернији полтавској.

Дњепер, која упада у Црно Море код Херсона и граничи међу Србијом и Малом Русијом.

Из Кременчуга дођем у град Полтаву, ђе је велики и неумрли император Петар Алексјевић разбио шведског краља и змаја Карла Дванаестог, године 1709., 27. јунија. Ту сам имао срећу паћи г-на епископа Никифора Теофан, родом из Крфа, који бијаше Грк правн, али добродјетелију и стронољубијем правн Рус, који ме је примио, угостио и нашао пригоду, те сам провидио град, и трећи дан одлучим се поћи у манастир Лубенски.

У овом манастиру бијаше тада началник архимандрит Дамаскин Арцикан, родом Вла из Букурешта, но муж неписказане добродјетели и гостољубија. Овај ме је човек дрикао у свом манастиру и дому 14 дана, угошчавајући ме и возећи ме са собом у својије каруца на 6 коња у многе малорусијске госпoде на објед, која бише у граду Лубенском. У овом манастиру почивају негљене и цјелокупне мошти светог Атанасије, патријарха цариградског, прозваног Пателарија, родом из Ципра, који је из Цариграда избјегао од варварског ига турског при цару Алексију, оцу Петра Великог, и избрао по царском

Дњепар — у старо време *Бористене*, велика река у Русији, извире у округу бјелском губерније смоленске, утиче код Очакова у Црно Море; *Србија* — Нова Србија; *Петар Алексјевић* — славни руски цар Петар Велики (г. 1682.-1725.); *Полтава* — главно место у губернији полтавској; опис овога боја види у „Историји Карла XII“ од Волтера (41. књ. С. књ. Задр., стр. 119.—122.); *Лубин* — окружно место у губернији полтавској, на реци Сули; *негљени* — неиструпули; *Ципар* — острво Кипар.

указу себи тај Лубенски манастир, да у њему живот свој оконча. Колико свијета и благоговјешније христјана, наипаче госноде, долазе са свом својом фамилијом к њему на поклоњеније, и то не само из све империје русијске, него и из самог пољског краљевства; и колико се ту милостиње доноси и оставља: — није могуће исказати!

Једва ме отпусти речени архимандрит да пођем у Кијев, куд ме оправи на својије кочија и на четири коња с препоручителним писмом на синодалнаго архимандрита у кијевској лаври Зосима. Тако из Лубенскога манастира стигнем шести дан у славни малорусијски престолни град Кијев и Печерску царску лавру, која се наоди усред тврдињце на једном холму, и испод којегаче тече ријека упоменутога, Бористене или Дњепер. У овом Кијеву има мужескије манастира 6, а женскога пола 3. У Печерској лаври јест началник архимандрит Зосима. У Николајевском манастиру налазе се цјелокупне мошти свете великомученице Варваре, којој је њезин отац Диоскор усјекнуо главу, за узрок што је дала три прозора на бањи начинити, во имја свете и нераздјелне тројице. У Софијском манастиру више Подолија на бријегу јест резиденција митрополита од све Мале Русије. У Пе-

благоговјешни — побожни; *наипаче* — особито, нарочито; *синодални* — који припада Св. Синоду руском; *во имја* — ва (у) име; *резиденција* — столица; *у битије моје* — за мога бављења; *Подолије* — Подол — подграђе (део) Кијева на Дњепру; *Мала Русија* — заједничко име за четири губерније руске: кијевску, черниговску, полтавску и харковску.

черској лаври и у две пештере у битије моје налазило се 500 калуђера.

У Подолију има три манастира женска. Први је Флоровачки, ђе су се примале у монахиње саме благородне дјевице и училе свакому художеству и рукодјелију. У друга два манастира примају се дјевице за наученије, од куда излазе и могу посјагнути за мужа, ако добровољно неће ући у чин монашески.

Горе напоменути старац архимандрит Зосима примио ме је драговољно у Кијевопечерску лавру, и опредјелио ми је келију и опиту трапезу. Ту ме је препоручио иконописцу и учитељу јеромонаху Теофану, који ми је нама' дао прописе од различитије фигура и састава тијела човјеческог у самој кости, а после у одјејанију. Трудио сам се дан и ноћ, да што прије постигнем ово рукодјелије, и будући да сам рисовати почео у мјесецу нојемвру, када су дани кратки, а ноћи дугачке, зато сам више при свијећи радио него при дану. Свако би јутро предавали наше прописе учитељу, који имађаше 25 ученика, и када би изумињавао моје рисовање, гледао би у мене и говорио би ми: „Оче Герасиме! Ти си се прије неђе учио рисовати.“ На које би му ја одговорио: да нијесам никад ни видио до сад учитеља и иконописца,

монахиња — калуђерица; *художество* — уметност; *рукодјелије* — ручни рад; *посјагнути* — посегнути, поћи; *иконисати* — сликар икона; *одјејаније* — одело; *рисовати* (р.) — цртати; *изумињавати* — оценљивати.

но да сам често у дјетинство моје ланишом шарао и од дрвета крстиће градио, гледајући на светогорске крсте. Он би ми затим рекао да сам ја у ово кратко вријеме боље у рисовању поступио, него ли они који уче од три године.

Послије пет мјесеци почеше ми се очи засјењавати и сузити, како би једну уру рисовао, а то ни од шта другог, него од свијеће, што би скоро свагда до по ноћи рисовао и прама свијеће писао. Кажем ја то мојем учитељу, а он ми одговори да то није само од свијеће, него и зато, што сам већ ушао у љета; »јер — вели — онај, који оће да ово рукодјелије научи, ваља јошт у дјетинству да почне. И ти можеш у три љета совршено постигнути иконописаније, али ти могу казати да ћеш, ако ти Бог удуљи живот, јошт прије времена изгубити вид. Зато — вели — остави ти тај посао; та и онако си свештеник, можеш имати свагда свој хљеб, а и овђе у Кијеву, у манастиру ком оћеш, знај да ће те свагда драговољно примити.“ — На то му ја одговорим: »Ја имам мој манастир, у који се желим повратити, Ђе је мој постриг.“

Тако по савјету овога мога учитеља оставим ово рукодјелије и поживим у лаври без икаква дјела, само што се сваки дан морало ићи три пута у цркву, а два пута за трапезу: то нам је био највећи посао! — Често би ме речени архимандрит Зосима призивао

у саборно свјашчено служеније, и с њиме би био зван на обједи у разне госноде, а особито у господина гувернатора Јеромолаја Ширкова.

Но са свијем овијем ја нијесам био задовољан, расуђдавајући и мислећи посведневно у себи да сам се удалио толико преко свијета од мога манастира и отечества самог једног иконописанија ради, и да то постигнути не могу. Тако пожелим вратити се кући, али није трошка; а и с чим ћу доћи у мој манастир и у моје мени мило отечество — без запата и без сваке користи? Шта ће ми рећи калуђери, шта ли пријатељи? »Ђе си био, није; шта си радио, ништа!“ А у Русији, туђој земљи, остати, са свијем тијем што је благочестиво царство и што је народ малорусијски особито, као и српски, стронољубив, — не мога се приклонити. Тако смислим да барем коју књижицу или одежду донесем у мој манастир. Зато пођем просити митрополита Гаврила, да ми дозволи у својој епархији попросити милостињу на мој манастир. Но побојим се опет, да неће митрополит рећи: »Ти не имаш од твога манастира свидјетелства, да си дошао у Русију за милостињу, него за учити се иконописанију.“ Свакојако за мене незгода. Пођем дакле у њекије пријатеља и архимандрита савјетовати се, који ме напуте да представим митрополиту прошњу, и да у њој кажем: да сам, истина, дошао у Русију, у на-

свјашчено — свето, свештено; *расуђдавати* — расуђивати, премисљати.

мјеренију, учити се иконописанију, по да је по савјету учитеља мога мени већ прошло оно вријеме, у коме би ја могао исто художество постигнути; и да га замолим, не би ли ми учинио милост и дао писмено дозвољеније, да могу од Кијева до Херсона милостињу просити на харч. Тако представим моју прошњу уиоменутоме митрополиту, и он ми заиста благоволи дати слободу и књигу, да могу просити речену милостињу на харч и вратити се у моје отечество, и то за три мјесеца срока (термина).

По полученију од митрополита Гаврила реченоје дозвољеније с његовим печатом и потписом љета господња 1783. у мјесецу марту, пођем по Кијеву, ђе сам у 15 дана видео у себе 450 рубљи сребреније. Затим узмем од реченога гувернатора Ширкова пасош за три мјесеца од Кијева до Херсона, и обратно у Кијев; купим у Кијеву каруцу (кољаску) и два добра коња за 300 рубљи; најмим извошчика (кочијаша), који ће ме возити, и пођем преко Нипра и кроз Малу Русију, од града до града, од села до села, просити на харч. Трећи мјесец стигнем кроз Кременчуг у Херсон, баш када ми је излазио срок (термин) мога пасоша, и када је вријеме било да се нађем у Кијеву. Ваља знати да су така правила (закони) у русијској империји, по за која ја знао нијесам, да сваког, био он ко му драго,

представити — поднети; *харч* — трошак; *прошња* — молба; *срок* (р.) — рок; *полученије* — добитак; *Нипер* — Днепар (река).

инострани или русијски поданик, само ако му је рок пасошу изишао, а није се вратио тамо, одакле му је пасош, полиција уведе у затвор и оправи га под арестом тамо, где је пасош узео.

Тако дођем у Херсон и прикажем се полицији с пасошом, но они ми реку: „Ве сте били до сада, оче? Та требало би да се данас наодите у Кијеву, јер Вам је рок пасошу изишао.“ На то им ја кажем да сам страни човек, не давно дошао у Русију, и да закона русијскије не знам. Био сам се мало и препро, да ме неће под арестом отпратити из Херсона у Кијев; но на моју срећу бијаше тада близу Херсона једна армада од 30.000 Руса с фелдмаршалом принципом Потемкином и с многима генералма Руса и Срба, која иђаше на Кримују, да изврши тестамент Петра Великог, то јест да разори царство татарско, који су Русима много пута додијали били и све до Москве плијенили. Кијаз Потемкин имађаше генералквартир у граду, а табор на исток града лежаше: све чадор до чадора покрај воде Дњепра. Странно бијаше гледати толики свијет на једном мјесту, толико пљада кола и коња, возећи богажију и муницију, но почем бијаше војска на једном равном и широком пољу, није се могао опет човек насладити, гледајући генерале на каруца и на коњма.

Херсон — главно место у губернији херсонској; *армада* — војска; *фелдмаршал* — најстарији генералски чин у војсци; *принцип* — кнез; *Кримуја* — полуострво Крим (у тауричкој губернији); *генералквартир* — главни стан; *богажија* — пртљаг.

Други дан отидем у табор, да потражим мога љубезнога генерала и књаза Антонија Стратимировића. Нађем га, ва истину, и јонг много српскије официра, које нијесам прије ни виђео ни познавао.

Премда је мој пасош лежао у полицији, ја сам опет ишао по Херсону и по армади с књигом митрополитовом, и просио сам милостињу, по био сам се доста замислио, куда ћу поћи из Херсона, кад ми је вријеме пасошу изишао. Смислим да приступим до књаза Потемкина, да штем пасош до Москве и у Санкт-Петербург, и да просим свјатјејши синод, не би ли ми допустио да на мој манастир просим милостињу, с којом би могао купити неколико круга књига за далматинске цркве, које су с књигама и данас врло оскудне. Тако пођем једно јутро из вароши у град к Потемкину, и угледам пред собом једне кочије (штов), које возе шест коња, и поред који два господина полако корачау. Поштим ја пјешнице и стигнем ји прије него што уђу у град. Кад сам прошао покрај исте госпде, поклонио сам им се пошеско, и виђео сам на њима толике кавалерије (звезде), мислећи у себи: ово су њека велика господа. А када сам једно 10 коракљаји мимо истије прошао

Кнез Григорије Александровић Потемкин (Патјомкин) — чувени руски државник (г. 1738.—1791.), који се вешто умео удворити руској царици Катарици; за време преговора о миру после рата с Туреком г. 1787.—1789. познат са својих вештачких обмана и лажних слика (о благостању рускога народа), које је удешавао царици на путу у Ђрм (отуда израз „Потемкинска села“); *свјатјејши* — пресвети; *круг* (коло) *књига* — књиге црквн потребе за целу годину; *кавалерија* (р.) — орден (одличје).

био, рече ми један њи по руски: *Построј, отац!* Станем ја и дочекам ји, а после унутим се с њима у град. На питање од куда сам, кажем им да сам из Далмације, испод венецијанске републике, и међу другим разговором искажем им моју жељу, да би рад био поклонити се књазу Потемкину. Истом уђемо у град, а један од њи пружи руку, говорећи: „У оном дому, баћушка, стоји књаз, а у оном његов ађутант, генерал Солтиков; пођите најпре к овом, он ће вас представити књазу Потемкину.“ Поклоним се ја њима и благодарим, и затим уђем у двор, ће Солтиков стоји. Послужитељ ме његов проведе кроз њекакве двије сале и доведе к њему, баш кад се чепљао и орнутерисао. На питање: шта оћу, раскажем му ја сва моја прикљученија, а сувише да ми је пасопу срок изишао, и да желим од њ. свјетлости књаза други искати за Санкт-Петербург. Замолим га такође, да ме представи књазу. На то ми он рекне: *Хорошо, баћушка, садис!* Ја сједнем и почекам, док се он није спремио и обукао, које кад учини, одведе ме књазу и представи ме. Кад књаз саслуша моју молбу, заповједи нама' да ми се даде пасопи, и то без срока у Петербург.

Овај Потемкин имао је у Русији после царја највећу власт на суву и на мору, мло-

један њи — један од (између) њих; *баћушка* (руски) — отац; *стоји* — станује; *орнутерисати* — прашити косу (господски обичај прошлога века); *хорошо* (р.) — добро, лепо; *садис* (р.) — седи.

го странољубив и милостив, а особито прамати иностраније монаха, зашто је и он мислио бити у младости монах, но судба му је опредјелила била други чин и шчасије, и тако је получио овог свијета ону славу, да је својом мудростију, храбростију и политиком много добра учинио своме господару и отечеству.

Ја, имајући бесрочни пасош, не пођем никуд, но останем за њеко врјеме ту, познавајући се већ с многим русијским и српским генералма, и желећи виђети шта ће бити од Кримаје, шта ли од старога татарскога хана, који бијаше свога млађега брата сагнао с престола, кога је Русија пре њеколико година поставила на престол, када је с Кримом војсвала и завладала, и с уговором и контрактом повратила хану, да у толико година плати Крима Русији толико милиона рубљи за рат и тропак, које је Русија потрошила, с њом војујући. Обременени Татари дугом, умисле да га се избаве, и тако сметну с престола хана, кога је Русија метнула и који се потписао у трактату да ће плаћати Русији речену суму, а поставе његовога роднога брата, старога хана, да влада и управља татарским царством. Видећи млађи брат и хан своју срамоту и бешчасије, утече једну ноћ са својом кортом у Русију и потужи се императрици Екаторини II-ој. У тај час заповједи

шчасије — срећа; *государ* — господар (цар); *бесрочни* (р.) — без рока; *контракт* — уговор; *трактат* — уговор (међународни); *бешчасије* — срамота; *корта* — двор.

императрица књазу Потемкину да ступа са војском на границу Кримаје. Видећи Татари и стари хан да на њега иде сва сила русијскога оружја и да се налази у великој биједи, окружен русијском војском, пошљу у Цариград султану *Махмуду Трећем* и зашиту помоћи; по султан им одговори да је њему доста било с Русијом ратовати, и да он више за живота свога неће више с њом војевати.

Видећи се речени хан у великој биједи и невољи, не имајући надежде у цару османскоме, а познавајући слабост татарску и силу русијску, уђе једну ноћ са свом својом фамилијом у војени корабаљ, и почне пловити у Цариград, да се тамо спасе. Но Руси, имајући шпионе у кримскоме двору, пошљу прије из Херсона двије нове армате фрегате и 6 галија, које хана на Црном Мору дочекају, увате и доведу у Херсон у лазарет са свом својом кортом, метнувши га да 40 дана одстоји у контомацу. Ту сам очима мојима гледао хана, који бијаше стар 80 љета, бијеле браде, висок возрастом и с њиме његов син, млади хан, и сто Турака (Татара).

Видећи министри татарски да су без цара остали и да се један драговољно предао сили русијској, други пак заробио на Црном Мору, одлуче се не војевати, него добровољно поклонити се и предати русијској императрици Екатерини II-ој. Зато пошљу из Кримаје 12

императрица — царица; *Махмуд Трећи* — погрешно ме-
сто Абдул-Хамид I (год. 1774.—1789.); *армате* — наоружане;
фрегате — највећа врста ратних лађа; *лазарет* — карантин.

депутата у Херсон принципу Григорију Потемкину, и предаду му кључе од Кримаје. Лично ји је Потемкин примио, и овђе сам видео великије церемонија од оије варвара, по које не заслужују да се подробно опишу и вријеме, а и папир, губе.

Таки је русијска војска ступила у Кримају и онђе се утврдила; и тако је кримска сила пала под власт русијску без једнога фишека праа и без једног мртвог човека. Нама' је Русија послала у Кримају толико фамилија Руса, које су се населиле између Татара, да се науче језику турскоме, а Турци језику рускоме. За Русе сазидаше такви благочестиве цркве, а Турцима су остале у слободи њихове цамије, ђе оне по свом обичају вичу слободно на мунарима, и зову Турке у цамије, као и звона цркви християнскије.

У мјесцу августу тог љета појави се у русијској армади (војсци) чума, то јест куга, и у њекијем селије понад Дњепром близу Херсона. Тај час раздијеле солдате болесне од здравије, и изгоне све фамилије из села напоље, обашка здраве, а обашка болесне, а куће предаду огњу. У 45-ти дан нестане куге, но са свијем тијем, ко би се ћео вратити из Херсона у Малу Русију, морао би 24 дана у контумацу стајати. У пошљедњем септемвра мјесеца вратим се ја из Херсона у Малу Русију, управ у речени Дубенски манастир, к моме љубезноме пријатељу архимандриту Дамаскину

Арцижану, и откријем му получен бесрочни пасош од књаза Потемкина за Москву и Петрбург. Такође и моје намјереније, да желим поћи до свјатјејшаго синода и просити, не би ли ми дозволили просити коју годину у Русији милостињу, што је калуђерски свагда, окром у Русији и Австрији, некада био занат и обичај. Ово моје намјереније узе речени архимандрит на расуђденије и поче ме отечески и пријатељски савјетовати, говорећи ми: „Оче Герасиме, ти мореш сада тијем пасошем поћи у Петрбург, али се бојим, да ћеш залудући и то, што си стекао, потрошити. Зашто, прво, немаш од твога манастира свидјетелства, да си дошао у Русију за милостињу; а друго, у Русији има толико страније архимандрита из Јерусалима, из свете Атонске Горе и из многије другије страна; него, ако оћеш послушати мога савјета и мислиш твоме отечеству добро и корист учинити, врати се ти у Далмацију и код каквог епископа постави се архимандрит; затим узми од истог твог манастира свидјетелство с печатом за милостињу, а од обличњег каквог епископа да си од истог манастира, и врати се онда у Русију са свидјетелствама, и, како архимандрит, можеш добити од свјатјејшаго синода дозвољеније, да просиш по Русији коју годину милостињу.“

Одвек ми се допадне савјет пријатеља овог, и све учиним, као што ме је он савје-

товао, по будући да се зима приближавала, зато сам морао остати јошг ову зиму у Русији, код овог чесног, поштеног и старољубивог архимандрита.

Године 1784., када је наступала света четирдесетница и почело се пролеће приближавати, намјерим одлучити се од Русије обратно, по кроз Црно Море из Херсона у Цариград, једно, што ми је мање трошка и труда, а друго, да видим онај од дјетинства желајем и славни град и столицу греческије благочестивије цара, кога последњи за гордост и гријехе изгубише.

Тако се опростим с мојим прељубезним пријатељом архимандритом, одлучим се од манастира Лубња за Херсон и стигнем у град Кременчуг, који ми бијаше на сред пута и у којем сам се три дана задржао, за опростити се с некијем пријатељи. Идући један дан кроз град, угледам једнога калуђера, који иђаше мени на сусрет. Кад се сретнемо, поклоним ми се до земље, говорећи: *Благослови, баћушка!* Упитам га ја по руски: од куда је отац свети; а он ми одговори да је родом из Боке, из Капштеда Новог, монах Садот Ивковић. Кад ми ово каза, одговорим му и ја да сам из Далмације, од манастира Круне, јеромонах Герасим Зелнић. Онда ме загрли овај монах и стаде ме љубити, говорећи: „Хвала Богу, да видим једнога патриоту послје толико година.“ Одведем га на мој квартир, и разго-

жељајем — жељени; *патриота* (саотечественик и патриот) — земљак.

воримо се ту неколико ура. Међу другима каже ми да и он жели вратити се у своје отечество. То ми је тако мило било, колико да сам видео роднога мога брата, расуждавајући у себи: Бог зна шта се може мени случити на путу, болест или смрт. Тако ћу се барем у случају смрти њему исповједити, ако и није свештеник, и може ме погрепсти. Осим тога знађаше каравлашки и мало италијански језик, а ја не знађа ван матерњи.

Видећи га одрпана, у једној од вуне хаљини, и сува, да му не би кљешти на образу коже уватно, такође да је уватио велике црне очи у главу, као да се ни на Божић хљеба није најео, помислим у себи: „Ово је некакав пустинњак и светац, а мој земљак, који се осушио от велика поста и воздржанија, кога је Бог послао преда ме, да ми буде друг до мога отечества.“ Не знајући ја каква хитра и лукава лисица лежи покривена у срцу овог, речем му ја: „Ивковићу! Оћеш ли поћи са мном, ја ћу те повести одакле до Херсона на мојије каруца и на моме харчу?“ — Вели: „Оћу, брате, и Бог ми је послао такога благодјетеља. Али се морам одовле повратити у Кијев, да купим неколико књижница и понесем у отечество, јер знате, вели, да је врло трудно код нас добити коју књигу.“ — Ја сам био купно за се неколико књига у Кијеву, да понесем у манастир Круну, а новце сам штедно, што сам имао, за пут у Цариград и

кљешти — кљештима (стари б. п. мп.); воздржаније — уздржавање (од јела); благодјетељ — добротвор; харч — трошак.

у свету Атонску Гору, зашто сам имао намјереније свратити се овамо и поклонити оним светијем мјестам, које сам од моје младости жељно и пророковао. Окупи ме дакле овај Ивковић — и за 8 дана путујући — те се вратим натраг у Кијев. Ту купи сваки себи што је ћео, и пођем и пакли поклонити се у двије подземне пештере, ђе почивају разне свете, цјелокупне мошти. Тако и по други пут поздравим моје благодјетеље и пријатеље, и пошљемо напријед књиге на једним кол'ма у Нову Србију, у Новомиргород; а ми пођемо други дан за књигама и стигнемо извошчика, који преко једне локве, која се зими следила била, а сад отпуштати се почела, нарене коње с коли, провали лед и упадне у воду са свим нашим књигама. Срећом није било дубоко, зато је све извадно, по књиге су нам се биле јако поквасиле, тако, да смо ји морали у Новомиргороду њеколико дана сушити и после у сандуке спремати. По овом послу смислимо као сутра из Новомиргорода, с књигама заједно, у Херсон путовати, куд нам је валао с онакијем тешкијем и натоваренијем књигама 8 дана кроз необитајема поља и равне пуштине проћи; а као данас по подне отидемо ја и мој хитри Ивковић у генерала Петра Текелије, да нам даде пасош до Херсона, за границу из Русије. По, будући да му није

извошчик — кочијаш; *нарене* (м. *нажене*) — нагна; *необитајем* — у ком се не станује (не „обитава“); *за границу* (р.) — на страну.

онда било секретара, зато нам није могао дати, него нам је казао да ујутру дођемо.

Сутрадан говорим ја Ивковићу: „Ајдемо најпирје пасоше узети, а послје ћемо се оправити, како и човека с књигама.“ — Он ми на то одговори: „Брате! Ја идем донијети пасоше, а ти, почем си вјештији, сложи књиге у сандуке, пак нека човек иде полагано: ми ћемо га с кочијом напном брзо стигнути.“ Ја, како чисти, срдечни и нелицемјерни Далматин, не познавајући духа лицемјерног, а особито неблагодарног Ивковића, повјеровам му и послушам га. Тако он оде генералу, а ја останем опремати извозника с књигама, и упрегнем моја два коња у кочију, да тако, како дође онај с пасоши, пођемо за књигама. Купим такође све, што је потребно путу и што ће трајати 12 дана до Херсона. Имао сам канавету од 4 боце, пуне ракије, што ће нам бити до Цариграда, по нијесам знао да мој содруг пијаше по двије олбе (квартуча) и повише ракије на дан, који бијаше узео, кријући од мене, један дрвени ћуп меда, да му је лакше пити. Међу тим дође и он, а ја га тако упитам: „Камо пасоши, да видим?“ — На то ми одговори: „Ево ји, него ајдемо, брате! Видићеш ји у кочија, идући.“ — Ко му не би вјеровао?

Партисмо из Миргорода, и разговарасмо се које шта. Стигосмо до подне кола с књи-

канавета — канаве, бочињак (сул у ком стоје боце); *олба* — холба, пца; *квартуч* — злетачка мера, мало мања од давшињег литра; *партити* — поћи, крећути се.

гама, а затим станемо, да коњи почину и позобљу зоб. Док смо се ту одмарали, питам ја њега опет: „Камо пасоши, да видим?“ — А он: „Ево ји, вели, шта би ји ја гледао? До Херсона неће нас нико за пасош питати.“ — На то ја ућутим. Ко би се сумњати могао на истог, да је он онакова неврјернога, лукавога и неблагодарнога срца: узети ја њега, као мога брата и земљака, у моју каруцу и о моме трошку, из Кременчуга до Кијева, а из Кијева до Херсона, возити га тамо амо, околу хиљаду врсти, то јест 600 скоро венецијанскије миља, и на моме харчу!..

Страсне недеље пред Воскресеније стигнемо благополучно у Херсон. Ту ми једва даде пасош; но кад ја виђо пасош, мука ме спонаде: само један једини, и у њему овако стоји: „Монах Симеон (а мени се прије казао Садот) Ивковић из Миргорода до Херсона с једном каруцом следујет с будушчим до Херсона и за границу.“ Кад ја прочита и виђо да мени пасош извадио није, чисто се помамим и за мало чудо не учиним. Тај час изгнам га из мога друштва и квартира, и по свијетломе Воскресенију пођем генералу Ханibalу, бившу тада у Херсону, који је најприје био Турчин (Арапин), а послѣје се крстио и добар хришћанин био, и којег сам ја јошт од прије познавао, кад сам био код Потемкина

арста (р. *верста*) — геогр. мера (километар и 67 м.); *венецијанска миља* — исто што и мерска миља (1,843 км.); *благополучно* — срећно; *следујет* — иде (путује); *с будушчим* — с пратиоцем.

и узео пасош за Петрбург. Кажем му све о Ивковићу, о његовој невјери и пријевари, и зато ми нама' даде пасош за границу, да се не мучим и не враћам к Текели у Новомиргород. Затим продам у Херсону кочију и коње, и спремам се сасвим, чекајући само да се какав брод (корабаљ) врати из Херсона, натоварен пшеницом у Цариград.

Повратак из Русије преко Црног Мора и Цариграда.

По свијетлом Христовом Воскресенију намјери се један грчки корабаљ, напуњен пшеницом у Херсону, за Александрију. Погодим се с капетаном до Цариграда за 50 турскије гроша, и пођем из Херсона 10. априла 1784. године. Други дан дођемо под турски веома крјепки град Очаков. Овај је град, над Црним Морем, био кључ од Цариграда; но Руси га освојеше 6. декембра 1788. љета. У Очакову пребудемо 6 дана, а седми се одлучимо кроз Црно Море за Цариград.

Црно Море није црно, него како и друго море свога паравнога вида и образа, и зато га је свијет назвао црним, што је исто море био гроб многијем и што је многу мајку за сином, многу сестру за братом и многу љубу за мужем у црно завилло одјејаније, како што

Очаков (и *Оуаков*, у нашим народним песмама „Озија“) — град у херсонској губернији (округ одески) на ушћу Дњепра; *паравни* — природни; *вид* — лик, изглед; *образ* — слика; *одјејаније* — одело.

и мене и моје сапутештвенике мало није прогутало. Други дан нашег пловeња подигне се страшна и ужасна бурја, која је три дана и три ноћи трајала. Чрез то вријеме ништа о другом не мислимо, него о милоствивом Богу, предавајући му и препоручујући му душу, и гледећи када ће нас дубоко прогутати море. Наш се корабаљ сад спушташе низ ужасне волне у бездну морску, а сад се дижаше уз њи, чини ми се, до вишне облака. За три дана не виђосмо ми ни неба ни који крај земље. Истом се четврти дан утиша вјетар или, да речем, вјетрови, јер су се, мислим, сви вјетрови на свијету били скупили и договорили, да узваре онаку снагу ширине и дубљине морске. Мало по мало укажу нам се планине од Европе и Азије; угледа се и ферар велики, који стоји на једном високом торњу на каналу Цариградском, путничком ноћу за правило, да се не разбију. Пловећи ми напријед, погледамо око себе и угледамо толике бачве, капите, маце свијећа, арборе од бродова, ће пливају по мору, зашто се било њеколико корабаља утопило, кад је оно три дана море бјеснило. Уђемо у канал од Цариграда, и по све брзо корабаљ иђаше, зашто стоји Црно Море повисше Марморнога Мора и Бијелога, које се састаје под Цариградом. Гледам око себе у томе дугоме 18 миља млетачкије ка-

чрез то вријеме — за то вријеме; *волна* — вал, талас; *маца* — свечањ; *арбор* — катарка; *канал цариградски* (и *канал од Цариграда*) — Боспор, 33 км. дуга морска отока из Црнога Мора у Марморно.

налу, и од стране Европе и од стране Азије, покрај мора, толике, могу се звати, градове, толике батерије и лубарде, које стоје, као да ји је когођ руком насадно и нажитно, једне против другије.

Мало за тим стигнемо на ноћ у Бујук-дере, велику варош, ће су двори и цардини и великољепне банче свију иностраније министера, амбашадуре, који сједе у Цариграду, и кад се појави у Цариграду куга, од куда ријетко избива, онда речени министри иду из Галате, ће у Цариграду живе, и сједе у Бујугдеријама. Свакога љета, по три по четири мјесеца, изиђу министри у Бујугдерије и уживају лијепу воду, чист воздух и цардине. Сутрадан дођемо из Бујук-дере у Цариград, којег ја једва чека да видим и који је на седам холмова создан. Априла 28. 1784. године уђемо у пристаниште његово.

Гледајући неписану величину овога града и расуждавајући о њему, чиј је био прије и чиј ли је сада, подузму ме двострука чувства: радост и жалост! Радост, што ме је судба у њега донијела, што сам од дјетинства мога желио; а жалост, што овако прекрасно мјесто у рукама варвара лежи. Величина овога града не може се подробно описати, ни ти свезане око њега вароши. Од стране

Бујук-дере („велика долина“) — село до Цариграда (на Боснору); *цардин* — врт, градина; *иностран* — туђински, туђоземски; *амбашадур* (амбасадор) — посланик (највишега ранга); *Галата* — трговачки део (као засебан град или подграђе) Цариграда; *холмови* — хумови, брдашца; *чувство* — осећање.

Европе леже: Галата, Балук-пазар (од рибе пазар, пијаца), Топана, Арнаући, Нихори, арменска слобода, Бујук-дере; а од стране Азије, једну малу миљу преко мора, види се Халкидон, ђе је четврти сабор био при цару Маркиону и патријарху цариградском Анатолију и пани римском Леву, и то на Диоскора патријарха александријског и Евтиха архимандрита његова, оба еретика.

Ко би могао избројити неписане оне турске високе мунаре на џамија, које су биле све прије благочестиве цркве, и ђе се сад пењу оне турске на дан по трипут и вичу да Турци иду у џамије, Бога молити. Оне ове, вичући на мунарије, служе намјесто звона хришћанскије.

Византија је на једном холму над морем, ђе су били грчкије цара, а сада турскије, двори, покривени оловом. Ту се види много куба на подобије оније, које су по манастирије над црквама високим, од трула.

Близу Византије лежи Света Софија, која је сад султанова џамија. Ту иде султан свакога петка публично клањати се, и ко год хоће од Мухамеданове вјере. Изнад Свете Софије, около великога олтара, са стране сваке, виде се по два велика у висину мунара, од бијелог мрамора. Мало подаље на једноме хол-

Топана — подграђе „Топ-хане“ (арсенал); *Арнаући* — „Арнаут-кјеј“, село на Боспору; *Нихори* (Нео хори) — *Јени кјеј* („ново село“); *арменски* — јерменски; *слободи* — село; *четврти сабор* (васељенски) — био је у Халкидону (у Малој Азији) г. 451.; *неписане* — небројене; *публично* — јавно.

му има једна велика цамија, ђе стоје сада дервиши (турски калуђери) и ђе се кују турскије повци; а прије је био манастир светог Теодора Студита. Патријарх цариградски стоји у једном малом манастиру и простој једној цркви, која је доста подугачка и широка, и близу Фенари. На вратије му стоји кулук, то јест стража, по 40 Турака, који га чувају, више поради рђава случаја од Турака и може бити да не побјегне, него што би му они варварски чест давали. Недалеко одавде јест мекет, манастир, ђе стоји патријарх јерусалимски, храм светог Георгија. Кад сам виђео садашње стање овог неискazanог велељенија греческије благочестивије цара, сузе су ме од жалости обливале.

Улице цариградске јесу посве тијесне, на подобије венецијанскије контрада, и много нечисте, зашто турска полиција не набљудават тако чистоћу, као полиција другије европејскије градова.

На квартиру сам стајао у Галати, у венецијанскога банла Агоштин Гарзони у старом банлаћу с његовим капацијом, њеким Црногорцем, и жељно сам много и премало виђети патријарха цариградског Гаврила и

стоји — станује (од *стајати* — живети, бавити се); *Фенара* (*Фанар* или *Фенер*) — део Цариграда (у ком живе Грци), назван по кули светлости (фенеру), која је ту била некада; *мекет* — имање (земља, кућа, црква), приложено манастиру (уопреди стр. 113. вр. 10.—12.); *на подобије* — налик, слично; *контрада* — улица; *набљудавати* — назити на што; *банл* (*баило*) — посланик (некада само млетачки, затим и других држава); *банлаћ* (и *баилач*) — посланство (зграда у којој живи посланик).

цјеливати свету десницу, али не знам грчки ни турски. Тако ми мој Црногорац једног Арбанаса за толмача нађе, с којим и пођем.

Кад дођемо на врата од патријаршије, ђе је турски кулук, ту нас уздрже, а један Турчин оде казати протосингелу. Једва мало пречекасмо, ето ти иде с Турчином архидјакон патријархов, који нас поведе унутра. То је било около 5 часа после подне у мјесецу маију. Кад нас доведе у једну велику салу, ђе су прострте најмешне тапеје, које се у Мисиру праве, угледам 6 лица с брадама и 6 свјетовније, ђе сједе с прекрштеним ногама и с чибуци у устије, дугачкије од четири до пет лаката. Упитах ја мога толмача по српски: које је свети отац патријарх? А он ми одговори: оно, што сједи у сриједи међу пет митрополита. Пођем к њему, метнем велику метанију и пољубим га у десницу; тако исто и мој толмач, на које нас благослови обема рукама. Оне друге нијесмо љубили у руку, него смо се само поклонили на десно и на лијево. Затим извадим ја из џепа једне златовивене бројанице, које ми је даровала игуманија у Кијеву, манастира Флоридског, и пружиш исте патријарху као један мали дар. Он погледи и упита мога толмача, шта је оно, а овај му одговори, турски, да су бројанице, које му поклањам, поради што сам имао срећу примити благословеније. Када прим бројанице, метне ји код себе и рече, тур-

ски, да сједнемо. Ја мислим да сам извадио коју дузину рушпија, не би онолико у њи гледао нити запиткавао шта је, него би брже шчепао; али види да су бројанице и зрна, сашита сувом златном срмом, а кита велика од злата, пак опет ништа. Мало сам се био и застидно, што сам му дао, и покајао, али веће доцкан бијаше.

Једва ја и мој толмач сједосмо на лијеву руку од патријарха, ето ти архидјакон носи свакоме по чибук, којије више бијаше у сали него бројаница, и ми узмемо. Затим донесе архидјакон кафу без захара. Мој толмач пуши и за ђекојим димом сркне кафу; али ја кржаве ваљам и знојим се од муке, не могући ни дима од дувана тринити, а камо ли чибук у уста метнути, зашто сам дотлен био заклети непријатељ дуленијама; но сад сам у патријарха први пут морао лулу запалити, бојећи се да ми за зло не прими. Пита ме преко толмача патријарх, од кога сам мјеста и одакле идем. Одговорим ја да сам из Далмације испод републике мњетачке, од манастира Крупе, и да сам дошао из Русије у Цариград. Упита ме затим: колико има тамо манастира и цркви? Кажем ја: три благочестива манастира и до 50 цркви. Више ме није ништа питао, него се разговарао с оним митрополитом и Грци по турски и по грчки, али ја не знам о чему.

дузина — тупе; *рушпија* — рушна (златан, мјетачки и турски, новац) исто што и *цекин* или *дукат*; *захар* (р. *сахар*) — шећер; *дуленија* — пушач (који пуши на лулу).

Ту смо сједили пол уре, докле није мој толмач испразнио лулу; затим устанемо, пољубимо у руку патријарха и пођемо. Кад смо били ван, питам ја мога толмача: „Бога ти, о чему су они разговарали, после кад сам казао колико има у Далмацији цркви?“ — Вели: „Каже оиђе патријарх да у Далмацији христјани нису православни христјани.“

Право рећи, то ме је врло соблазнило, и поче ми излазити из срца оно благоговјештво, које сам до онога часа имао. Почнем расујдавати, за који је узрок то патријарх говорио; и падне ми у намет да је зато, једно, што у Далмацији нијесмо имали онда епископа; а друго, што Далматини нијесу нигда, како и данас, слали арача патријарху, како су научни гулити народ они христијански, који под турскијем игом живу, за које сам добро увјерен од многије Срба и Бугара, који су долазили у Цариград и Свету Гору. Шта грчки епископи чине у Турској од христјана, а сувише од Срба и Бугара, који се у попова грчкије преко толмача исповиједају, — то није могуће описати; а жалосно би било и слушати, зашто заиста тамошњи народи, који у Христа вјерују, горе међу двије ватре, и то већ од четири стотине година.

ван — напољу; *соблазнити* — увредити, наљутити; *благоговјештво* (од *благоговјејни*, побожни) — побожност; *арач* — харач, данак; *иго* — јарам; *стање* (на стр. 111.) — стајање, бивљење.

Пут у свету Атонску Гору, и у њој стање ради грчкога језика.

Послије два мјесеца мога бављења у Цариграду, узмем од баџа (министра) Агостина Гарзони патент, да пођем у Свету Гору и да ми Турци не могу ниђе узети арача, и погодим се с једним грчкијем капетаном од кораба за 30 турскије гроша, да ме сврати у Свету Гору (почем он иђаше у Солунић), у пристаниште зовомо Кап Соколиви. Тако се 12. јулија 1784. года из Цариграда изрнемо, но кад смо били поред Светом Гором, није heo господар од брода да ме малом барком изведе и скрене с пута, и да ме сврати у Атонску Гору, него ме повезе у Солунић и нехотећа.

Но кад сам видно овај град знаменити, нијесам се више срдно. Он лежи при једном доста великом брду, јест велики и тврд. У овоме граду у оно пријеме свети апостол Павел неколико посланица јест писао. Град је стародреван, и зданија многа близу паденија. У њему је понајвеће число Турака, по има и Јевреја, Грка и Бугара. Грци су се с бугарском нацијом тако помијешали, да се не зна које је Грк, које ли Бугар. Ту се говори и грчки и бугарски, а понајвише турски. Овђе сам ишао у цркву бившу светог Димитрије Мироточца, садашњу пак турску цамију, ђе му се у врху олтара види од мрамора сази-

патент — отворено писмо, докуштење; *Солунић* (Тесалоник) — Солун; *зовомо* — које се зове; *нација* — народност.

дати гроб, над којијем вавијек гори једно кандило од сребра, које Турци жегу, и за оне новце јелеј купују, што христијански народ даје милостињу, кад долази на поклоније. Но је ли онђе под гробом свето тијело, које потврђују, Бог зна?

У овој цркви светог Димитрије налазе се многе дебеле и високе колоне, које држе волат (ћемер) од цркве. Из овије колона теку њеке капље, подобне јелеју, но јелеј доиста није, зашто сам ја добро примјечавао и ди-вио се. А како би из једног натуралнога камена и мрамора могла тећи њека масна материја? Зато сам остао посве увјерен да оно морају бити каква чудеса светог Димитрије, кога и Турци почитују. Ово многи не би вјеровали да је наравно. — Ишао сам затим у цркву, ђе почивају петљене мншти светог Григорије Пателарија, који је био архијереј, а служио покрит, из смирења, за кувара калуђером. У Солуну има један грчки митрополит, кога сам такође поздравно.

Трећи дан мојег ту бављења одлучим се одавде, а шести стигнем у Свету Гору, зашто од Солуна до Свете Горе по мору мало више има од 100 венецијанскије мља. Колику сам радост чувствовао, пловећи од Солуна до Атона, није ми могуће описати, размисљавајући да ме је судба већ тамо довела, куда сам жељно од младости мојје година поћи, то јест,

јелеј — уље, зејтин; *колоне* — стубови; *примјечавати* — опажати; *натурални* — природни, истински; *петљене* — целокушне; *покрит* (покривен) — прерушен.

да видим и да се поклоним онијем, ва истину, светим мјестам. А кад сам ступио ногом из барке на суво, учинило ми се као да ме је обузело одвећ пријатно њеко благоуханије, које ни у оније манастирије и пенитерама у Њијеву и у Фрушкој Гори, ће сам се грешни удостојно поклонити онијем светим моштима, више нијесам могао осјутити. Радујући се и благодарећи Богу и творцу моме, што сам овамо дошао, дођем у Кареј, ће сви манастири имају своје метоке, то јест куће с једном малом црквом, ће долазе из манастира и пребивају, и које чине као једну варош. Овђе има једна најстарија црква, која се зове грчки „протајса вратарица“ и која је прије свије манастира у Светој Гори саздана; зато се и зове најстарија. Овђе суди турски ага, имајући 24 пандура Турака и Грка, са четири старца калуђера, које зову Грци „проестоси,“ то [јест] одабрата из свије манастира. И да се догоди међу калуђери која смутња, онда ага има власт поставити кривога у пержун (што Грци зову „пиргу“) и, сувише, избити по ногу, по турском обичају.

Из Карен пођем најприје у српску царску лавру Хилендар, и ту се поклоним; затим: у бугарски манастир Зограф, у велику царску лавру, ће веле да има до 500 калуђера; у Соропотаму, у Ватонед, у Котломушу,

благоуханије — благовоње, пријатан задах; осјутити — ојутити, осетити; Кареј (и Кареја) — као градић (насред полуострва), у ком живе запатлије и трговци, и станује турски кајмакам („ага бостани“); пержун (од тал. prigione) — затвор.

у Ставроникиту, у Каракал, у Пантелејмон, у Филотеј и пророка Илије. Овај се зове руски манастир, што има који калуђер и русијски, но понајвише су у њему Грци. Кад сам се поклонно свијем манастир'ма, ђе су ме у сваком понуђавали, да се код њи приопшћим, обећавајући ми да ће ми послѣје дати хрисовуле, свидјетелства, који имају толико од русијскије цара на годину, коју су плаћу дали манастирима светогорскијем у она времена благочестиви русијски цари; по поклоненију мом вратим се на Кареј и најмим једну камару. Када дође мени онђе прва субота у Кареји, и видим по оној вароши по њеколико стотина калуђера, свије црније, као чавке, зачудим се, не знајући ја да је обичај калуђерима сабирати се сваке суботе ту. Пустинјаци доносе ту своја различита рукодјелија, препитавајући се својим сопственим потом и трудом, а манастирци купују и разносе по свијету. Та рукодјелија јесу крсти, бројанице, пожићи, жличнице и друге којекакве ствари: ове дакле узимају калуђери и дају на дар народу, да могу од њега лакше милостињу измолити, од које Светогорци понајвише живе.

Сви манастири имају од Свете Горе на двору своје кмете, земље, благо и проче; и могли би добро живљети, да не плаћа Света Гора (како су ми исти казивали калуђери, што

приопштити се — придружити се; *хрисовула* (и *хрисовула*) — χρυσобуллон, повеља са златним печатом; *камара* — соба; *препитавати се* — хранити се; *пот* — зној; *жличница* — ожичница (кашичица); *на двору* — изван, напољу.

ја нијесам могао вјеровати) 12 хиљада рушпија у злату Турком за 12 хиљада калуђера на годину. Све земље и кмете дала је манастирима светогорскијем, како кажу Грци, султанша Калимарија, то јест: „Добра Марија,“ што је купила за своје новце, кад је остарила била код султана Мурата, то јест цара турског, и зато, по допуштењу овога, морала од њега отићи. Ова Калимарија била је кћи краља српскога Ђурђа Бранковича, коју је Ђурађ, њезин отац, од стра дао Мурату II. султану године 1436. за жену. Но кад је остарила, отпустио је султан, и пошла је кроз Солун у своје отечество умријети.

Веће сам све манастире обишао био и видно велика царска зданија и украшенија, а особито иконе и пiture на зидовије по црквама. Једну суботу изиђем ја на овај калуђерски сабор, и видим ће се за мношћем околом мене велика чета калуђера скупљаше и ње што ми говораше по грчки, али што — ја нијесам разумно ништа, зашто нијесам знао тај језик. Ето ти у њеко доба дође к мени један старац бијеле браде до појаса и поче са мношћем говорити по бугарски. Нијесам му могао, истинна, сваку ријеч разумјети, али сам се опет радовао, само да га питам, зашто су се онолики калуђери били околом мене скупили, и

султанша (р.) — султанка, султанија; *Добра Марија* — кћи деснота (не краља) Ђурђа Смедеревца, удата за Мурата II г. 1435., оставши удовицом у младим годинама, провела је неко време код оца и браће, а затим на својим добрима (у југоист. Македонији), где је и умрла, у дубокој старости. г. 1487. (у Језеву код Сера); *питура* (тал.) — слика, сликарски посао.

шта су о мени говорили по грчки. На питање моје каже ми овај старац: да су ме калуђери они питали, одакле сам, и јесам ли дошао у Свету Гору, да се у који манастир приопшчим. Овај се старац звао Пајсипје, и био је из манастира Зографа. У даљем разговору каже ми и то, да су једни од оних калуђера говорили да сам нијем, други да не знам никаква језика, а трећи да је карао све ове, по гречески, говорећи: „Оставите сиромаа човека; не видите ли да је то Бугарин дебеле главе?“ Кад сам ово од старца разумно, мало нијесам од стида упао у земљу, и смислим да пођем у каква пустињака и да будем у њега који мјесец, да покушам: јесам ли растове дебеле главе, као што гордељиви Грци с овим рјечма укоравају свакога Србина и Бугарина, размисљавајући: када нијесам могао постигнути нитуре, за узрок мојије прошлије љета, барем мало да научим по гречески, који је језик лијеп и слadak, али и трудан за научити га, а особито човеку од 30 љета, јонит који ми доста трошка нема у кеси, да чисто и совершенно научи.

Послије неколико дана нађем једног толмача, да пође са мном по ћелиотије, који закупе у кога манастира ћелију и интрадицу, и уживају ји док су живи, а послије смрти, ако имају млађега свога, а оно остаје при њему, но мора манастиру плаћати сваке године оно уречено. Тако нађем од Котломушина

совершенно — савршено, потпуно; *ћелиотије(е)* — ћелијашима; *интрадица* — мали доходак, рентина.

манастира једнога старца, по имену Појсеја, и с њиме његова два млађа, једног јеромонаха Вартоломеа, а другог монаха Неофита; и погодим се са старцем, да ми даде собу, кост и да ме уче грчки, а да му ја плаћам сваког мјесеца по пет гроша турскије. Кажем такође мом толмачу да каже овијем трема, да ми у сваку ствар заповиједају, што им је од потребе, како своме најмлађему, обављајући се да ћу ји слушати драговољно, само да прије научим гречески говорити.

Како сам дошао к њима, нама' ми је дао мој учитељ Вартоломеј буквар, да учим: алфа, вета и пр. Ово сам ја брзо научио и већ и без срицања ријечи читати почео, које кад виђе мој даскало Вартоломеј, даде ми осмогласник. А кад сам и ово већ изучио био, даде ми да научим литургију грчки и да онђе служим, зашто сви пустињаци и ћелијаши имају сваки своју малу црквицу, посве украшену, почем је Грцима дама природа да своје цркве украшавају. За два мјесеца пречитам октонх и научим литургију, но говорити није ми се јоште дало; а разумјети сам могао по њешто, кад би ми казали по грчки: *Каме тин фотија, апаисе то ћери, фере та ксила, неро*; то јест: „Наложни ватру, ужежи свијећу, донеси дрва, воде.“ Ја му не би из прва ништа разумио, а он би ми почео чинити рукама

кост — храна; *алфа, вета и пр.* — аз, буки, ведн.... (а, б, в...); *даскало* (и *даскал*) — учитељ; *октонх* — осмогласник (књига црквених песама, о служби Вожјој, на осам гласова).

којекакве моте или знаменија, као једном нијемцу, и онда би истом разумно и онслужно, пак би послје таки записао како се то каже. Једва би који пут дошао к нама какав калуђер, који зна грчки и српски, или бугарски или руски, и ја би га молио, да ми истолкује оно, што сам грчки написао, и да ми каже на српски; а кад би ми казао, записао би таки, поред грчкије омије ријечи, и српске, и научно би наизуст. Пуно сам се ползовао и из књига, гледајући у наше и у грчке, како би се тукавала ријеч у ријеч, а особито у псалтир, апостол и еванђеље.

Тако сам у пет мјесеци већ све разумјевао и с њима се по грчки разговарао, ако и не чисто, као они, а оно тако, да су ме разумјели шта хоћу. Ја сам с мојијем даскалом Вартоломеом у цркви страну држао, читао каноне у октоиху и минеју. Ја би му служио сваке недеље и празника по гречески литургију; и поближњи пустињаци, који не би имали свештеника, да им служе, када би им дошао светац и храм њове црквице, долазили би к мом учитељу и молили би га, да ме пусти, да дођем у очи онога храма и да попујем на вечерњу, јутрењу и литургију, а после би ми дали јести и пити и до петнаест турскије пара. Зашто, када коме пустињаку дође храм свете своје црквице, онда

мота (тал.) — знак, миг; *знаменије* — знак; *тукавати* — тумачити; *држати страну* — певати за једном певницом у цркви; *канон* — врата црквене песме; *минеј* (менасин) — књига црквених песама за поједине месеце (св. месечних има и „општи“ и „празнични“ минеј).

један другом долази на поклонење, а овај им мора дати ручак и вечеру, и то им у зајму и обичају стоји.

У ово пет мјесеци нијесам ћео нигда отићи с мојим учитељем Вартоломсом на Кареј, докле гођ нијесам грчки научно, да се могу с оцијем Грци калуђери разговарати, који су ми говорили да сам Бугарин растове дебеле главе. Једну суботу одем с мојим даскалом тамо, ће се скупило било много стотина монаха. Зачуде се речени монаси, кад ме угледаше, не знајући одакле изникло послѣје близу шест мјесеци; а ја сваком, ко ми на пут дође, називљем: *Кали мера, патер агије! Ти камете, иос цертате ис тин изнан сас?* то јест: „Добро јутро, оче свети! Што чините, како се налазите у здрављу?“ Сви се зачуде кад чују ће ја по гречески говорим, и говоре ми да сам и прије знао, но нијесам само ћео говорити. Кажем им ја да ја прије нијесам знао ни једне рјечице, него да сам за овије шест мјесеци научно у мога даскала оца Вартоломеа, додавајући им да су они узрок, што сам научно, да им покажем да нијесам дебеле главе, као што су мислили. Они то нијесу мени ћели да вјерују, него су питали мојег учитеља, је ли то тако; а он им је одговорио да није другојачије. Онда се они стану међу собом разговарати, говорећи: „Ми смо растове дебеле главе, који одамо по десет година по српском и бугарском народу, и не моремо њихова језика да научимо, а он по грчки научи за 6 мјесеци.“

Ту на Кареји дође к мени један из манастира Филотеа стерофилака, и поче ми говорити и молити ме, да дођем у њинов манастир за класару и да попујем у цркви, будући да су се свештеници разишли били за милостину по свијету. По совјету мога учитеља отидем тамо и погодим се с овим калуђером, да им ја служим у манастиру без плаће, а они да ми даду јести и пити без плаће. Стајао сам у Филотеју више од два мјесеца, служећи на јутрењи, вечерњи и литургију сваке недеље и празника, и светећи сваке суботе у пекарници водицу, прије него што почну хљеб мијесити, зашто је обичај по свије манастири светогорскије, да се најпре брашно светом водом покропи, пре него што почну заквасивати, да им тако Бог уберихети хљеб. И донста, примјетио сам њеко чудо у овоме хљебу, будући да га сви манастири мијесе и раскувавају на њеке мале сомунџе, подобне једној просфори, и то на ријетко сито, пак се на обједије и на вечери даје свакоме калуђеру по један онај сомунџ: и ако ће човјек бити најгладнији, не море га свега појести! И по овоме сам расуждавао да ту мора бити њеко чудо од Богоматере, која је онђе била и оставила благословеније, да буде оно мјесто жилишче монашескоје, они' који се одреку коначно сујетнога овог мира.

стерофилака — јамачно „стереофилака“ (види на стр. 121. прсту 7. озго); *просфора* — поскурица; *на обједије (x)* — на обједиња (ручковима); *жилишче* — место живљења.

Послије 2 мјесеца оставим ја горе напоменути манастир Филотеју и поповање, и дођем на Кареј, чекати неће ли се трефити који корабаљ, да могу с њиме отићи у Цариград. Стојећи ту неко вријеме, дође к мени из манастира Котломуша старјенина, кога зову тамо скевофилака, и замоли ме, да дођем у суботу тамо и да по српски појем на вечерњи и јутрењи с једне стране, како и на литургији „Благослови, душе,“ с десне стране, и да читам „Вјерују“ и „Оче наш,“ будући да су му дошли толики поклоници Срби и Бугари у манастир, које је довео један калуђер путник истога манастира. Молио ме је такође, да тамо будем при ручку и вечери, да се с њима разговарам. Отидем ја тамо и учиним све по вољи скевофилака.

По литургији сједну калуђери у трапези сви око свога стола, да обједују, а страни поклоници на другу страну трапезе, ђе сам ја у горњем челу како игуман сједно. Овије поклоница било је до седамдесет лица, и по виша част од њих састајаше се из старије и брадатије стараца, по врло богатије, који су дошли на поклоненије у Свету Гору и доносили, да раздијеле, шчедру милостињу манастирима светогорскијем. Ја сам се с њима много разговарао, и питао сам Бугаре, имају ли они у својој земљи епископа и свештеника од свог рода. На то ми одговоре да су у њим епископи и свештеници све сами Грци, и да

се врло ријетко ђегођ пађе Бугарин. Упитам ји за тим, како се исповиједају и како разумију, кад им свештеник с олтара навјешћује грчки? Одговоре: „То све преко толмача бива.“ Јошт ми и то казаше да, када који старјешина или старјешница тамо умре, не смиједу њовни свештеници ни по што погрепсти, докле прије не изброје епископу њову по 100 и по 500 турскије гроша. Како је која фамилија богата, тако и парезују овај арач на мртва тјелеса; а сувише, ако се случи да дође из Цариграда који епископ, јер нису ови задовољни са милостињом, коју свакога љета од народа збирају и како што им је назначено у ферману османскога цара, него преко тога много више истјазују. Ови епископи имају код сваке цркве свога свјетскога епитрона, такође Грка, и осим што за вјенчање и крштење преко мјере ишту, ишту јошт којекакве клетве и проклињу народ, ако неће скупити толико и толико кеса. У овим клетвама тако велe: „Што им се родило, не живило; што усију жита, да им земљу не пробије; не имали у свом занату и труду среће ни благослова Божијег; да им се ватра угаси, и да им дом опусте; у дому им се звјерови плодили, а не христјани!“ и тако даље. Ове клетве пошљу својим епитроном, то јест намјесником, а ови ји на највећи празник после литургије прочитају у цркви и преко толмача народу раскажу. Народ, бојећи се кле-

тве црковног архипастира свога, онда колико је расказано, и пошље, те он ли ји кетве опростио, и благослов добио.

Међу овим разговором запитам ја њи, колико је који манастирима милостиње донео? На то ми одговоре: колико је који могао: њеки 500, њеки 800, а њеки и 1000 у злату рушпија; и најсиромашнији донео је био 100 цекина. Ја ји погледим, на њново одијело, зачудим се и рекнем: „Толико милостиње носите, а који вас не зна, волио би вама милостињу удијелити.“ — На то ми одговоре: „Ми би могли носити и скерлетне и свилене аљине, али не смијемо од Турака.“ — Ја мало ућутим, погладим браду и рекнем, да се сиромаси не саблазне и не украте светогорским манастирима милостиње: „Ви сте, христјани, посве добро учинили, што сте донијели овим пустинником толико богату милостињу, да се могу биједни откупљивати од турскога зулума и живљети у слободи по своме закону, који Бога моле сваки дан за вас и род христјански. Но боље би учинили били, да сте полак те суме код куће оставили; да сте затим између себе изабрали најнаметнија 4 човјека, од вашије кнезова, и једног свештеника или калуђера из ког манастира; и да сте ји послали патријарху у Цариград, да га просе у име цијелога бугарскога народа, не би ли вам дао владику и попове од вапше нације, које цео народ разуме, који би вас неповиједали и настављали усмено, а не преко толмача, јер је донста то жалосна неповјед.

Ако ли пак патријарх то учинио не би, а оно да му исти депутати кажу да ће поћи великом везиру, а и самом цару, казати да су они вјерни поданици царевни и да плаћају поштено арач, али да не имају дупевније пастира свога језика и рода, чији би глас могли разумјети, него да им патријарх шаље владике и калуђере грчке, којије ви језика не разумијете. Тако мислим да вас патријарх не би смио пустити цару на тужбу, него би вас усмишао.“

Када ово разумјеше Бугари, повикаше сви у један глас: „За Бога, оче, то нам нико није знао прије казати; него оди ти с нама у нашу земљу, пак ћемо ти дати толико кеса, колико оћеш, и отиди са 4 кнеза патријарху у Цариград.“ На то сам ја казао да сам из друге земље и царства, и да не умијем говорити по турски; него има у Светој Гори и манастирије српскије, у Хилендару, у Зографу, калуђера, који знаду језике грчки и турски; тако, нека они то учине, ако љубе свој језик и род. Али су ми одговорили да они таковога човека не могу ниђе наћи. Молили су ме затим свакојачко и обећавали оно, што ја оћу, само да с њима пођем; али мени није било до Бугарске, него сам једва чекао да нађем какву прилику за Цариград, и да пођем к банлу, узети пасош, да се могу у моје отечество вратити, а послѣје у Русију за милостињу.

Докле смо се ми овако разговарали, били су калуђери устали с ручка, а мени рекли да сједим и да се с поклоници разговарам допле,

докле они оће, како што смо и сједили и више од две уре разговарали се. После смо устали, благодарили Богу и разишли се.

Обратни пут из Атонске Горе у Цариград;

ту пребивање и производеније на степен архимандритства, с њеким прије и послје тога догађаји.

Намислим оставити Свету Гору и вратити се у отечество, но бојао сам се от Венецијана, зашто нијесам од њи имао пасоша за Русију. Зато сам расудно да се вратим у Цариград и да узем од министра венецијанскога пасош за отечество. Тако пођем из Атонске Горе 24. јануарија 1785. и стигнем у Цариград благополучно 10. фебруарија тог истог љета, ће ме једва дочекаше сви они христјани, који се наођау у служби реченога бана; сувише пак капација Јово и капетан Нико Црногорац. Ови ме замоле, да останем ону зиму и четирдесетницу код министра за капелана, говорећи да се већ од њеколико година исповједили и причестили нијесу, из узрока што грчки не знају и што се врло ријетко збива да овдје какав српски свештеник дође. Но ја им кажем да сам дошао бану, искати пасош, а не за капелана; и да би, стојећи у Цариграду, и последњу пару потрошио, тако да послје не би имао с чим би се у отечество вратио. На ово ми они одговоре да ће ме они представити бану, и да ће га просити, да ми даде у староме банаћу јело, пиле

и квартир табадава за оно вријеме, докле би тамо стајао и служио.

По кратком расуђенију намислим остати, једно, да боље научим грчки, друго, да боље разгледим Цариград, а треће, што би, служећи неко вријеме при министру венецијанске поданике, имао већу слободу и чест код Венецијана, а при том средство улучно, да ме речени министар препоручи патријарху, не би ли ме за услуге моје посветио патријарх архимандритом, по савјету лубенскога архимандрита Дамаскина; јер ми нигда не излазаше из мисли втори пут у Русију, којим би могао бити полезан мојој обитељи у постригу, ће бијаше велика оскудост правилније црквеније књига и риза, како и у осталим манастирима и црквама по свој Далмацији и данас. Тако останем ту, и служио сам шест мјесеци оне христјане, исповиједајући ји и причашћивајући у капели министра руског Булгакова. У овој сам капели ја за оно вријеме више служио него капелан, зашто овај бијаше непрестано слаб и болешљив. Но није ми залуду било, зашто би ме често, кад би служио, речени министар Булгаков устављао код себе на објед. Много сам пута служио и у грчкој цркви светитеља Николаја у Балукпазару, у посту великом и после Воскресешија, и то грчки.

Док сам био у Цариграду, сазнао сам био многе архијереје и калуђере, зашто се тамо врло ријетко пађе који мирски свештеник, него све сами калуђери из Свете Горе и дру-

гије страна, и ови бијау по црквама цариградскијем пароси. Често сам ишао патријарху вселенскоме Гаврилу и патријарху јерусалимскоме Авраамљу. Овај је последњи био муж светог живота, и разговарао сам се с њим франко језиком греческим, како и с архиепископом синајским Кирилом, који ме много мољаше, да се прионшчим у синајски манастир свете Екатарине, објешавајући ми дати хрисовуле, то јест декрете, русијскије царева, да идем с њима у Русију, и да донесем жаловање, то јест пенсију, што су речени цари пожаловали синајском манастиру. Но љубов мога отечества није ми дала да се од мога манастира Круне оцијеним, ђе сам се постригао и покаљуђерио.

Овога прољећа и љета обиншао сам сав Цариград, желећи све у њему виђети. Прва два мјесеца водно сам свагда са собом толмача, кога сам плаћао и ранио; и кад сам већ сазнао био све улице по Цариграду, онда су ме и арачлије већ упознале биле. Ове арачлије сједе на свакоме кантону, питајући христјане и свакога, који није Турчин, за тескеру, је ли платио цару арач, то јест главницу. Који нема ове тескере, нама' га кулук узме под стражу, и одведе га у тамницу, ђе стоји дотле, док не плати; а ако не има, а он се мора онде од глади и скончати.

франко — слободно; *жаловање* (р.) — плата; *пожаловати* (р.) — даровати; *арачлија* — порезник; *кантон* — угао, рогаљ; *тескери* — уверење; *кулукчија* — стражар.

Одајући ја по Цариграду, куд ми је драго, отидем један дан виђети бивши манастир и велику цркву светогa Теодора Студита, у горе ономенутије дрвнша. Идући тамо, зађем кроз њеке тијесне улице, куда прије нијесам пролазио, низ њеку страну, покрај једнога кантона, и чујем ђе ме зове Турчин: *Ха иапас, иапас! Ђел бурда, ђел бурда!* то јест: »О попе, попе! Врати се, врати се!« Осјетим тако да је арачлија; али се учиним и невјешт, као да га не би разумијевао, и не обазрем се, само да видим шта ће бити. Нијесам 50 фати био од њега далеко отишао, ал' ето ти трчи за мном један кулугчија Турчин, увати ме за раме, молећи ме, да се вратим, да ме зове арачлија. Отресем се од Турчина, говорећи му по руски: *Пошол, Турок!* и прочита; а он ме опет стане молити, да се вратим. Учиним ја то и дођем арачлији, који имађаше бијелу браду до појаса, а чибук у усти, и прекрестио бјаше ноге. Поче њешто турски говорити, по ја му одговорим: *Билмен турче* (не знам по турски)! Продужи он бесједу своју: *Фар њијат, иапас!* то јест: »Дај тескеру, попе!« Веће ја разумијем шта он оће: извадим мој пасош с орлом великијем на печату од двије главе, што ми је књаз Потемкин дао био у Херсону за Петрбург. Када то виђеше Турци, постидише се и почеше ме молити, да им опростим, што су ме вратили, говорећи да сам *бојук иапас москов,*

Пошол Турок! — Одлази, Турчине!

то јест „велики поп московски,“ што су на мени виђели крст, манторос, камилавку и у руци канадиндију, како у Булгакова архимандрита, и мислећи да сам јепископ. Зашто ваља знати да у Цариграду публично патријарх и сви митрополити и јепископи или не смију или неће да носе крсте на прсије, како ни расу и камилавку; него им служи намјесто расе цубе, а намјесто камилавке шал. Турци су у оно вријеме много почитовали Русе, зашто су ји се јако бојали, памтећи јошт како им [је] фелдмаршал Ромјанцов за Дунавом разбио великог везира; а у Арципелагу под градом Чесмом или, као што једни изговарају, Чизмом принципи Орлов и Долгоруки сажегли флоту.

Често сам одно пред Византију покрај Свете Софије, од које на исток има једна велика пољана, као пијаца, на којој се види једна четвороуголна и удивителна, од различите паште, колона при земљи, на једној од мрамора плочи, широкој четири лакта, а од дна до врха све по мало сведена и као игла зашиљена. На све четири стране ове четвороуголне колоне јесу изображена сва чудеса од сотворенија свијета, рождество и сва страдања Христа, воскресеније и вознесеније

манторос — калуђерски огртач; *канадиндија* (сапа d'India) — трсковача, палица; *фелдмаршал* (гроф Петар Александровић) *Румјанцов*, „Задупајски“ (г. 1725.—1796.) — потукао је г. 1770. са 17.000 руске војске код Кагула (у Бесарабији) 150.000 Турака; *Чесме* (Чешме) — приморски град у Малој Азији (према острву Хију), где су Руси г. 1770. спалили турске ратне лађе; *пашта* (пашта) — смеса; *колона* — стуб.

до сошествија свјатаго духа; изрезани на тој колони образи (фигуре) фино, на подобије светогорскије креста, што режу на древу. Плоча, на којој стоји ова колона, бијаше повелика и имађаше на једној страни при земљи написана велика слова јелинска, а на другој римска.

Бивши ја у Светој Гори око 9 мјесеци, научио сам био по гречески, који језик јошг' и данас, послје 30 година, заборавио нијесам, и знао би одговорити, ако би ми његођ рекли: *Волгарос хондро-кефалос*, то јест: „Бугарин растове дебеле главе,“ као што гордељиви Грци називају све славне народе: Србе, Русе, Бугаре, Крајице, уједно, „Волгаре хондро-кефале.“ Знајући дакле грчки језик, одао сам по Цариграду слободније и разговарао сам се са патријарси, Грци, а и са Турци из Ципра, Кандије и Мореје, јер сви Турци у ова три острова говоре међу собом грчки.

Тако сам овај други пут боље разгледао Цариград, а особито цркву Свете Софије, коју је саздао велики и славни император Јустинијан, од рождества Христова 524. При царствовању истога императора преставио се такође истога љета и свети Сава Освјашчени, који је живио 94 љета, како што се пише у кијевском календару, и кога сам цјеливао кроз стакло у Венецији, у цркви светог Антонина; какоти и светог Атанасију, патријарха александријскога, у цркви светог Захарије; светог Јоана милостивог, у цркви светог Јоана де

Брагола; и икоњу свете Богородице, коју је написао свети евангелист Лука, у цркви Светог Марка, која су света тјелеса са иконом донесена из Цариграда у Венецију, кад су Венецијани, Французи и Енглези држали Цариград 40 година, а после изгнали од грчкије цара. На Светој Софији види се премогли прозора, и веле Грци да онђе има толико прозора, колико у години дана. Идући покрај њезине цимиторије, бројао сам моје коракљаје, желећи знати колико је дугачка, и набројао сам 500 у дуљину. Ширину нијесам могао набројити, зашто је с једне стране зид, и врата од цимиторије затворена, а с друге стране близу јесу турске куће. Ова је црква била сва изнутра написата фино и мозаично (како што су ми њеки Грци казивали) и представљала је цијелу историју от Адама до Христа, и от Христа до вознесенија, но то су после је проклети Турци све, што су могли досегнути, с кречом замазали и обијелили, осим њешто на кубама неба, што нијесу могли у висину дохватити. Речени император начинио је и ону колону више Свете Софије и пред Византијом, ђе су његови двори били.

Мало даље од исте колоне види се од бронзе, на подобије велике змије, сазита фигура, као она Мојсеова змија у пустини. Реп јој је усађен у земљу, а глава јој је одбијена, у шупљину пак њезину пабацала су турска дјеча камења. Ова је змија дебела као дијете

од 16 година у појасу. Грци приповедају да је Леон Премудри, император грчки, у исту змију затворио био кугу, и, кад су Турци освојили били Цариград, мислили су да су Грци у њој сакрили благо, то јест злато, и зато су јој одбили главу; но том је приликом куга изишла, и зато нигда ова болест не избива из Цариграда. Ово је само једна басна, коју прости Грци приповедају и мисле да је истина, пити ја ово могу вјеровати.

Ја, пролазећи много пута покрај речене колоне и разгледајући оне изрезане фигуре и писмо на плочи под истом колоном, помислим: онђе доиста стоји написано који је цар грчки њу саздао. Из љубопитства подигнем се 30. јунија ујутру прије сунца, узем карте и лапиш, пођем из Галате и дођем к истој колони. Погледам око себе, а оно није никога; бани бијаше почело сунце ограђивати. Приложим дакле моју канадидију уз колону, и почнем лапишом писати она елинска (грчка) слова. Но не прође њеколико минута, ал' јето ти њеколико Турака, и нешто ми по турски говоре. Ја им одговорим: *Билмен турче*, и не окренем се, него уићим да докончам оне ријечи, које не бијау у земљи; но кад погледим око себе, а оно видим више од 20 Турака. Устанем и помислим: „Нуто биједе, сад си пропао!“ и уплашим се тако, да су уза ме као њеки мрави гмиљели. Крв ми је већ утрнула била, па опет се нијесам дао познати

Леон Премудри — Лав VI, византијски император (886. — 911.);
карте — хартије; *гмиљети* (хмилѣти) — милети.

да сам се пренао. Испрва не бијаше дошло много, него њеколико сиремака, по кад виђо Турке с јатагани и по два шишгаља за појасом, у сребро филиграно окована и позлаћена, ње се више и више скупиљаше, јошт више утрпе у мени крв. Запитају ме затим, турски, шта онђе радим, а ја им одговорим: *Билмен турче*, то јест „Не знам турски.“ После ме запитају: *Билирис румиче* (Знаш ли грчки)? Одговорим: *Билим*, да знам. Нама' послаше једнога Турчина, да доведе каквог Грка, који кад дође, запитају ме преко њега, што овђе чиним. Кажем ја да сам рад знати ко је ову чудну колону начинио и колико јој има година, и да сам зато овамо дошао, да прочитам. Запитају ме дакле, колико јој има година? Ја им одговорим да не знам, зашто не видим число, које је, као и многи редови, лежало у земљи. Онда један извади свој јатаган (велики нож) и поче покрај оне плоче копати земљу. Ја се онда мало повратим и ослободим, видећи да су и они ради знати колико година има, како је начинљена. Они копају земљу, а ја се бијем по памети: како ћу се од њи избавити и какву ћу им лаж продати. Срећа, те сам читао у грчком хронографу прије историју од созданија цариградска до узјатија истога Туркама од Грка, и зато сам као од прилике већ знао. Док Турци земљу копаше, каже мени Грк да сам ушао у велику биједу; то ме пуно устраши, а особито примјетивши ја на њему да о мени сажа-

филиграно — „филигран“, извезено сребром; *хронограф* — летописец; *созданије* — подицање, саадање; *узјатије* — заузеће.

дује. Међутим врвило је све више и више Турака, као на какво чудо, и чинише ми се да ји има више од стотине около мене и оне колоне.

Кад Турчини нешто земље ископа, видим ја да се јошг дан и година не види; ништа мање, клекнем и, шарајући по карти, чиним винту да нишем, и штудирам: шта ћу да им кажем. Мало затим дигнем се и кажем толмачу, да каже Турком да има хиљада, триста и пет година, од како је начињена эта колоне, и да ју је начинио грчки цар Јустинијан, који је саздао и Свету Софију. После је овог отвјета стану се Турци међу собом разговарати, гледајући уза ме и низа ме и мјерећи ме очима, Ђе имам крст, манторос и пана-камилавку, коју у Цариграду ни патријарх публично не носи. Најпосле ме уштају, од куда сам и када сам дошао у Цариград? Ја им кажем да сам из Русије, да сам већ шест мјесеци у Цариграду, и да стојим код амбасадура русијскога Булгакова, показујући свијем пасош од принца Потемкина, на којем пасошу бијау [ставили] нанечађено један орел двоглави. Онда један најстарији Турчин, помаивајући руком, рече по турски: *Ајде пашас, ајде пашас!* а они други сви стадоше се разлазити. После тога и ја нама' узмем пут мој. Ту ме је сам Господ Бог избавио, да ме нијеу Турци појекали на комаде, како што су појекали мало прије на неколико мјесеца једнога Грка, само што је

чинити винту — претварати се; *отвјет* — одговор; *пана-камилавка* — и *паракамилавка* — крст вео који носе калуђери поврх камилавке; *орел* (р.) — орао.

стао и на једније врати њенго на горњем прагу написато грчки почео гледати. Ја могу благодарити и Русом, јер сам видно да ми је и пасош од Потемкина пуно помогао, зашто када виђоше на пасошу орла од двије главе, стадоше међу собом говорити: *Бојук цаиас москов!* И може бити приписах ми ње сам иностранци и невјешт њову обичају и варварству. Тако ме пустише здрава, а ја ти брже боље бјежи, обзирући се почесто, да који за мном не трчи.

Ја сам нама' пошао патријарху цариградскоме Гаврилу, који баш онда, са два митрополита и пет до шест грчке госпode, сјеђаше у сали. То је било на две уре прије подне. Поклоним се и пољубим истога у руку, а он ми рече: *Катисете*, то јест „Сједите.“ Сједнем ја и дадем му ону карту, да прочита. Погледа у њу, даде и другим око себе, те они погледаше; ма ми се чинјаше да ни један не могаше подигнути оније ријечи, будући да су олиногреческе и скраћене под титлом. Упита патријарх одакле сам оно преписао. Ја му кажем: „С оне плоче, на којој стоји она колона на пијаци више Свете Софије“. — „А јесу ли те,“ рече, „видили Турци?“ — Раскажем на то сву историју, како су ме ту напали, како сам се с њима преко толмача разговарао и најпосле растао. Сви се стану дивити и крстити, говорећи: *Ехис перисотера то тихи пара то зноми*, то јест: „Више имаш среће него

Русом — Русима; *ма* — али; *подигнути* — разумети; *титли* — старински знак за скраћивање речи (Гдѣ = *Господи*).

памети.“ — Затим дозволише граматика (учитеља) и дадоше му ону карту, да истолкује на просто гречески. Док сам ја попио кафу, дошло је и граматико ону карту истолмачену, о којој су и мени дали копију, по која ми се у толико година страпствованија веће изгубила. Али се ономињем да је у њој стајало да је император Јустинијан Велики ону колону начинити дао.

После овога посла од колоне до неколико дана бијаше пала киша. Један дан поћем ја кроз улицу (контраду), кроз Балук-пазар, то јест од рибе контраду (трговину), ђе бијаше велико блато и вода разливена. У тој улици бијаше један мали као мостић од камења, но врло узак, тако да, кад који с једне стране, на камење наступи, сви с друге стране чекати морају, докле гођ онај који је прије наступио не пређе. Тако се случи да ја прије наступим, него један Турчин пеливан, холица, који ти насусрет супрот мене иђаше у жутије папуча и чарапа од коже, и у димлија прџе-није, које му се вукоше до земље. Мислећи он да ћу се ја вратити натраг или му се укло-нити у оно блато, иђаше управ к мени. За мнош иђау јопит чељади, а за њим никога не бијаше, него чекау многи остраг подалеко и гледау како ћемо се нас два разминути. Њему је лако било само пет или шест коракљаја повратити се, а мени и онима који су за мнош ишли — и педесет, кад би хотјели да се поради њега вратимо. Турчин тај имађаше за појасом

пеливан — ратник, рвач, опеснар, који иде по коноцу; *контрада* (трговина) — чаршија; *холица* — охолца, обесан човек.

јатаган и два пиштоља сребром окована, као што и сваки Турчин тамо оружје носи, јер је оно турски Бог, а особито младје пеливана у Цариграду. Сретосмо се, и говори он мени: *Ѕитир, паиас!* то јест: „Уклони се, попе!“ Ја њему одговорим по руски: *Пошол, Турок!* Ја би се био вратио, али видим за собом толико народа што чека, а жао ми је, да у блато до под колено ступим и моје дуге аљине окалам. Он неће, а може, а ја би ћео, ал' не могу, ван да у блато уђем. Видим ја да се приправља мене у блато турнути, али ја њега предварим, и он сам скочи у исто. За тим прођем ја и они који су за мном били, а он изиђе на мост тај од камења и стане отресати блато с ногу, мумлајући и псујући *џаур паиас*. Бојао сам се, да за мном не пође, но остане срећом, а ја се удаљим оданде. Ево шта ће учинити младост и дрзновеније и, да право речем, лудост, чему се сад и сам чудим и кајем, зашто сам се донеста са животом мојим онда играо у граду међу варварима.

Кад сам се од онога мјеста подалеко удаљно, ето ти видим покрај себе једнога Грка, који је за мном брзо ишао, докле ме је стигао. Назове ми: *Кали мера, патер ајзије!* то јест: „Добро јутро, свети оче!“ — „*Дуласас* (Слуга Ваш)“ одговорим ја. — Почне мене тај Грк питати: „Од које сте стране? молим.“ — Речем ја: „Зашто ме питаш?“ — Вели: „Зашто сам видео када сте бацили онога Турчина у блато, и видим да сте страши човек, а да не знате што су Турци; јер да Вас је био онај Турчин убио,

ко би Вас могао повратити. Видим и то, да сте свештеник вјере наше греческе, зато сам трчао за Вами, да Вам кажем да други пут то не чините.“ Овом Грку ја благодарим и вратим се нама' на мој квартир, по другом улицом, бојећи се да се опет не сусретнем његов с ошћем Турчином.

У почетку јунија упали се по Цариграду куга и велики помор. Сви се инострани министри почеше спремати, како и мој баџло Агостин Гарзони, да бјеже у Бојугдере, да се затворе тамо у своје палате и да се ни с њим не мјењају. Зовне и мене мој баџло, да с њим идем, но ја сам већ закључио био да идем у моје отечество. Него сам молио да ми даде пасош за Далмацију, које и получим. Почнем га такође молити, да ме чим обдари, говорећи да сам му служио његове чиновнике шест мјесеци и да се сад у отечество желим с којом чешћу вратити. Упита ме Гарзони, шта би ја желио? А ја му одговорим: ништа друго, него да ме препоручи нашем патријарху, да ме постави овај архимандритом на име мога мањастира Круне. Овај добри министар заповједи тај час своме драгоману, да ме ујутру поведе патријарху Гаврилу и да га поздрави од његове стране, да ме произведе на степен архимандритства. У јутро око 10 часов пођем ја с реченим драгоманом патријарху, који ме представи и препоручи од стране министра венецијанскога Агостина Гарзони. На то ми говори патријарх: „Сви су се епископи и митрополити уклонили из Цариграда од ове бо-

лестн, то јест куге, а ја сам не могу служити. Дакле ћу те послати с мојим архидјаконом патријарху јерусалимскоме, који има код себе два архијереа, и он ће те посветити за архимандрита. Када ту пописмо кафу, дозове он свога архидјакона и рече му по гречески, који сам језик ја већ добро разумијевао: „Узми тога јеромонаха, и пођите блажењејцем патријарху Аврааму, пак га поздравив од моје стране, да рукоположи овог јеромонаха на архимандритство.“ Устанем ја, поклоним се патријарху и циљивам му десницу, које и мој драгоман учини. Овај се врати затим министру, а ја пођем с архидјаконом у патријарха Авраама, коме архидјакон прикаже све, како му је заповјеђено. После њеног разговора рече мени исти патријарх: „Дођите преко сјутра у варош Нихори, и спремите се за службу; ту ћу Вас поставити архимандритом.“

Сутрадан, то јест 18. јунија 1785. дођем ја у варош Нихори, а 19. служим саборно са истим патријархом, с друга два архијереа и два свештеника и три дијакона, ће ме посвети за архимандрита; и тај сам дан имао чест бити с патријархом, и са служашцима, на обједу. Прије обједа даде мени патријарх патенту поради посвјашченија на архимандритство, која овако гласи.¹

Знајући ја да у Далмацији има толико благочестивије црква, три манастира и до

¹ Види у „Прилозима“ бр. 3.

Нихори — Јени-кјеј (на Боспору); *служашчи* — који служе; *патент* (и *патенти*) — повеља; *посвјашченије* — посвећење.

50.000 душа, а да не има тамо никаковије свети мошти, кромје у Задру светога Симеона, и то не у нашије руку; а знајући и то, да Јего Блажењејшество има частица животворјачаго креста, усудим се и замолим га, да ми да коју частицу от овога креста, поради благоговјејства далматинскије христјана, објешчавајући да ћу ја наклоњати и, док сам жив, настојати у далматинскије христјана, за милостињу поклонити јерусалимскијем од гроба Господња путником; што нијесам поманкао (не хвалећи се) архимандриту Игњатију, пречесному мужу, поклонити милостињу у неколико година мога владања у Далмацији над црквама и над народом благочестиваго восточнога вјероисповједанија. По долгом мојем разговору и објешчанију моме, поклоненија ради милостиње гробу Господњу, зовне ме патријарх Авраамиј, који сјеђахше са прекрпченим ногама на своме креветићу, а ми сви на споду, простртом тапеами мисирским, говорећи: »Оди овђе, свети архимандрите!« Устанем ја и одем к њему, а он скине са себе један светогорски крст, укуван у сребро и позлаћен, како гођ и ланац, и рече ми: »Приклони главу.« Ја то учиним, а он ми метне сам исти крст на врат, говорећи ми овије ријечи: »*Туне примите, туне дадите!*« додавајући ми ово: »У томе крсту

јего блажењејшество — његово преблаженство (титула патријархова); *частица* — делић; *животворјачи крст* — животворни крст (на ком је Спаситељ био распет); *објешчавати* — обежавати; *наклоњати* — пружати, давати; *поманкати* — пропустити, изостанити; *долги* — дуги; *спод* — под (платос); *тапеа* — простирка, ћилим; *туне* — бесплатно.

има част добра от свјатаго и животворјашчег дрвета: даривам га, не само Вам, него свијем христјаном, а сувише светој обитељи, Успенију пресвете Богородице, манастиру Круни Вашој.“

Послије ове церемоније и овије ријечи цјеливам му ја десницу и сједнем на моје мјесто. Мало после даде ми исти патријарх другу патенту, то јест свидјетелство, за архимандритство и за увјереније животворјашчаго дрвета. И ову патенту ја прилажем овђе, која је такође, као и прва, с грчког језика на словенски преведена. Ево како гласи.¹

Исти патријарх дао ми је један златовезени прибредреник, њеколико јерусалимскије бројаница, од седефли иконица и крстића, како и штампатије разрјешителније патријаршескије благословенија, грамата, које се при концу човеческом и исповеди и покајанију од духовника читавају и на прен умишег закопавају. Видећи ја толико себе обдарена од реченаго блажењејшаго оца, замислим с чим би ја могао истога взаимно обдарити, не имајући онолико, колико би се пристојало онакој великој особи дати на свети Божји гроб једну част милостиње, да ме упише и усинови моје име ономе светоме мјесту. Послије обједа при мојему одлученију усудим се у карти завијени 20 златника при цјеловању свете деснице у исту метнути, с молбом: „Примите аки Христос

¹) Види у „Прилозима“ бр. 4.

од убогија вдови два лента“. Но он није хтео ни по што примити, говорећи ми: „Нијесам Вамн каџао: *Туне пријасте, туне дадите!*“ Ви-дећи ја да неће да прими, оставим исте злат-нике покрај њега на постељи, по тако, да он не види, и одем из његовог двора. Мучно је сад наћи онаку душу и архијереа, који шчедро и драгоцјене вешчи дарива, а дара не прима. Он бијаше Ђурђијан, како ми је други код њега архијереј казивао. Њега су Турци јошт малена заробили, то јест од оца и матере ку-пили, зашто је онда обичај био код Ђурђијана, да (отац) у потреби своју дјецу Турцима прода-ју. Овај обичај трајао је до 1784. године, докле није императрица русијска велика Екатарина Втора својим оружјем покорила исто царство Ђурђијанско. Од Турака купи послѣје ово дијете јерусалимски патријарх, воспита, научи, пока-дућери, које с временом на престоу патријарха јерусалимског под именом Авраамија ступи.

Пресели се мој министер у Бујугдере и затвори двор, а ја останем у Цариграду, че-кајући прилику какву за Свету Гору. Био сам се познао у Цариграду с њеком господом грч-ком, с капицијама Стефаном и Алексом Ми-шуолом, који су ми дали у Фенари у Цариграду у свом двору квартир, по и они су били од куге побјегли у Арнаућу. Једва сам чекао да нађем прилику какву, само да идем из Ца-

убогија вдови — сиромашне удовице; *лента* — пољчи.
потура; *туне пријасте* — беслатно примисте; *Ђурђијани* —
Грузини, народ у азијско-руским закавказским областима; *ка-*
пиције — дворски стражари (на спољним вратима сарајским).

риграда, бојећи се да и мене куга не покоси, како што косијаше по неколико стотина на дан. Тоба љета била је иста болест и у Далмацији: у Сплиту и у Косову.

Не ваља да промнем овђе написати и три чуда, која су ми се истог љета догодила у Цариграду. Прво, случи се да се прије Воскресенија упознам с једним старијем монахом из Анатолије од Трапесонда, који имађаше једнога слугу од 16 љета, како и с једним дјаконом из Крфа, кога сам виђао у Русији, у Кијеву, у манастиру Свете Екатарине, метоку синајском. Тако се договоримо нас тројица, да проведемо сва три дана свијетлог Воскресенија Христова заједно, и то у Галати [у] Балук-пазару, у једној механи (крчми) грчкој, ђе бијаше на квартиру онај старац монах. Први дан Воскресенија Христова и водени плити свијетли понедељник проведемо весело и на ручку и на вечери. У вторни: сједнемо около уре ноћи да вечерамо, и јела нам приносаше слуга овога монаха, који такође заједно с нама јеђаше. Примјетим ја да ово момче попоједе, пак устане, те и у леген избљује. То два-три-пут учини. Питам ја њега по гречески: »Шта ти се догодило, те блујеи?« — Он ми одговори: да га глава боли и да му је на препони отекао као једно јаје. Не сјећам се ја још да је то куга. — Питам затим његовога старца, што му је? А он

Анатолија (и *Анадолија*) -- турско име за Малу Азију; *Трапесонд* (*Трапезунт*) -- главно место у вилаету и санджаку трапезунтском (у азијској Турској).

вели: »Дијете се ово два дана играло и скакало, пак га боли глава, и напела му се жљеда на препони.« Вјерујем ово старцу, зашто кад сам био дијете, ово се и мени од велика скакања догађало. Али се почнем сумњати да није куга, и ја куриоз видети каква је то жлијезда! Тако ужежем малу свијећу и принудим дијете, које до мене сјеђаше, да ми тај оток открије. Видим да се напело њешто на препони као јаје и да је поцрљенило, а само мало на врху бијаше модро. Опинам прстима, а оно тврдо како камен. Онда се ја устрашим и кажем по руски ономе дјакону да је то куга. Онда се дигнемо ја и дјакон, и побјегнемо из његове камаре, али куда ћемо сад? Бајлач затворен, а обноћ не смије се од Турака никуда. Тако смо морали сву ноћ провести на суфиту (поду) под кровом, разговарајући се шта ће од нас два бити, ако оно куга буде, и молећи се Богу да нас сачува, зашто смо сви заједно ова три дана били у истој камари с оним старцем и момчетом, јели, пили и један до другога лежали две ноћи.

Једва дочекасмо да сване, јер од страа и мисли неће сан на очи да дође. Када сване, сиђемо низ шкале, куцнемо у врата нашега старца домаћина и запитамо: шта му ради момче? Одговори: »Апстане калменос (Умро је сирома)!« Провиримо ми кроз врата и погледамо, али он лежи наузнак, и руке му на прсима. Дјакон се више бојаше него ја. Говорим му ја: »Ти

куриоз — радознао; *бајлач* (бајлач, бајлаћ) — посланство; *камари* — комора, соба; *шкале* — стубе, стенице.

нијеси пишао и ватао кугу, као ја, и мање се имаш бојати, али ћу ја отићи.“ Ту се опростимо и изљубимо, и бјежи куд који знаде.

Дођем ја у мој баиљаћ на квартир и не кажем ником ништа што ми се догодило, зашто би ме нама' послали из баиљаћа. Чекам сваки дан и час, кад ће ме што забољети, али, хвала Богу, ја све читав и здрав. Но свако би јутро, прије него би отворио прозор, себе умио и квасином (сирћетом) свуда помазао, и Богу се врућо помолно, а послије моју кафу попио и лулу испунио. Пушити је свагда добро против злотворнога воздуха и куге, како што су ми ту Грци казали. Једно јутро вели мени Јово капиција: „Пођите, оче, и исповједите и причестите једнога старца у дољем старом баиљаћу, који се врло разболео.“ Тај час отидем ја тамо и опслужим, исповидим и причестим, а до 6 часов престави се мој старац од куге. Ово ме је пуно престрашило, но онет сам у себи мислио: „Када није она прва прионула за ме, неће ни ова, а јошт овог нијесам додирнуо, како што сам онога слугу старчевог.“

Стојећи у Фенари у двору реченије браће Мишуола, није ми било тешко и далеко одити у обе цркве, ће сједе патријарси цариградски и јерусалимски. А бијаше близу мога квартира и једна крчма (механа) грчка, ће сам добро био познан, зашто сам обједовао сваки дан. Један дан видим на слуги, који ми доносјаше јела, на слијепије очију као два печата од црљена скерлета. Упитам га ја, шта

му је оно, а он ми каже да га од јутрос боли глава. Обједујем ја и отидем мало поспавати. То је баш било у суботу. Мало затим устанем и пођем у бутигу једном Грку терзији, који знађаше мало по руски говорити, што је научно био наодећи се с Руси у вријеме флоте под Орловом. Овај ме је Грк молио, да сваки дан долазим к њему и да се с њим разговарам. Сједимо ја и он на банку о балкуну, као на једном кревету, пушимо и пијемо кафу без захара, разговарајући се пуно два часа. Упитам ја њега: „Је ли пономар звао у цркву на вечерњу?“ — Вели: „Није, али ће брзо.“ У тај минут пронесу Турци једног мртваца покрај нас, само што се не отраше о нас, јер је улица та врло тијесна била, као што су многе у Цариграду. Упитам ја терзију: „Кога амали, прекужени Турци, пронесоше?“ — Каже ми: „Оно је Јанаћи Јоан умро, ђе Ви идете на објед,“ а кад ја распитам, а оно баш онај, који је мени сваки дан јела доносио, и онај исти најпошљедњи дан, када је умро нама' послје подне.

Сједећи ту и размишљавајући како ми се не може прилика да јави за Свету Гору или за Солунић, удари ме њешто под лијеву сису тако, како да би ми ко бургијом срце вртио (бушио), а у глави кроз мозак тако пролети како стријела. Обузме ме њеки мртви зној: прислоним чибук покрај себе и наслоним главу на десну руку. Упита ме терзија, што ми је,

бутига — продавница, дућан; *балкун* — ланенак; *пономар* (рус.) — звонар; (стр. 147.) *кварат уре* — четврт часа.

а ја му одговорим да сам скорбан, ђе не могу наћи брод за Свету Гору или Салуник, а не кажем управо шта ми је, јер би ме тај час послао од себе. Не видим часа, да звона грчка звону у цркву на вечерњу; један кват уре онако пролијетајући ми као стријеле кроз мозак од главе, чекајући да зову у цркву, ал' поче служитељ црковни по свије улица од оне парохije из свега гласа викати, растежући: *Орисете ис тин еклесијан*, то јест: „Изволите у цркву.“ Међу тим сам мислио, сједећи код онога кројача, да је дошла и на ме куга, него да идем у јерусалимску цркву, која ми бијаше најближа, да се исповедим и, ако би ћео онај свештеник, да се тако причестим, јербо ми се чинише да ону ноћ ваља умријети. Једва допрем до цркве, станем на лијеву страну у најгорњи стол близу двери, но једва сам стајао: тако ми је мука била и у глави њека жигавица. Од срамоте нијесам могао сјести, јер је стајао и патријарх Авраамиј и сав народ, а ијевци су растезали и напњали се, који ће љепше појати и глас свој подигнути, и — право рећи — који зна грчки и разуме гласове, онога се душа не може насладити, слушајући подобне ангелу гласове.

Сврши се вечера, и намислим најпоследњи пут поцјеливати све иконе, а сувише светог Харалампија, кога Грци држе протектора (заштититеља) од кузне болести. Чекао сам више од једног четврта часа, докле нишу цјеливали они прекужници, који бијау измодени и изнемогли од болести и изгледају као

на полак мртви. Видим ја ђе по цјеливању икона сваки иде на десну страну једном источнику покрај зида, више кога висе велика икона светог великомученика Георгија, који је патрон оне цркве. И ја дакле поцјеливам све иконе, помолим се са сузама Богу и отидем на источник онај: заватим у малом сићу воде, умпијем се и напијем се, увјеравајући се да је оно њека чудотворна вода. У тај ма' падне ми на памет, да је на мени у крсту животворјашчеје дрво, што ми је даровао патријарх. Тако разашнем себи њедра, узмем у десну руку воде и поквасим се онђе, ђе ми бургија срце врти; затим узмем онај крст и пачиним три пута знаменије крста онђе, ђе ме непрестано већ читаве две уре жигање и бољаше, читајући: *Распенсију сја тебје, Христе, и једин од воин коијем* и прочитаја. Послије, него сам се оном водом опрао, напио и прекрстио, престане ми (о, дивнаго чуда!) у онај минут бол, како у срцу, тако и у глави, и чињаше ми се као да с мене сиђе тегоба од њаду ока. Тако изиђем здрав читав из цркве, и не потражим више свештеника да ме исповједи, него одем брзо оном терзији и кажем му све, како ме је заболело у оном минути, кад су покрај нас проијели онога мртваца кужног; како сам се у цркви молио Богу, опрао водом и прекрстио три пута на оном мјесту животворјашчим крстом, ђе ме бољаше; и како

источник — извор; патрон — заштитник; сић — суд за воду (бакрач, кова); *распенсију сја тебје* — теби који си био распет; *једин од* (треба *от*) *воин* — један војник.

ми је у онај минут бол престала. Веће ја не знам је ли била куга, није ли, еле знам да је мени тако лакше било. Истина, рекао би онај терзија, да је нешто од стра, а нешто од вјетра или воздуха кужног мртваца било, које [је] ону бољу приузроковало, јер кад онај вјетар задане човека, може га тако окужити; а да ме је само вјера моја спасла.

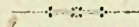
Ова су се три чуда мени у Цариграду догодила: прво, ће ја опшира кужнога слугу старога оног монаха, и оста здрав; друго, ће ја исповједи кужнога старца и пречести, и не разболе се; треће, што је најстрашније за мене, ће ја би у среди ватре и не изгори, него се јошт чудесним оним начином онога зла опрости. Може се заиста рећи да су ово чудеса, и да без Божије воље и допуштења не може човек погинути. Ја ово тврдо вјерујем и исповједујем, зато сам ово сам искусио на себи. И, ако ово читајући, хоће који вјеровати, нека вјерује; ако ли неће, а оно ја га не нагоним.

И патријарх Гаврил бијаше се преселио из патријаршије у варош Куручесме, у љетне своје дворове и цардине. Јулија 6. пођем га поздравити и благословеније од њега узети, ће сам се с њиме разговарао више од по часа. Ту ме је с кафом и табаком послужио, које је у Грка и Турана највиша чест госту. Кад попијем кафу и испушим дулу, устанем, благодарим му, на најучтивији начин, на препоруки за архимандритство, цјеливам му десницу и

Куручесме — велико село на Боспору, северноисточно од Цариграда; *табак* — дуван.

одем. Сутрадан пуче глас по Цариграду, да се патријарх Гаврил преставио од куге, а видео сам и ја, ће му јуче бијау на слијеном оку два печата од скерлета. Ту сам се опет јако уплашио, знајући да сам му јуче руку цијеливао, по опет не толико, колико прије, зашто сам веће био стра огуљао и привикао. Сва духовна лица, колико ји [је] гођу у Цариграду било: митрополити, епископи, архимандрити и сви други свештеници и калуђери дођу му на погреб. Осим ови били су и сви грчки принципи, госнода и први трговци. Отидем и ја, да видим славни тај његов погреб. По совершењу литургије и опела, ће сам и ја добио свијећу од либрице и цекни у злату, обнесли су га три пута око цркве четири духовна лица, и погребан су га у тој истој цркви.

Ја нама' по погребу патријарха овог усугубим мој труд, да нађем какву прилику и да бјежим из Цариграда, бојећи се да и ја ту кости не оставим. Срећом пође 16. јулија 1785. један брод из Цариграда у Солун, који ја на моју ползу употребим. Но прије овога одем најпре бајлу венецијанском, и замолим да ми даде пасош за отечество, које он драговољно учини. Он је мени овај пасош дао на талијанском језику, по ја га доводим овђе на српском; сво како гласи.¹

¹ Види у „Прилозима“ бр. 5.

ДРУГИ ДИЈЕЛ

ОД ПРОИЗВЕДЕНИЈА НА СТЕПЕН АРХИМАНДРИТСТВА
ДО ПОСТАВЉЕНИЈА НА ГЕНЕРАЛ-ВИКАРСТВО.

Полазак из Цариграда и, на Солун, Смирну у
Азији, Тријест, Мљетке и Задар, дошествије
у манастир Крупу.

С овим банловим пасошом на 16. јулија
п. н. 1785. партимо из Цариграда у Солун, а
из Солуна у Свету Гору, ђе ми бијаше остало
нешто мало богажије на Кареји у тиникар-
ници Светога Саве, српскога просвјетитеља.
Ту сам купио један повелики крест од 12
празника за 80 гроша, у који сам из малога
креста извадио оно свјато и животворјашчеје
дрво, и више свјатија у исто уложио, с на-
мјеренијем да га окујем у сребро и украсим,
нако се више може. Крест овај, повративши

дошествије — долазак ; *п. н.* — по новом (календару); *пар-*
тимо — појемо ; *богажија* — пртљаг ; *тиникарница Св. Саве* —
испосница Св. Саве (хилендарски метох) ; *12 празника* — 12
нарезаних светих ликова ; *свјатија* — свете (Гројнице?).

се втори пут из Русије 1789., окувао сам у Бечу филдеграно, и тежи, с дрветом, рубинима, 28 дијаманта и с другим различитим драгоценим камењем, пет фунти.

Јулија 25. одлучим се из Атопске Горе за Скопуло, а из Скопула дођем у Анатолије, лежеће у Азији, град Смирну 15. августа баш у подне, сљедователно после литургије, Успенија Богородице. Ту изиђем из брода и пођем једном улицом питати Грка, ће је дом господара Стефана Куртовића, втораго страпољубиваго Авраама, које и сазнам. Идући тамо, виђо једнога Турчина, ће продаје воду и лед, а ја готов би изданути од жеђи и врућине, јер није шала шест дана од Скопула до Смирне путовати и на корабљу се пећи од сунца. Узмем дакле од Турчина за пару леда и олбу (квартуч) воде, метнем лед у воду, а када се бијаше истопио, испразним олбу на два дунка. Затим нађем реченога Куртовића, кога нијесам прије познавао, но за кога сам чуо у Светој Гори, и он ме лијено прими. Не прођу два часа, а ја осјетим да сам слаб, јер је почео онај лед и вода у мени, запаљеном од сунца на мору, дјејствовати. Пробије ме санија, како из пушке. Шест недеља лежао сам у постељи, и већ се нијесам падао да ћу оздравити. Три су ме љекара лијечила и остављала. Већ сам био елеосвјаченије, исповједаније и причашченије имао,

Скопуло — Скопело, острво у Јегејском Мору; *Смирна* — главно мјесто у Малој Азији; *санија* — протисли; *елеосвјаченије* — последње миропомазање; *причашченије* — причешће.

и сваки сам се час моме концу надао. Десет дана лежао сам у тој злочестој огњиштини и нијесам знао за себе, но после тога почео сам се мало по мало к себи враћати. Кад сам се био мало поткрепно, онда ме пошаље господар Стефан са својим слугом и на једном коњу у Бернаву, више Смирне два часа, у свој двор и ђардине од делиције, поради здравља воздуха, и да ту чекам, докле не пође који његов корабаљ у Тријест. Послије 15 дана мога ту пребивања, пише ми исти господар, и пошаље ми коња, да дођем у Смирну, да ће ме укрцати у његов брод, ће је капетан Јевто Вучетић Драшкичевић, и да тако идем у Тријест и отечество.

Тако 10. октовра пођемо из Смирне, и други дан дођемо у Чесму или Чизму, град турски у Азији, да допунимо ту корабаљ гројк-ђем сувијем, смоквама и памуком. У овој Чесми запалио је у време рата русијскога са Турцима славни адмирал Орлов сву флоту турског капетан-паше 1770. љета, ће се јошт онда виђау арбори у мору од корабаља и фрегата турскије. Уђемо и у Хију (о Хијос), остров капетан-паше, ће роди много свиле, тамјана, мастига, лимунова и перанци. Овђе је боџат народ, и више има Грка него Турака. Окто-

делиција — задовољство, уживање; *Чесме* — види напомену на стр. 129. ове књиге; *капетан-паша* — капудан-паша, велики адмирал турски (врховни заповедник поморске војске турске); *арбор* — катарка; *мастига* — мастика, тришља (*ristacia lentiscus L.*), из које се добива нека смола, што се употребљава за разне ликере.

вра 14. отишли смо из Чесме, и пошли смо управо у Тријест, пловећи низ Архипелаг.

Кад сам се дијелио у Смирни од господара Стефана Куртовића, мужа одвећ милостива, добра, поштена и странољубива, благодарио сам му најумилније на његовом странопримству и угошченију, и питао сам га, шта су га стала моја три љекара, да му платим. Он ми одговори да су љекари плаћени и да не мислим о њима, него вели: »Примите, оче архимандрите, ово 15 рушпија за парусију, и молитe за нас грјешније Бога, и простите, ако Вас нијесам могао послужити у чему, како би ваљало.« Онда су ми потекле сузе низ лице, видећи овако врућа християнина: што би се ја њему извињавао за онолики око мене у болести труд и трошак, то се он извињује, што ми је ону услугу учинио, коју ми не би онако врућо учинио ни отац ни мати, ни нико други од рода мога.

Једрили смо лијено од Чесме до под Крф; али нас под Крфом увати страшна бурја. Од тремунтана три дана и три ноћи није се нит' јело нит' пило, него се непрестано гледало када ће нас море прождријети, а четврти дан угледамо Занат (о Захито), [па...] у лазарет, ђе капетан поправи све, што му је вјетар поварио био. Одавде се кренемо даље, и осамнаести дан из Чесме стигнемо благополучно у Тријест, ђе смо стајали у лазарету (конту-

парусија — већи дар манастиру; *Крф* — велико острво у Јонском Мору; *тремунтан* (*трамунтан*) — северозападни вјетар; *Занат* — острво Занте у Јонском Мору (онда вјетачко).

мацији) 41 дан. Децемврија 12. изиђемо ујутру из лазарета и уђемо у Тријест, ђе сам провео с добријем и благороднијем господар'ма и трговцима све празнике рождества Христова, а особито код Јове Куртовића, који се веома извињавао због нетице оне, напријед упоменуте, говорећи да је онда нешто љубио, и код Петра Памикуће, Стефана Ризнића, Јове Поповића, Анте Квекића, Димитрије Рајевића и многије другије, који су ме к себи призивали и чистили до пол месојеђа на обједије својије.

Из Тријеста пишем у манастир Крупу, тако и мојој фамилији и синовцима: попу Паптелејмону и попу Симеону Зелнћу, да сам благополучно дошао из Цариграда у Тријест и да сам у Цариграду постао архимандритом. А они из Крупе ми отпишу да се радују мом благополучном пришествију послѣје толико година и чести, коју сам получио од патријарха, дајући ми при том на знање да, прије него дођем у Далмацију, пођем у Венецију к митрополиту Софронију Кутовали, који је послѣје мене дошао и од републике потврђен, и који је и Далмацију и Албанију под својом епархијом имао.* Кажу ми такође да је крчкога манастира архимандрит Никанор Скочић, речени Богуновић, у Далмацији учиниел викаријом од упоменутога митрополита Кутовали, и да се веома оружа против мога карактера и

пришествије — долазак; *Албанија* — и овде значи исто што и Бока Которска; *карактер* — звање.

чести, што сам се поставио у Цариграду архимандритом на мој манастир Крупу.

Искушеније зависти и пакости од тадашњег
у Далмацији генерал-викарија Скочића
архимандрита.

По светом Богојављењу отидем из Тријеста у Венецију, и ту проведем све месојесце до средопосне недеље. Представим реченому митрополиту моје патенте патријарха Авраама, и замолим га, да ми исте потврди, да ме тако у његовој дијецези призна свако за архимандрита. Но будући да је речени архимандрит и викариј Скочић прије мене у Венецију писмом својим предварио и с неправеднијем клеветама увјешчао господина Кутоваљу, да ме не потврди, зато ми није патенте моје одобрио. Ништа мање вратим се ја страсне недеље из Венеције у Задар, а одавде у манастир Крупу 1786., ђе сам провео с братијом мојом тридневно свијетло Христово Воскресеније у весељу и радости. Четврти дан одем с јеромонахом Кирилом Драгошем и јеродјаконом Исајом Омчikusом у манастир Крку, реченому викарију, да га поздравим и да се послѣ пет љета видимо и поразговоримо. Донесемо му такође писмо препоручително од игумана Теодосије Вукчевића и све братије крупске, да би се удостојно речени викариј писати у Венецију г-ну архиепископу Кутовали, не би

предварити — претети; увјешчати — наговорити.

ли ми потврдио и одобрио патенту, у којој стоји да сам рукоположен за архимандрита у манастир Крупу, с уговором: да ће свагда Зелић архимандрит признавати Скочића и да ће му достојну чест одавати, како архимандриту манастира Крке, а сувине како викарију. Но будући да је речени Скочић, напојен славолубијем, прије Зелића постављен архимандритом на име сва три манастира, зато мишљах да не може други архимандритом постати, докле је он жив, у друга два манастира, Крупу и Драговић. Колико сам ја увјешчавао овога Скочића, да се сложе сва три манастира и да поцљу са мном, или и он сам да иде, ако оће, у Русију с препорукама и печатом од сва три манастира за милостињу, но да најпре идемо реченому митрополиту Кутовали и да просимо од њега препоруку с граматом за милостињу, представљајући му колико су потребна три далматинска манастира, тако и педесет и пет благочестивије цркви, не имајући ни пужни књига ни другије црковније ствари. Говорио сам му и то: »Ако се тако сагласимо и пођемо у Русију с допуштењем и пасошом венецијанске републике, и ако се представимо свјатјејшему синоду, да ће цети, а може бити и сама императрица Екаторина, пожаловати толике наше цркве, и да ће нам књига црквеније, које се није на другом мјесту не печатају ван у Русији, и другије којекаквије црквеније ствари у име милостиње дати; зашто смо,

прво, једнога народа и закона, а друго, оно је царство врло богато и пространо, а људи одвећ добри и странољубиви. Но све ово моје увјешчаније буде залуду, зашто му проклета завист и тичеславије јего не допусти познати благополучије трију манастира и 55 сиромашкије црква без књига правилније и без другије црковније вешчи, сосуда и округа.

Међутим повратим се из Крке манастира у Крупу, и братија моја дадоше мени просително писмо на упоменутога митрополита, дајући му на знање, да сви крупски калуђери и братија познају архимандрита Герасима Зелића како заслуженога сина истог манастира, и да га примају за свога архимандрита и старјешину у манастиру Крупи, по поред тога да ће архимандрита Скочића признавати за архимандрита манастира Крке (а не Крупе) и за викарија истог митрополита у Венецији. Сви су се калуђери крупски потписали били на ово писмо митрополиту, који је било 12, осим једног, који бијаше Јуда контра архимандрита Зелића, а слагаше се с Скочићем. Овај један от 12 к[алуђера] Јуда је био јавно упоменутоме Скочићу викарију: како су сва браћа крупска дали мени препоруку и потписали се, како су мене признали за свог архимандрита и како намјеравам поћи опет у Русију за милостињу. Тако се ја вратим, ништа не савршивши, из манастира Крке у моју Крупу, ко мојој браћи Крупљаном.

тичеславије — велика таштина, славољубље; *јего* — његово; *благополучије* — срећа, благостање; *вешч* — ствар; *окрут* — одежа; *контра* — противу.

Мало затим отидем ја из Крупе у Задар, за поћи одавде у Венецију и пасапорт искати от мога принципа у Русију, а нијесам знао да је мене речени викариј оптужио код власти принципове у Задру. Један дан зовне ме чрез ађутанта Јеролимо Бергадин, капетан града, који управљаше намјесто провездитора генерала, ашценга, и рекне ми: „Тебе је оптужио овђе викариј Скочић, да си ти, има пет година, пошао у Московију и да опет оћеш да поћеш.“ Ја онда нијесам знао језика талијанског нимало, а грчки сам могао добро говорити знао; зато ми је један капетан од мора, који бијаше Грек и ту се трфео, толмачио ми је, говорећи му ја: да сам ја био прије у Русији за постигнути нитуру, но будући да ми је било вријеме од година прошло, зато нијесам могао получити; да сам затим у Цариграду служио код баила Августина Гарзони толико мјесеци за капелана, а најпосле, да сам се вратио у моје отечество, ђе сам нашао мој манастир у великој потреби и сиромаштву. Каже[м] му и то, да смо ми народа славенскога и закона восточнога, како гођ и сви Руси, и да су ме молила браћа моја од манастира, да поћем у Русију, за просити милостињу и допијети у мој манастир и отечествене цркве правилније црковније књига и риза, и то с допуштењем принципа венецијанског и архиепископа; ако ли пак ови не допусте, а оно да ћу се вратити у мој манастир Крупу. На концу му рек-

ашцент (absent) — који није ту, „одсутан“; за *постигнути нитуру* — да бих изучио сликарство.

нем да, ако одем у Русију, нећу ништа у њу одијети, него јошт из ње донијети у државу венецијанску и моје отечество.

Када је онај добри и безлобни старац разумно све моје ријечи и намјереније, одговори ми, преко толмача, да он похваљује моју ревност к мојој обитељи и отечеству старајући се. И рекне ми, преко тога, овако: „Моја су два сина у Венецији у сенату; ако ти је потреба, ја ћу ти дати писмо и препоручити, да ти у помоћи буду,“ како што ми је сутрадан и дао. Ја му на то срдечњејше благодарим и одлучим се од њега. Трећи дан мог у Задру бављења одем у Венецију, ђе сам благополучно стигао шести дан и вручио писма како митрополиту, тако и оним сенаторима. Митрополит ми је нама' потврдио моју од патријарха патенту, да ме има сваки познати и почитовати за правилног архимандрита манастира Крупе, и да до његова викарија прво мјесто и чест имам у Далмацији. А она два сенатора извадише ми од пет шавија пасош за Петрбург. Затим оде са мном мој добри пријатељ Мато Липовац великој у Венецији звијезди и властелину Франческу Фоскари, кога син бијаше у Петрбургу за амбасадурa, то јест министра, републике венецијанске, по имену Фридерико Фоинкари, и који ми даде препоруку писмену и незапечаћену на упоменутога министра свога сина у Петрбург.

срдечњејше — најсрдачније; *вручити* — уручити, предати; *пет шавија* — вјетачко надлештво од пет чланова.

Затим пишем ја из Венеције мојим Крупљаном и мом добром пријатељу, господару Стефану Ђурићу, да сам получио у Венецији све што сам желио, како од митрополита потврђен тако од принципа пасош и јошт, преко тога, препоруку на министра у Петрбург, и да ћу скорим временом поћи у Русију. Исти Ђурић отпише ми у Венецију овако: »Кад си имао срећу получити све, што си желио, послушај мој савјет и врати се у Задар, да се помириш с архимандритом и викаријом Скочићем; јер кад види овај твоје пасоше, патенте и препоруку из Венеције на министра у Петрбург, онда ће се може бити и он приклонити к миру и сагласију, да од сва три манастира пође по један свештеник с тобом.« А и ја сам ову жељу имао, сувише поради мира, бојећи се, да ме ће на путу смрт не постигне, имајући на мени јазву мој во Христје брат. Тако послушам реченога мога пријатеља Стефана Ђурића, вратим се из Венеције у Далмацију, и пишем из Задра Скочићу умиљно и рапско писмо, напомињући му светога апостола ријечи: *Братије! Да не заидет солнице во твоеје вачем!* и молећи га, да ми опрости, ако сам га у чему увредио, као човек, и да се смиљује као отац на заблужденога и погнѣшаго сина; додавајући да ја идем на дуг пут, и да се коме од нас двојице случити може у тој јазви смрт. Јошт сам закључио писмо, да ћу, ако ми дозволи и на моје писмо одговори,

јазва — рана, повреда, завада; *рапско* — ропско, понизно; *солнице* — сунце; *заблуждени* — заблудели; *погибѣи* — пропали.

из Задра управ у Крку манастир к њему доћи, да се помиримо и опростимо. Такође и господар Стефан Ђурић писао му је и молио га је; запечатно је моје писмо у његово, и тако је послао по човеку у манастир реченом викарију, али све залуду! Он пит' је мени одговорно, пит' Ђурићу, него је јошт казао листодавцу да иде с Богом.

Много сам се оскорбно био на мога љубезног благодјетелја Ђурића, укоравајући га; што ме је вратио с пута, те дангубим и трошним залуду, а до сад сам могао бити даље од Беча. И њему је било одвећ жао, што је учинио, но извинио је себе, а мене утјешио с овим ријечма: »Ти си учинио твоју христијанску и свештеничку дужност два пута, чему ти Бог и ја свједок и сав Задар; и твоја је савјест сада чиста. Пођи дакле сад с Богом. *Даст ти Господ по серцу твојему, и вес совјет твој исполнит!*« Но пре него што сам пошао у Русију, отишао сам најпре у Круну, да се опростим с мојом тамонњом братијом.

Второ путешествије у Русију преко Беча и Пољске.

Септемвра 2. године 1786., по обједу, одлучим се ја из Круне и дођем најпре у Грачац, докле су ме неколико моје браће пратили. Сутрадан стигнем у Госпић са служитељем мојим, дјаком Дмитријем (садашњим Митрофаном манастира Крке) Стоисављевићем и родним од

оскорбити се — налутити се; *Даст ти* — нек ти да; *вес совјет* — сву жељу; *Грачац* — село под Велебитом.

сестре моје Мандалине синовцем Лазаром Дупором, коме не бијаше више од 12 љета. У Госпићу не уше ми се потписати на пасош, не знам из ког узрока, господин обрст (полковник) кантон-команда[нт] Луцени, а будући да сам нама' у вече коње вратио у Крупу, зато сам морао из Госпића узети кочију и коње од поште до Воштарије и Карлобага. Овде нађем старог и славнога јунака Јанка Калинића, полковника, у кога сам био и на конаку. У Карлобагу нађем прилику по мору до Тријеста, ђе ми се господин гувернатор Бригида, мој стари знанац и пријатељ, потпише на пасош, а русијски генерал-конзул, господин Спиридон Варуха, родом Грк, други даде за Русију.

Из Тријеста пођем 16. септембра исте године, и стигнем тринаести дан у Вијену (Беч). Овде подворим русијског министра, принципа Голицина, који ми се потпише на пасош, да могу до Санкт-Петербурга ићи. У Бечу најмим до Кракове ландкучера за 35 оландскије цекина, и тако 20. октобра пођем кроз Моравију и поглавите градове: Брин, Олмиц, Тропау, и стигнем петнаести дан у Галицију, град Краков, стару столицу краља пољскије. Кроз сред овог града тече једна не велика ријека, која граничи са Австријом и Полонијом. У

Оштарије — село у Лици (госпићски котар); *Карлобаг* (и *Баг*) — слободан град у Лици; *кантон-команд* — команданат стана; *подворити* — „учинити подворење“, отићи на аудијенцију; *ландкучер* — путнички кочијаш; *Полонија* — Пољска; *Брин* (чешки *Брно*, нем. *Brünn*) — главно место у круковини Моравској; *Олмиц* (чеш. *Оломоуц*) — окр. место у Моравској; *Тропау* (чеш. *Опава*) — главно место у круковини Шлеској.

Краковији нијесам за дуго био, него сам се та-
ки одавде кренуо и десети дан стигао у Вар-
шаву, нову столицу краља пољског Стани-
слава Поњатовског. Овђе сам се задржавао 12
дана, гледајући овај славни град, који лежи по-
крај велике ријеке Висле. Један дан око подне
случи се да сретнем на путу једног господина,
који бијаше грчки обучен. Ја му назовем:
Кали мера, авенди! (Добро јутро, господине!).
Када овај чу грчки језик, зачуди се и приступи
к мени, питајући ме, од куда сам. Кажем да
сам из Далмације. Затим упитам ја њега, од
куда је он? Он ми одговори да је из Цари-
града, да стоји овђе већ 12 година и да је
код краља секретар, но да је закона римскога.
Кад ја разумједо да је он код краља секретар,
замолим га, да ме представи краљу, да га видим
и да га замолим, не би ли ми дао пасош, да
могу слободније кроз његово краљевство По-
лонију и Литванију до границе русијске проћи.
На то ми он рекне да дођем сјутра у 11 ча-
сов пред краљев двор, да ће ме ту чекати;
међутим вели: „Ја ћу јошг вечерас за те
краљу говорити, и чућу шта ће казати.“

Сјутрадан дођем ја у уречено вријеме
пред краљев двор и нађем пред вратије оног
доброг и поштеног господина. Како ме види,
таки одведе краљу Станиславу Поњатовском
и представи ме. Поклоним се ја краљу, а он
мене по руски пита: „Од куду, баћушка?“ —
Велим ја њему: „Ваше Величество! Ја сам из

Литванија — Литавска, пређе вел. кнежев. сједињена с
Пољском: после деобе, с већим делом Пољске, припала Русији.

Далмације, републике венецијанске, и идем у Петрбург; него би желио од Вашег Величества пасош, да могу слободније проћи кроз краљевство и земље Вашег Величества.“ На то ми он одговори да ће дати. Заповједи таки његовом сенату да ми даде пасош, које овај и учини, и који ми донесе исти онај секретар Грк на мој квартир.

Овде може који помислити да краљ пољски није знао руски језик, но ваља знати да руски и пољски језик има малу разлику, будући да су Руси, Пољаци, Срби, Бугари, Чехи, Кариници, Крајнци и Моравци све један једини народ, говорећи славенским језиком, но да само у језику имаду неку разлику. Што се пак краља пољског Станислава каса, с којим сам се ја разговарао, он је био неколико година у Петрбургу, као министар пољски, докле га није русијска императрица Екаторина Друга именovala и поставила краљем пољским; за које је он много страдао, и за мало што није главу изгубио од сазаклетника у Варшави, но небо га је спасло, да дочека своју природну смрт и да најпосле кости своје остави у Русији.

После 12 дана мога у Варшави бављења одлучим се одавде и пођем у Литванију, ће 24. декембра стигнем у престолни град, зовоми Слуцки, у коме пребивање принции од Литваније, Антоије Рађивило. У овоме граду има један благочестиви манастир, ће сам био дра-

Кариници — Словинци у Крањској, Корунској, Штирској и Горини; *Крајнци* — Кајкавци у Хрватској и у Естри; *Моравци* — Чеси у Моравској; *капати се* — тицати се; *сазаклетник* — завереник; *Слуцки* (и *Случ*) — окр. место у губернији минској.

говољно примљен и од овије калуђера добро угошчен, бивши ту на празник Христова рођества. У овом су се манастиру још од старог доба погребавали сви принципи и принципеше реченије Рађивила, будући да су у оно вријеме били благочестивог восточног вјероисповједанија. Исти принципи Рађивили јесу у оно вријеме и сазидали овај манастир, и у цркви овог манастира налазе се кивоти од бронзе, то јест гробнице њихове. Ја сам видео сва њихова тјелеса цјелокупна и нетљена, по мислим да су балсамирана, а не света. Послије је ова фамилија Рађивилова прешла к римокатолическој цркви, како и многи прости народ. Но са свијем тијем остао је речени манастир Слуцки у своме благочестију и под покровителством исте фамилије и принципа Рађивила и до данас. Овај литвански принципат, како и дукат од Варшаве, остао је и у конгресу вијенском, бившем 1814. љета, и припао је русијској империји, с предјели од Украјине.

Трећи дан по рођеству Христову, на светог првомученика и архиђакона Стефана, отидем с игумном реченога манастира Софронијом поздравити упоменутога Антонија Рађивила принципа, који нас врло љубезно прими и обојицу тај дан на објед заустави. До објед разговарали смо се о свачему; међу прочима казивао ми је принцип своју историју, како је био он у Задру и ручао ту код про-

Рађивил (Radziwill, у I. изд. *Радзивило*) — стара кнеж. породица литавска; *Антоније* погрешно м. *Карла* (1734. — 1790.); *принципеша* — кнегиња; *принципат* — кнежевина; *дукат* — војводство.

ведитор-генерала од Далмације и Албаније у години 1771., када је ишао у Босну великом везиру, а из Босне у Цариград, у вријеме конфедерације принципа пољскије противу свога краља, упоменутога Станислава Поњатовског, кога је русијска императрица Екатарина Друга покривала, и зато послала била оружје и војску против бунтовника пољски. Ту нам [је] казао такође да су онда многи принципи пољски послани били њеко вријеме у заточеније, а да је Рађивило њекако утекао био и послије се с краљем помирио.

Четврти дан по рождеству Христову одлучим се из Слуцкога и пођем кроз овај принципат и његове лугове даље, возећи се на саоница, зашто је био велики снијег и помрзао. Ја и мој дјак Стопсављевић трпили смо којекако зиму, али мали мој нећак не могаше је спосити; зато сам се морао свагда раније на конак устављати, који сам најчешће свагда у крчмама. Ове крчме држали су по највише Жиди, и то ми је било најгоре, јер они у суботу никад не имају огња, нит' врућа јела, него би себи ова у петак још за сунца скували и преправили, а после ватру запалили. Тако би сваке суботе, путујући кроз Полонију, живио без икаква варива врућа. Једва сам чекао да дођем у Русију и да се избавим конака и смрада чивутскога, а особито гада (ушпију), који миљаше по нама, као мрави, и којима све постеле бијау напуњене

Ст. Поњатовски — последњи краљ пољски (г. 1764.—1795.); покривати — штитити; помрзао (помрзли) — смрзао, мраз.

и натучене. Него могу истину казати, да никакав народ у свијету не набљудава по своме закону све празнике, нишпи почитују благ дан, као Чивути суботу у пољској земљи, које сам мојим очима примјетно. Да се коме Чивутину упали дом или дућан, ће се милиони налазе, они ће пустити да све изгоре, а неће се приватити да угасе; шта више, неће гледати ни да свој живот спасу од огња. Овако набљудавају Јевреји и у Турској, у Цариграду, Солуну и Смирни, ће сам бивао и видно, своје суботно празновање по закону Мојсеову, како је дано од Бога у четвртој заповиједи. Већ Чивути у Австрији, Францији, Талијанској и Милану нису тако, као пољски и турски. О, да би христјани празновали овако своју недељу, која пада тако после суботе, за славу Христова васкресенија, без сваког рукодјелца и пушештвија! Но ово се код нас понајвише у овај дан почиње и свршује, особито у Далмацији, Боки Которској и Црној Гори. И овђе не хвалим Чивуте нишпи осуђујем христјане, него говорим истину.

Преодољеније указнаго забрањенија на граници,
по којему не пропуштано се без нарочнога дозвољенија
никаква духовна инострана лица ради милостиње
у империју русијску.

Једва с помоћу Божијом стигнем 30. јануара 1787. љета на границу русијску, у град Бјелинич, на форност, недалеко града Могн-

преодољеније — одољење; *Бјелинич* — на Друту, десној при-
тоци Дњепровој, у губери. моголевској; *форност* — предстража.

лова и Склова у Бијелој Русији. У Могилову сјеђаше један русијски гувернатор, по имену Герасим Черемисов, и један епископ; а у Склову слави и странољубиви Србин генерал Симеон Зорич, на којег сам имао препоруку од калуђера манастира Круне, и у чијем сам корпусу намислено био оставити реченога нећака мог Лазара Дупора. Представим команданту русијскоме од границе моје пасоше, падајући се, да ће ме нама' пустити, да пођем у Русију и у Ст. Петрбург. Но кад сам чуо од истог команданта, који бијаше козак и полковник, родом из Черкаска града, лежећег наспред ријеке Дона више Азова и Таганрога над Црним Морем, да се без сопственог ордина (дозвољенија) од свјатјејшег синода не имају никаква духовна и инострана лица пропустити кроз границу у империју русијску, баш да би био сам патријарх цариградски, — за мало ми није дошао један колпо од велике десперације, расуђујући: куда ћу сада? Назад у отечество? Тамо сад преко толике земље не могу, што сам почти све потрошио, што сам имао. А како би се од срамоте патраг и вратио, без икакве користи мом отечеству и манастиру учинити? Зима и лед бијаше тако, да човек не могаше триљети, а особито ми, који смо дошли од Адријатическог Мора и

Могиллов — главно место у могилевској губернији (у западној Русији), на реци Дњепру; *Склов* (управо *Шклов*) — окружно место у могил. губерни. на Дњепру; *Бели Русија* — у старо доба средњи део Велике Русије (сада губерније: минска, витепска, могилевска, гродњанска, ковнанска, виленска, волинска и подольска); *сопствени* — нарочити; *ордин* — наредба; *колпо* — удар, капа; *деспериција* — очајање; *почти* (р.) — готово.

слатке умјерене климе у сјевер, ће по шест мјесеци лежи снијег и лед сваке године, дебео за један фат и више.

То чувши, вратим се у крчму њског Чивута, ће сам био на квартиру на пољској граници. Близу ове крчме стајаше директор пољски од догане (дација) и имађаше код себе до 200 војника пољског краља, који чуваше границу, да се од руске стране не чине контробанди, како што и козаци чуваше од пољске стране. Овај град Бјелинич лежи на русијској страни, и у њему су жители сви римокатолическог закона. Ту има један калуђерски манастир, но у њему су унијати и зову се Базилијани. Цркве неунитске нејма ни једне. На пољској страни бијаше ту само један овај чивутски бирцауз и дом господина директора, са квартири његовије војника. Овђе раздјељује Руску и Пољску једна не велика ријека, која је зими завијек смрзнута, и куда се без моста свуда може преко леда прећи, ако би и лубарде возили, како што се и све ријеке по империјуму руском смрзну и следе. Ту стојећа, звао би ме почти сваки дан пољски овај директор на објед и на вечеру. Тако сам се упознао био с русијским командантом, реченим полковником, и с многијем другијем помањим официр'ма и војници, све сами козаци и правије христјани. А и руски официри звали

догана — царинарница; *дација* — царина; *контробанда* кријумчарење; *црква неунитска* — источну, православну, цркву зову католици „несједињеном“ или и „грчко-несједињеном“; *бирцауз* — бирџија, крчма; *империјум* — империја, царевина.

су ме њеколико пута на објед, сажадејући што ме не смију пропустити.

Међу тијем времепом расудио сам писати у Русију, у речени Могилов, гувернатору Черемисову и јепископу Антонију, и молити ји, да даду заповијед команданту на граници, да би ме само до Могилова пустио, да могу њима моја дјела у Русију објавити. Тако и учиним, но јепископ ми одговори да то не стоји у његовој власти, него у гувернаторовој, и да сожаљује што ми не може у овоме помоћи; а гувернатор ми отпише, да поћем у Толочин, град близу Риге, и да је он писао тамошњем команданту од границе и мајору, да ме по осмотру (визити) пусти у Русију. Како добијем ово писмо, нама' одем у Толочин и покажем оно писмо генерала гувернатора команданту од границе. Но кад овај писмо прочита, рекне ми да он није никаква ордина и заповиједи примио од гувернатора, да ме пропусти у Русију. Ево ти опет натраг моје весеље, а напријед скорб и печал до смрти.

Вратим се и пакн из Толочина у Бјелинич, и пишем по пошти упоменутоме Зоричу, не би ли ми примио дијете у корпус; а он ми одговори да ће га драговољно примити, како ме само пропусте у Русију. Од Бјелинич до Шклова има 60 венецијанскије миља; дакле, како ћу га послати? По другом не смијем, а сам не могу, зашто ме не пушташе прећи преко границе.

Рига — главно место у ливонској губернији (у северо-западној Русији), на реци Двини; *осмотр* (р.) — преглед.

Веће изгубим сву надежду виђети Петрбург и Русију, и намислим поћи у Молдавију, а оданде у Цариград и у свету Атопску Гору, макар све пјенице апостолски, и просећи путем, ишао. Али што ћу са дјететом? Не могу га свуда пејака повлачити, а трошак се био веће прикучно коњу. Овако очајан и безрасудно дрзновен, одлучим: сам дијете повести Зоричу и видити овог. Но како ћу? Ту је чвор, а бојао сам се јако Сибирије. Но нужда закон мијења! Измислим дакле ову мајсторију: једну недељу ујутру рано подраним, узем дијете са собом и торбицу, као да ћу што купити у граду, на русијској страни, на пијаци, за ручак, зашто на пољској страни нема ништа на продају. Дођем капетану русијском од страже и поздравим га, по обичају русијском, празником недељним. Упита ме он, куда сам подранио, а ја му кажем да идем на пазар што купити за објед, и да сам дијете са мном зато повео, да по њему оно што купим пошљем дјеци за ручак, јер ћу ја остати у Базилијана на летургији и ручку, и истом на вечер вратити се. Пропусти мене капетан, који врло добар христјанин бијаше; по ја не одем на пијацу или Базилијаном у манастир, него управ на крај града у варош, где ме чекају два добра коња упрегнута у саонице, које ми је Чивутин нашао и погодно за 12 оландеза у злату. Овај је Чивутин био мој домаћин, у кога сам на квартиру на пољској страни био. Нико

Дрзновен — дрзак, врло смео; *поздравити кога празником* (р.) — честитати коме празник; *оландез* — холандски дукат.

није знао куда ћу ја, само мој дјак Дмитар Стоисављевић и мој домаћин и пољски господин директор од дугане. Толико што сједо у саонице, које бијау непокривене, а оно удари снџег тако, да се прста пред очима није видило. Мој Жид гони коње све у скок, рекао би човек да лете, по после стану, јер је нови снџег засуо био пут коњма до трбуа. Тешке жалости! Што ћу сад? Коњи станше наспред пута. Морао је дакле Чивутин мој наћи друге коње у једном русијском селу, а своје оставити. Тако стигнем у две уре поћи, кроз Могилув, у Шклов, мјесто мојег намјеренија.

У Шклову потражим њекога Димитрија Пољавицу, Србина из Сарајева, који стајаше у Зорића и кога сам сазнао у Задру, јер је био ујац господe Зорза и Матеа Ђирића, и паћем га. Овај оде Зорићу, каже да сам дошао с дјететом и представи ме у једној страни двора њему, јер је онда имао много гостију од господe руске. Како ме види Зорић, удиви се и запита ме: како сам се усудио доћи, говорећи, ако сазнаду на граници Руси и уфате ме, да ме могу још у Сибирију послати. Предадем му ја дијете и разговорим се с њиме једну уру, докле сам њешто вечерао и докле су коњи мало отпочинили и позобали зоб. Затим с њим се опростим и поћем, а он ми даде 15 холандеза у злату, говорећи ми: „Не стајај се за дијете; и, ако те пропусте у Русију,

ја ћу знати какву ћу милостињу дати манастиру Круши.“ Сједнем на саонице и, путујући цијелу ноћ, осванем у Бјелиничу прије сунца.

Осјете се Руси у вече да мене нема, не видећи ме вас дан, да сам се вратио с пазара и од Базилијана; и речени капетан, који ме је пропустио, даде тако полковнику на знање да мене нема. Нама' пошаљу по граници 1000 козака на коњма, да ме траже и да ме увате, ако ме нађу да се враћам из Русије. Пошљу такође у Базилијана, да питају за ме. Но будући да је била ноћ и страшиан снијег падао, нико мојом срећом није чуо у Базилијана, нити је манастир когољ отворио, да могу знати јесам ли у њему или не? Враћајући се ујутру рано, дођем реченоме капетану и поздравим га; а он ми срдито одговори: „Ђе сте јуче били, и ће сте поћили?“ — Ја му кажем да сам јуче био на пазару, и да сам ту купио што ми је било од потребе и послао по дјетету на квартир; затим да сам био у Базилијана на летургији, који су ме усталили на објед; и будући да је ваздан јуче ишао снијег, зато да ми нијесу дали поћи, и да сам тако код истије преноћио. — Онда ми рече: „Изволите поћи у стражу, и пречекајте.“ Пошље затим каплара на мој квартир, да види је ли мој некак опће. Овђе сам се највише устрашио био, знајући да дијете није тамо; но опет сам се уџао у капунала, будући да сам га много пута на-

уфати се (старо *уиџвати*) — падати се; *капурал* — каплар.

појио ракијом и пивом. Надао сам се дакле да ће капетану казати, када се врати, да је дијете код квартира, то јест да ће слагати, као што је и слагао, и тако ме спасао. Дозове мене послѣје капетан и каже ми да ји синоћ полковник мало није све побио, што су ме пустили и што се синоћ нијесам повратио. Затим отпусти ме у квартир.

Мој господин директор пољски и Жид домаћини били су се јако оскорбили, мислећи да су се сјетили Руси ће сам био. Но мене је Бог и срећа избавила, да не страдам више него што ми надлеже страдањја и дуги пути унапредак.

Чујемо гласе, да императрица русијска Екатарина Втора иде кроз Склов у Кијев и у Кримују, да се крунише (љета 1787.) и да ће јој император Јосиф Други и Станислав краљ пољски у Кијево на сусрет доћи. Тако по савјету пољског оног директора, мога пријатеља, пођем све покрај границе русијске, 500 врсти илити венецијанскије миља, од Бјелнича до Васиљкова, на границу русијску и пољску, од Кијева 30 миља далеко. Ту ме Руси зауставе и мајор командант руски. Када види овај моје пасоше и препоруку на министра мљетачкога у Петрбург, рече ми: „Ја Вас не смијем пустити у Русију, него ћу послати ове пасоше гувернатору Николају Ивановичу Ширкову, будући да је дошла у Кијев императрица, принцпи Григорије Потемкин,

надлежати — припадати; *Васиљков* — окружено место у губернији кијевској, на реци Стугни.

граф фелдмаршал Андреј Ромјанцов и све министерство. Зато изволите у лазарет на квартир, чекати од гувернатора резолуцију или ти одговор.“ Ово бијаше вторе недеље великог поста.

Чекао сам ту 16 дана, а не бијаше мајору никаква одговора од гувернатора; а свако јутро и вечер пиљаше ми мајор једног официра, да види је ли ми што од потребе. Један пут дође исти официр, и каже ми да ће ујутру мајор поћи у Кијев. Ово јутро устаним ја рано, отидем к мајору и замолим га, да напомене гувернатору о мени, ако ме не мисли пропустити у Русију, да ми врати моје пасоше и писма, да идем у Молдавију. Овај добри мајор није заборавио моје прошње и, кад је опремио своје послове, напоменуо је о мени гувернатору. — Овај му одговори: „Чекај, доклен пођем фелдмаршала Ромјанцова упитати;“ а опет овај Ромјанцов одговори гувернатору: „Чекај, доклен пођем упитати императрице,“ којој је показао моје пасоше. Императрица, видећи моје пасоше, заповједи да се пусти онај инострани архимандрит. Ромјанцов пише то Ширкову, а Ширков мајору команданту од границе овакв:

„По указу Јеја Императорскога Величества Императрици Екатарини Алексјевни Второј, и прочитаја, повелевајетсја пропустити в Росију и сљедоват в Санкт Петрбург венецијанској республици далматинскога свјатогуспенскога манастира Круни архимандриту Герасиму Зеличу, кромје задржанија и пр.“

Гувернатор Ширков.

Четврти дан врати се мајор из Кијева и даде ме звати. Кад дођем к њему и поздравим га, а он ми одговори: *Баћушка! Поздрављају Вас с дорогоју в Санкт-Петербург!* — Ја, како сам био изгубио надежду, нијесам вјеровао, и помислим да се шали; тако му одговорим: *Господин мајор! Ви шутите со мноју,* то јест: „Ви се шалите са мнош.“ Но он оде у другу камару и донесе онај царски горе упоменути указ, од кога сам узео копију. Тај час даде ми пошту, те ја одем у Кијев управ упоменутоме гувернатору, кога сам још од прије добро познавао, кад сам био у Кијеву 1782. године и из Варшаве добио му писмо од његова сина, који се онда учио у Варшави. Тада сам имао чест код њега и обједовати. Кад сам дошао у Кијев била је субота, и запитам га, ко ми има дати пасош за Петербург, а он ми одговори да је то његово дјело. Упитам га затим, како би се удостојно видети и десницу цјеливати велике и благочестиве императрице, а он ми одговори да идем и да запитам духовника Јеја Императорскога Величества, Јоана Памфилова претопона, говорећи да ће ме он најбоље упутити.

Нама' по обједу отидем у Печерску лавру прије вечерње; но кад уђем у собу и видим овог духовника императричина, упропастих се и изван ума будем, видећи на њему кафтан

поздр. Вас с дор. в С.-П. — честитан Вам пут у Петроград; *камара* — комора, соба; *његово дјело* — његов посао (ствар); *јеја* — ње, њен.

(доламу) сву златоткану, парчеву. Духовник овај прими ме весма лијено и — по взаимном цјеловању лица и руку, по обичају свега русијског свештенства, — рече ми да сједнем, које ја и учиним. Пита ме затим шта желим и коју потребу имам, а ја му одговорим да сам иностран, из Далмације, архимандрит, и да желим виђети императрицу и цјеливати јој десницу, по »да ми не може нико то благодјејаније издјелати, осим Вашег превелебија.« — Упита ме, ће сам на квартиру; а ја му кажем да сам у грчком трактиру. — »Добро!“ вели, »Ја ћу доложити Јеја Императорском у Величеству за Ваше желаније вечерас; и, ако Вам буде дозвољети, оћу Вам извјестити.«

Мало послје отиде овај протопон Памфилов питати императрицу, у којем манастиру изволи сјутрадан слушати свету литургију; а она одговори: у Печерској царској великој лаври. Овом приликом питао је такође, би ли слободно било једном далматинском архимандриту подворити Јеја императорско Величество и цјеливати десницу; а она то дозволи.

Ја сам био у трактиру, то јест локанди, на проспекту међу тврдињом Кијевом и Подолијем (варошом) у једнога Грка, ће су толики архимандрити и игумани били на квартиру, који су прије мене дошли из разније

парча (придев *парчев*) — бродат (скупоцјена тканина, проткана златом и сребром); *взаимно* — узајмично; *превелебије* (велика власт) — епископска титула; *трактир* — гостионица; *доложити* (р.) — доставити; *локанда* — гостионица; *проспект* — пројект (изглед), велика правилна улица.

манастира, из Мале Русије, поклонити се императрици. Сви ми бијасмо сабрали се у једној соби и разговарали се; јето ти, видимо по вечерњи кроз прозор од кристала, ће дође и стаде једна кољаска (каруца) са шест коња. Куцну неко у врата наше собе, и уђе лакеј (камарер) упоменутога царскога духовника и упита: *Јест ли здјес далматски архимандрит Зелуфи?* — Тргнем се ја и речем: »Шта изволи-те?« — *Духовник Јеја Величества Вас здје очекидајет!* — бијаше му одговор. Тај час изиђем пред њега и поклоним му се, а он ми говори: »Ја сам, баћушка, доложио императрици за Вас, и она јест дозволила Вам до руки заутра. Она придет у Печерску лавру на службу, и Ви придите и станите унутри во олтарје, и по совершенији служби изидите со служашчим митрополитом, архијереји и јереји, и цјелујте Јеја Величества руку; но не дерзните никакога доношенија (молебна писма) Јеј дати, дља чего је запрешчено од министерства на путу не утруждат Јеја Императорскоје Величество.« Ја му се поклоним и благодарим.

Сјутра у девет часов дођем ја у Печерску лавру и станем у олтару близу проскомидије, како се могу на литургији нагледати царице, која је стајала на десној страни пред троном (престолом), за њу нарочно здјеланим. Сва је црква прострta била зеленом чо-

здје (и *здјес*) — овде; *очекидајет* — очекује; *до руки* — прићи руци; *не дерзните* — немојте се усудити; *дља* — за; *утруждат* — трудити кога, досађивати коме; *проскомидија* — део олтара, где се чува св. причешће.

јом и од врати црквеније до врата Печерскога манастира, ђе је императрица изишла из кароце и ишла до цркве пјешнице, поради благоговјејства, а могла је кароца доћи до врата црквеније. Све су њене даме и камерјунгфере стајале за императрицом с десне стране, а мушки пол, то јест министри и генерали, на лијевој страни остраг. Такође и цесар Јосиф II и краљ Станислав на лијевој страни били су у цркви, и стајали су напред, а њихови генерали и министри остраг. Свету је литургију служио у ту недељу царевих Антоније митрополит, син цара грузинскога и ђурђијанскога, са 24 лица, које јепископа, које архимандрита, које протонопа, архидјакона и дјакона, а началствовао је упоменути духовник царски у митри. Сви архијереји и архимандрити у Русији употребљавају на глави митру при светом служењу. На служби су одговарали императричини пјевци, то јест појачи, но на хору а не на земљи. Њи 24 било је тамо, сљедоватељно 24 гласа лијена и један од другог различита. Ови пјевци појали су по нотама, и није могуће описати како су наслаждавали и увесељавали слух чловјечески. Сам император Јосиф II и краљ Станислав похвалили су то пјеније и казали су да више усађују слух ови гласови чловјечески, него ли у римској цркви оргуље и све инстру-

Благоговјејство (и *благоговјејство*) — побожност; *камер-јунгфер* — дворска госпођица; *грузински* — у руском оно исто што и „ђурђијански“; *митра* — владицанска кана; *сљедоватељно* — *дакле*.

менте музичне, које римљани употребљују при богослуженију своме.

Оконча се божествена служба, и архидјакон изнесе антидор и нафору. У Русији начине толико лепчића, што служашчи даје великијем особам на златном бљуду. Сам митрополит царевих изиђе на царске двери и даде императрици просфору, која га је поцјеловала у руку, како и он њу; и свим служашчим епископима и архимандритом, ће сам и ја и архимандрит Доротеј најпоследњи били, достојала је дати десницу, коју смо цјеловали, како и она взаимно нашу. И који су гођ ту јепископи и архимандрити били, свакога је она цјеливала у руку; по њој ваља послије повторити, јер је тако у Русији обичај. Епископи цјелују взаимно руку архимандриту, по овај послије повтори јепископа цјеливати; исто тако архимандрити цјелују руку при поздрављенију простим свештеником, но ови повторе то архимандриту. Ово је у Русији, у клеру и духовенству, прекрасни обичај: ће се гођ срећу, били знани или незнани, цјелују се најприје у оба образа, а потом један другога у руку, но свагда мањи вишему од себе чином и карактером повтори рукоцјелованије, и по том разликује се тамо чест од чести и карактер од карактера.

римљани — римокатолици; *антидор* — хлеб који се даје верницима по свршетку службе у цркви; *бљудо* — чинија, тањир; *царске двери* — света (средња) прата (звари) на олтару; *просфора* — поскурица; *клер* — свештенство; *карактер* — знање, занимање; *чест* (р.) — част, почасти.

Бавио сам се у Кијеву шест дана, док сам поздравно Јего Високопреосвјашченство господина митрополита Самуила, који ми бијаше познан још кад сам први пут био у Русији и Кијеву; тако и њеке архимандрите и шумне, и прочу господу знајце.

Седми дан пођем из Кијева, ударим преко ријеке Бористена (Дњепра) кроз градове Чернигов, Могилев и Шклов, ће сам се задржао у поменутога славнога Зорића два дана, коме сам још више препоручио мог нећака, и који ми је дао писмо и препоруку у Петрбург на свог роднога брата генерала Давида Зорића Онанчића. Овога ја, идући у Петрбург, сретнем на путу: из Петрбурга у Шклов ишао је; по зато опет поздравим га и вручим му писмо, које му брат његов писао. Прочита он и рече ми: „Жао ми је, да ме нијесте затекли у Петрбургу; али пођите господину Теодору Јанковићу директору, ком ћу ја из Шклова писати и Вас препоручити.“

Идући у Петрбург кроз град Твер, имао сам срећу поклонити се светим моштем светитеља Арсенија, јепископа тверског.

Генерала Зорића (Симеона) — помиње, као свог „благодјетца“, Доситије у II књ. „Живота и прикључ.“ (стр. 23., 130. и 137. Задр. изд.); г. 1778. подигао, на свом имању у Шклову, „илемијску школу“ (докији „кадетски корпус“); *Тодор Јанковић, Миријевски* (1741.—1814.) — чувени Србин педагог: најпре окружни школски надзорник банатских српских и романских основних школа (1773.—1782.), затим директор основних школа у петроградској губернији, члан школске комисије, управитељ учительске семинарије и прве главне народне школе у Петрограду; *Твер* — главно место у губернији тверској, на реци Волги.

Пришествије у Санкт-Петербург;

ту борба са нечастијом, које се за очајанијем показа добро и лакше чрезвичајно бити за све цркве мога отечества, да у истојме ја не имадо злотвора.

Марта 24. 1787. године, страсне недеље на велику сриједу, у очи Благовјешченија, стигнем благополучно у Санкт-Петербург у вече касно. Сјутрадан на велики четвртак пођем упоменутоме амбашадору венецијанском и вручим му од његовог оца Франческа препоручително за мене писмо. Овај ми опредјели квартир у локанду свију иностранци, близу царскога двора и саборне цркве царске, Ђе сам провео вријеме от 24. марта до 20. маја; а послѣје плати и квартир и све трошке за јело и пиће, и, кад сам из Петербурга отишао, дао ми је 50 холандскије цеклина у злату на пут, за трошак. Ваља да овде исповједим истину, да су венецијански властители и принципи били посве добри и милостиви за своје подане, само што је ово њово добро кварила и поцрњавала њека политика (од инквизитура самије от штата).

На велики страсни петак пошао сам у царску лавру, Невски манастир, који носи име од ријеке Неве и у коме сједи митрополит Гаврил. Приказа му се, како првом члену свјатјејшег синода, кому је било извјешчено прије од кијевскога митрополита

подданный — држављанин, „поданик“; *политика* — неискрен поступак, подвала; *инквизитори от штата* — (Consiglio dei III) — највећа политичка (извршна) власт у Мленима.

Самуила за моје пропушченије у Русију по указу Јеја Императорског Величества императрице Екатарине Вторе. По поздраву обичајном ушта исти митрополит мене, за какво сам дјело дошао у Петрбург? Одговорим му ја да ћу по празнику свијетлог Христовог Воскресенија изјестити Јего Високопреосвјашченство и свјатјејши синод о томе. Зашта ме посла, знам ли гречески и би ли могао на Воскресеније читати јевангелије гречески, коме одговорим да знам и читати и писати и говорити грчки, сљедователно, да могу и јевангелије прочитати. Тако ми нареди да се спреим и да ујутру рано на Воскресеније дођем саборно с њима служити. Но ваљало ми се прије исповједити и савјест очистити. Тако сам на велику суботу пошао у исти манастир синодалному духовнику и члену, архимандриту Варлааму, исповједити се, који је био и исповједник јонг императрице Елисавете, старац од 80 до 90 година. Добро сам се познао с овим старцем, који ће ми при моме отлученију из Санкт-Петербурга пријатељски казати колико далеко човјеческа злоба и завист може добре намјеренију и човјеческоме благополучију препјатствовати, како што се са мном случило, које ћу мало доле изјаснити.

Присније дан свете Пасхе, ће се и ја грешни удостоји с митрополитом и прочим архијерејим и архимандритим саборно имјети свјашчено служеније. У тај дан читано је, као

благополучије — срећа; *препјатствовати* — спречавати, чинити препреке.

што је свим познато, евангелије: „В начале бје слово и пр.,“ по на 24 језика од разни служашчи лица. По совршенију служби отидемо сви у двор митрополитов, да честитамо митрополиту празник Воскресенија Христова. Тако исто дошли су били и велики књаз Павел Петровић и књажња, са височајшом својом дјецом, и прочи принципи и велможи, који су онда били на служби, митрополиту на поздравленије празника, који је сваком дао по три прљена јаја, како што је у Русији обичај. Ту су онда до три часа послје подне раздјељивана била јаја, доклен није приспјело време обједа. На овај објед био сам и ја са служашчим од митрополита устављен.

Оне свијетле седмнице многа су ме господа просила к себи на објед, и пиљали би своју каруцу са 2, 4 и 6 коња, да ме доведе, зашто како би сам нашао њове домове, да не попиљу дигнути ме, у онаком славном и великом граду! Особито ме је пак призивала стара графинја Марија, мати фелдмаршала Андрије Ромјанцова, којој онда бијаше сто и десет љета, и која ми је казивала да је при Петру Великом императору служила његовој императрици Екатарини Првој као камерјунгфер; такође и књаз Чернинцев, Строганов, Демидов и многа друга господа и трговци, којије се странољубије ко иностраним сана церковнаго персонам не може подробно описати, нити је могуће вјеровати ономе, који није био у Русији.

В начале бје слово — У почетку беше реч; *поздравленије* — честитање; *саи* — чин; *персона* — личност.

Од Воскресенија до недеље свјатих мироносиц возао сам се по Петрбургу до Кронштата, ђе је велики Петар начинио један изредни арсенал за кораблие.

Град Санкт-Петрбург јест врло велики; палате и домови у њему јесу све од камена. Посред града тече ријека велика, Нева, која раздјељује град, ђе се виде многи канали, уведени од исте ријеке, на подобије лијепе Венеције. Улице су управне и широке; палата је царска велика и четвороуголна, од три висока посве апартамента, и има двоја велика врата, ђе на једна каруце у двор улазе, а на друга излазе. У кортама може стати около сто кароца по 6 коња упрегнутије. На плошчади (пијаци) једној, недалеко Исакијеве цркве, стоји монумент, то јест штатуа на коњу, императора Петра Великог, која је искусно с коњем у једно салита, у његовом одијелу и с шкрљаком (шеширом) на глави, који лијевом руком држи узду, а десном пруженом показује преко Неве на сенат, у Васиљевском Острову лежећи. Под коњем се види једна страшна и велика аждаја, плити змај, која је хотјела прождријети Петра Великог и сву његову империју, и која се с њим много борила, докле је није победијено, но најпосле стао јој је на своме коњу једном погом за врат, а другом на реп. Она змија плити аждаја алигорически значи и изображава великога Карла Дванаестог,

пед. сај. мироносиц — друга недеља после светле (ускршње); *апартамента* — одељење куће; *корта* — дворште; *монумент* — споменик; *искусно* — вештачки; *алигорически* — алигорически, у преносном значењу.

краља шведског, кога је Велики Петар под Полтавом у Малој Русији победио и до конца његову армаду заробио. Из ове битке уткао је Карл једва главом, рањен и без обзира, у Бендер, под покровителство отоманско, 27. јунија 1709 љета.

Монумент стоји на једном великом и посве високом, цјелокупном камену, у двоје вишем и дебљем, него је онај, от њеколико печа снџега мрамора, сазидан у Бечу пред библиотеком и двором царским, монумент на коњу славнога и неумрлога императора и цесара Јосифа II, који после своје матере даде слободу народу источног закона и да могу цркве градити по градовије свије у империји. Монумент Петра Великог јест воздвигла императрица Екатарина Друга; и камен, на коме стоји, који је донешен од брегова балтијског мора, уз ријеку Неву, снџином и хитрошћу њекога Грка из Леванта, зовомог Карбури, ограђен је наоколо с зашнџеним гвожђем, на врху позлаћеним, а на оном камену стоји с једне стране по руски, а с друге латински са златним слови написано : *Б. М. Петар I велики император всеросијски, отец отечества, и Јекатарина II императрица всеросијскаја, и проч.*

По мироносној недјељи пошље ме речени Фоникари у својој каруци, и са својијем теологом, препоручити м[итрополиту] Гаврилу, који ми рече да до 10 дана дођем и представим се синоду. По недељи свјатих мироносци, у апри-

Бендер — окр. м. и тврдиња у Бесарабији на Днестру; *печа* — комад; *снџином* (р.) — лукавство; *Б. М.* — Божијеју милостију.

оно сам од Адријатическог до Балтичког Мора све потрошио; с чим ћу се дакле вратити у моје отечество? Зар без сваке користи? О, великог нешчасија, срамоте и бешчестија! Шта ће ми рећи пријатељи? Како ли ће ми се подмијевати непријатељи, кад се вратим у отечество без ползе и користи из Русије, која прима и шчедро награђује иностране, који долазе у њу за милостињу: „Сам ја, и најпрви пут што из Далмације дођо, и не имам среће получити никакве милости од свјатјејшаго синода,“ — сам у себи ово говорећи.

Не знајући ја тому узрока, почео сам у мисли осуђавати нестранопримство и немилосрдије свјатјејшаго синода, које на мени самом оштри показаше. А то сам неправедно мислио, јер је завистљиви суностат рода и благополучија човјеческога употребио био једнога мога у отечеству непријатеља за сосуд, и писмом својим предварно у свјатјејши синод о мојем пришествију у Петрбург, и то чрез Венецију и пароха министра русијскога, о коме ћу на своме мјесту подробноје писати.

Изишао сам из синода пун жалости, скорби и печали, и отишао сам управо упоменутоме Јанковичу учитељу, коме ме бијаше препоручио Зорич. Овоме сам исказао све моје нешчасије и шта ми је одговорнио свјатјејши синод на моје прошењје; но он ме утјешаваше, да толико не скорбим, да ће он поћи

бешчестије — срам; *шчедро* — издашно; *нестранопримство* — негостољубље; *суностат* — непријатељ, противник; *сосуд* -- суд, оруђе; *предварити* — претећи.

митрополиту, молити га и препоручити ме, увјеравајући ме, да му је велики пријатељ. Сјутрадан повратим се ја истоме Јанковићу, да чујем одговор; а он ми рече: „Ја сам јуче ишао господину митрополиту и просио га, да би се на Вас смисловао; а он је одговорио да Вам речем: да представите другу прошњу свјатјејшему синоду, и да у њој речете да сте дошли до министра венецијанскога, и да сте сад остали без трошка, сљедователно, да просите од свјатјејшег синода дозвољеније, да можете по путу просити милостињу за трошак.“ Тако ја учиним другу прошњу и представим свјатјејшем синоду, а до осам дана получим дозвољеније, како што овдје вели.¹

Када сам овај указ получио и видио ђе ми њском политиком три мјесеца рока (термина) дају до пољске границе, и да се више не могу задржавати у Русији, онда сам се јошг више опечално, размисљавајући: прво, што не могу дочекати у Петрбургу императрице из Крима; друго, што не могу више средства улучити, виђети је и предати јој једно доношеније (прошњу) за милостињу; а треће, што ми запрешчују у Петрбургу просити милостињу. С чим ћу дакле платити извошника од поште, не имајући више код себе него само пет цекина холандскије? Дан и поћ размисљавао сам како би више от даног оног рока от синода у Русији могао које време заостати. Синод ме шаље, а императрица далеко; и да би је ђегођ на путу и срио, не даду

¹) Види у „Прилозима“ бр. 6.

до ње. Нијесам дакле ником могао више при-
бјегнути и молити се, осим крупској во истину
чудотворној Богородици, да ме она настави.

По пријатију упоменутог синодалног ука-
за и књиге пођем најпре с истом књигом пре-
освјашчењејшему господину митрополиту Га-
врилу у Невски манастир и кажем му да ја
не имам с чим ни из Петрбурга изићи, него
да ми исти учини коју помоћ и милостињу
на пут. Он узе ону књигу моју и записа овако :
Гаврил митрополит рубљи 25. Кад сам видео
да ми даде митрополит ову суму, обрадовао
сам се, ако је и малена, мислећи у себи :
Када други у Петрбургу виде да ми је исти
митрополит и синод запретио у Петрбургу
просити, а он сам живи у истоме и дао ми
на пут 25 рубљи милостиње, онда ће ми и
други штогођ дати, особито што су ме многи
принципи и господа сазнали, будући да сам
мојом срећом на Воскресеније служио саборно
с митрополитом у Невском манастиру.

От митрополита пошао сам старој гра-
фини Марији Ромјанцовој, матери славног
фелдмаршала Ромјанцова, која ме је драго-
вољно примила и милостињом шчедро награ-
дила; још к тому препоручила и на својој
кољаски (кочији) послала Никити Никитичу
Демидову. Овај ме опет даље препоручио, и
тако, један другоме препоручивајући ме, учи-
нили су то, да сам ја с њовим милостињама
и стропољубијем задовољан постао, осим што

су ме угошчавали и на објед призивали. Маија 5. чињаше један пребогати мјешчанин велики објед у новоспаском приходу, на ком бијау: речени митрополит, четири епископа и архимандрита (члени синодални) и многа висока лица мушког и женског пола — са свим до 60 персона. На овај објед призове и мене дому-владика. При концу обједа обично сваки стојаше весео, а сувише домовладика, који с ликворима различитијем напијаше у здравље императрице и све фамилије царске, затим митрополита и осталије његовије у присуствују и при столу пријатеља. Затим устаде на ноге и поче овако говорити: »В. В. П. и сва господо моја и пријатељи! Ја имам шчастије данас Вас виђети у моме малом дому господу духовну и свјетовну, све моје благо-дјетеље и пријатеље; но сувише се радујем да ми је Господ Бог послао у мој дом једног иностраног из далеке земље архимандрита, који је данас међу нама и који се враћа у своје даљно отечество. Зато се смиљује да му учинимо милостињу за његов тако дугачак пут.«

Чувши ја овај његов разговор, застидим се, да ко не помисли да га ја нијесам нау-тио, а ја га нигда до онога часа нијесам ни видно нићи с њиме говорио. Затим узе једно сребрено бљудо, и он први метну на њега 100 рубљи у сребру, пак пође около стола од јед-

мјешчанин — грађанин; *приход* — парохија; *домовла-дика* — домаћин; *ликвори* (ликери) — вина пића; *В. В. П.* — Ваше Високопреосвијашченство; *шчастије* — срећа.

ног до другог, од који сваки мећаше што му могућно бијаше. Најпосле донесе к мени, говорећи: „Изволите, баћушка, приџат сију малују милостињу.“ Кад сам видео онђе сабрације 1500 готовије рубљи, онда сам у себи помислио да ме Бог и моје обитељи крупска Богородица јоште није заборавила, и да је иста задунула Духом Светијем онога доброга и странољубивога господина, да ме на објед зове. У исто вријеме за столом стаде ми говорити господин митрополит: *Отец, архимандрит! Ја Вас советују да би изволили јехат из Петрбурга у Ваше отчество.* — На то му ја одговорим: *Ваше Високопреосвјашченство! Ја бих давно појехал (партно), али чекам от министра венецијанског Фридерика Фошкарџи отиушченије.* — Нијесам знао ја узрока, зашто митрополит мени опомиње да ја одлазим из Петрбурга, али ми је послѣе пало на ум да су ми отредили само три мјесеца рока, а послѣе да се не задржавам у Русији. Но ја продуљујем вријеме, не би ли се приближила императрица, да би је његођ на путу срио и моју јој прошњу дао, коју сам већ био зготовио и у цепу држао; а сувише даде ми упоменути стара грађиња Марија Ромјанцова препоруку на принцезу Наршкинову, која је била камерјунгфер онда при императрици и најпрва дама, и која би ме могла представити императрици, у случају ако је ње сретнем.

приџат (прииџѣ) — примити; што — да; јехат — пѣн.

Сјутрадан намислим отходити из Петрбурга; зато отидем митрополиту, захвалити и руку пољубити. Запросим га такође, да би ми свјатјејши синод по крајњеј мјери подарио један круг црковније књига за мој манастир, када нијесам имао срећу више милости од свјатјејшаго синода получити. На то ми митрополит одговори: „Када будете у Москви, јавите се архиепископу Платону, који ће имати од синода повељеније, да Вам даде један круг књига.“ Ја му се поклоним, благодарим му и циљивам га у руку. Затим појдем поздравити упоменутога мога духовника Варлааму, који ме с њеким сожалењем упита, јесам ли се штогођ помогао с милостињом за трошак у Петрбургу на пут; а ја му одговорим да сам се штогођ помогао за трошак, али не знам каквијем ћу образом доћи у моје отечество, у манастир, не носећи у њега ни књига ни риза. У дугом с њим разговору усудим се (јер ми је био духовник) потужити на немилосрдје и нестранољубије свјатјејшаго синода прама мене иностраног пришељца из тако даљне земље Далмације, и који сам први пут дошао у Русију, свјатјејши синод молити за милостињу. Но старац ми овако одговори: „Ви, отец архимандрит, не можете се никогда тужити на свјатјејши синод, котори Вам не виноват. Синод би Вам, как и прочим иностраним духовним персонам, дозволила в Росији просити милостињу, но какојто из Ва-

по крајњеј мјери (р.) — дајбуди, барем; пришељак — дошљак; котори — који; виноват — крив; какојто (р.) — неко.

шега отчества архимандрит и викариј из Далмације јест писао чрез капелана министра русијскога Мордвинова и архимандрита Јустина у Венецији, пре Вашег пришествија у свјатјејши синод, да Ви нијесте архимандрит и да Ви не имате у Далмацији манастира; и за тај узрок свјатјејши синод јест узео Вас у подозрјеније.“

Кад сам ове ријечи саслушао, упропастио сам се и сад истом увјерио да свјатјејши синод мени ништа у томе није крив, него лажни и неправедне клевете мога горе упоменутога непријатеља архимандрита и викарија, који ме је по моме возвращенију из Петербурга у Далмацију био лажно оптужио у инквизитуре от штата у Венецији, год. 1790., како ће се виђети напријед из његове тужбе, сувишне представљене генералу Анзулу Диједу, кад сам се повратио из Венеције. Послејс дугог разговора с овијем старцем духовником, кога сам молио за опроштење, што сам се неправедно потужио на свјатјејши синод, у коме и он член бијаше, захвалим му што ми је казао прави узрок, зашто ми нијесу дозволити просити милостињу. Други узрок тому казао ми је господин јешископ псковски, кад сам му дошао био просити га и препоручити му се за милостињу, зашто, кад сам га за то молио, одговорио ми је да сам ја преварио у Кијеву императрицу, кад ме је пропустила у Петербург, говорећи: „Ти си дошао до ве-

чрез — преко; *возвращеније* — повратак; *инквизитура* от штата — државни суд за политичке кривнице (упор. стр. 183.).

нецијанскога министра с писмама, као што ти у пасошу гласи, а ти пишем от синода, да просиш милостињу.“

Да сам смио на граници право моје намјереније казати, да идем до свјатјејшаго синода, може бити љепше би ми посао изишао био. Но будући да је 1785. године, баш кад сам ја у Цариграду био, изишао од императрице указ, да се никаква инострана духовна лица немају пропустити у Русију за милостињу, без дозвољенија и указа от свјатјејшаго синода, макар био и сам патријарх, ја сам знао за овај указ јошт кад сам дошао у Беч код п[ринципа] Галицина, но нијесам смио на граници ништа о милостињи говорити, уљајући се у моја свидјетелства от манастира Крупе и от митрополита филиделфијског Софронија Кутовали из Венеције, и у толике моје истините пасоше, а особито препоруку из Венеције от Франческа Фошкарни на његовог сина Фридерика и министра венецијанског у Петербургу, који ме препоручио истоме митрополиту, првом члену у свјатјејшем синоду.

Но поред свега тога, да ми не бијаше препјатствовао упоменути мој непријатељ, било би по мој манастир и отечество врло добро. Зашто, какву сам срећу имао и како су синода русијска странољубива и богата, Бог зна какву би милостињу могао добити и све манастире и цркве у Далмацији књигама и ризама драгоцјеним могао одјети, које је свагдашње моје желаније и намјереније било.

Када сам баш напоменуо овде указ, којим је императрица забранила пуштати у русијску империју инострана духовна лица за милостињу, макар и сам патријарх био, без нарочног позвољенија свјатјејшаго синода, ваља да кажем узрок, који је тому повод дао. Ја сам о узроку том у Русији испиткивао, по најбоље сам се извјестио о њему у Малој Русији, от једног протопона код полтавског јепископа Амвросије. Овај ми је протопон и копију од тог указа дао. У овој копији забрањује се свијем пограничнијем русијскијем официром и командантом, да се, ако би се икаква инострана духовна, от сваког чина и карактера, персона на граници русијској јавила, на форностије нејма ни по што пропустити у Русију, него да се задржи и да се јави свјатјејшем синоду за које дјело он иде у Русију. Запрещеније ово било је, као што сам већ казао, узрок, што сам на граници русијској и у Кијеву, када су ме пропустили, казао да идем с препоруком Фридерiku Фоскарни, министру мјетачке републике у Петербург, а не ради милостиње, и зато ми је јепископ псковски и член синодални послѣје пребацио, да сам императрицу обмануо. Узрок пак овог запрещенија јест овај:

Ваља знати да у атоњској Светој Гори многи манастири имају от русијскије благочестивије древније императора грамате илити дипломе, у којима су у оно вријеме свето-

копија — прешне; *на форностије(х)* — на предстражама; *запрещеније* — забрана.

почившии императори манастиром пожаловали из своје царске касе њеку свакогодишњу милостињу плати плаћу, за моћи се искупљивати од ига варварскога. У овим граматама стоји написато да се њека сума (толико и толико рубљи) на сваку годину из царске касе имаде *в род и род* давати овим манастиром, и то сваке треће и шесте године, или кад усхоће и узмогу манастири светогорски послати у Русију с истом царском граматом по једнога или два чесна монаха са свидјетелством и печатом истога манастира и са пасошем од министра русијског у Цариграду. Ове исте грамате показивали су мени у Светој Гори манастирске старјешине и понуђавали су ме, да се приопшчим к њима, да ће ми дати те грамате, да пођем у Русију и донесем речену милостињу; но ја, као привјазан љубитељ мога отечества и пострига манастира Круне, благодарно сам им на тој чести и љубови. Од упоменутије светогорскије манастира пошље један, кога не треба овђе именовати братство, и свога једног архимандрита с реченом царском граматом у Русију, да донесе ону суму, како је у дипломи. Тако дође овај архимандрит у Русију, добије ону суму новаца и, осим тога, допуштење од свјатјејшаго синода, да може за њеколико година просити по Русији милостињу на своју обитељ. По многогодишњем прошењу по империји русијској добије не малу суму новаца, а осим тога

в род и род — с колена на колена; *приопшчити се* — придружити се, ући у чију заједницу; *привјазан* — привезан.

сабере много другије драгоценије црковније вешчи. У години 1784. врати се он у Цариград, у које сам вријеме ја јоште у Светој Гори био. Кад су чули добри монаси истога манастира, који ва истину свети живот проводе, што сам ја очима мојима видео, да се њинов речени архимандрит из Русије повратио и у Цариград дошао, кога су они већ за мртва држали, тако понузу из манастира у Цариград два чесна старца, да га сусретну, да му честитају његово благополучно пришествије и да га с честију спроводе до Атонске Горе. Но када су му се ова два старца представила пред очи и поздравила га с метанијама до земље, као што је обичај у сваком манастиру пред својијем старјешинама, онда ји је он питао: који су и одакле су? говорећи, да он њи нигда не познаје. Речени старци, чујући шта он говори, остану изумљени, познавајући се с њиме и једући толико година хљеб у манастиру једном и за једним столом. Испрва су мислили да се њинов архимандрит шали, желећи да види и да искуси шта ће о њему мислити и говорити. Но, дан по дан стојећи старци у Цариграду и њему често одлазећи, виде и познају да се он нимало не шали, него да озбиљски говори. Тако буду речени старци принуђени припасти црковној столици, власти и патријарху и искати правцу.

Овђе ће се може бити који читатељ ове повјести саблазнити и од светогорскије ма-

настира срце обратити; по нити се ваља соблажњавати, нити све монахе светогорске и свуда једнако судити, зашто, како сви прсти на руци нијесу једнаки, тако нису ни сви монаси. Овђе морам још то приложити да у грчкој нашој, великој, восточној, светој матери цркви има жалосни, плачевни и јадни, из нужде, може бити и убожества, узети обичаја, које на изглед патријарха сљедују сви грчки по Турској митрополити и јенископи, који продају на симонији чинове црковне и благодат и дар Светог Духа.

Нијесу знала речена два старца да је њинов архимандрит заслијепио очи патријарху и да он купује од њега архијерејство и епархију у бугарској земљи. Одговори им дакле патријарх да им у том дјелу помоћи не може. Оду послѣје чесне ове старине до њеке велике турске госпoде тужити се, али су они били поткупљени; најпосле оду русијском упоменутом министру Булгакову, тужити се и плакати; по и овај ји одбије, говорећи да он турским подаником не заповиједа и да им у том послу ништа не може помоћи. Но кад је исти министар све разумио, много се соблазнио о патријарху и светогорцем; и тај час опише сву ову историју и пошаље у Петрбург у кабинет. За тај је дакле узрок императрица Екатарина II издала декрет, да се без дозвољенија свјатјејшаго синода унапријед не има пустити у Русију никаква духовна инострана лица.

убожество — сиротиња; *на изглед* — по примеру; *симонија* — грех продавања (црквених) звања; *кабинет* — министарство.

Овај је узрок и мене задржао на пољској граници неколико недеља, докле није дошла речена императрица у Кијев.

Не могу ни ову истину пропустити, да је мојим читаатељем не саопштим, коју сам читао у грчком хронографу. Када су Турци овладали престолом грчкије императора у Цариграду, и када је цар отомански сео на гречески престол, давали су Турци за много љета патријарху, по његову карактеру и достоинству, посве добру плаћу, да може живљети својом кортом. Но када би по смрти патријарха синод и принципи грчки изабрали другог, онда би — о, сујетног маловременог славољубија, природна свакому човеку, који чувствује шта је чест, шта ли власт земна! — онда би, велим, од истог синода митрополити и јепископи желели сваки добити таку велику чест и власт црковну; сваки би на своју страну притезао число, колико из грчкије, толико и од турскије, госпде везира и ага, да би тако патријархом постати могао, јер који највише число поткуну оније великије Турака и бостанија, онај остане за патријарха. Но мало који умре на патријаршеском престолу, зашто сваки жели бити патријарх, и тако около учиненог патријарха исти од синода смлету код цара и везира мрежу, који га пошљу нечајано у заточеније, или на покајаније у Јерусалим, или у Патмос, либо

хронограф — летописац; *бостаније* — виши чиновници (приобитно чувари султанава сараја у Цариграду); *нечајано* — изненадно; *Патмос* — острво у Јонском Мору; *либо* — или.

у Свету Гору, Ђе сам и ја једног у великој лаври посјетио, који бијаше у једном торњу затворен до његове смрти. Једни пута пошљу га само на вријеме, пак га послје опет на престол поврате, што се њеколико пута догађало. А не знаду они митрополити, — ако ли и знаду, неће за то да знаду, — да ће ону јаму, по пророку Давиду, коју су првом ископали, и њему други ископати, и да ће у њу пасти.

Тако дакле, када се поставља нови патријарх (колико су ми њеки јепископи и Грци, по мом љубопитству, расказивали), ваља њеколико стотина кеса плити хиљада златније цекина просути и Турке, цара отоманског бостанџије, даривати. Ово је цијела истина, коју човек у Турској руком ухватити може. Ако би дакле који Грк ову историју читао и казао да све горе речено о њима и њеном обичају није истина, противно би се Духу Светом. Када су послје цари турски и остали Турци виђели да они просипају толико благо, када се постављају патријархом, митрополитом или јепископом, расудили су, како паметни цари, да су они богатији од њи, и тако су им престали давати плаћу.

Ваља знати јошг један начин, како се њеки јепископи код патријарха и синода постављају. Многи су Грци и грчки принџипи у Цариграду врло богати; зато који имају пород и чада, узму у свој дом каква свештеника, пона, по највише калуђера, био он одакле му драго, само да је штогођ учен, да

може њиову дјецу научити закону христјанском, и држе га по њеколико година. Њеки од овије калуђера уђу, у вријеме њиовог код принципа каквог пребивања, у милост господина или госпоје, што Грци зову *дѹмне*; а како који уђе у ту чест, онда је већ сигуран и увјерен да ће јепископом постати. Ове думне, прије него се речени учитељ од њи и фамилије одлучи, пођу га препоручити патријарху и синоду; ако ли је од потребе, и самим султанушам, то јест цара отоманског женама, препоруче га, а султануше патријарху, и тако је он већ постао јепископом, које послије патријарх шаље у Босну и у Бугарску.

Но ја сам се далеко удаљно од мога духовника у Петрбургу Варлаама; дај да се сад опет њему вратимо. Запита ме послије овај старац, јесам ли био код тога и тога трговца, богата; а ја му одговорим да нијесам. Таки запише на карти ону фамилију и дозове мога извошчника, говорећи му: „Повези баћушку оному дому в новоспаском приходје.“ Затим се ја цјелујем и с њим опростим, и пођем ђе ме старац, духом светим заданут, упутио. Било је три часа по подне, кад сам ушао у једну велику салу. Ту не нађем никаквога слугу, а угледам млога врата, но нијесам смислио у једна куцнути. Шетао сам се њеколико минута по оној сали, ал' јето ти изиђе једна стара баба, службеница, упита ме: *Кого ишчете, баћушка?* — Одговорим ја: *Хозјаина*, то јест старјешину. Окрене се баба натраг и уђе на једна врата; у тај минут врати се и рече

ми: *Изволите, баћушка!* — Уђем ја у другу салу, ће ме срете један господичић (около 22 љета могао је имати), узе благословеније и пољуби ме у руку, а затим ме уведе у своју камару. Ту сједнемо, и он ме упита, од куда сам. Извјестим га ја о свем мом нешчистију. Тек што смо ми сјели били, донесе нам службеница по обичају рускоме пунч, чим они угошчавају госта, како Талијанци и Турци кафом. Кад смо попили три четири шољице пунча, запита ме за књигу од синода, и када сам му је дао, написа овако: *„Дано на церков рубљи 50.“* — Извади послѣ исте суму и даде ми, и затим 25 рубљи, говорећи: *50 на церков, а 25 Вами на пут за харч.* — Ја му учтиво благодарим на том благодарјејанију, а он ме јошт поче молити, да сјутра дођем к њему на објед. Станем се ја извињавати, да се сјутра рано намјеравам одлучити из Петербурга; по залуду: на толике молбе морао сам се објешчати да ћу ујутру у 12 часа доћи, како што сам и учинио. Ту сам ја и он сами обједовали и сједили до два часа послѣ подне. Кад сам пошао, спроводно ме је овај господин до моје кароце. Кад ми је дјак отворио врата од исте, угледам унутра од постова велика четири шакета (од мајке вреће) пуна, тако да не имађа ће сјести у каруцу. Упитах дјака, што је оно, но и он ништа не знађаше. — На то ми одговори речени господин: *Не сирашујте, баћушка, што је, него*

постав — платно; *мажа* — цента, 50 килограма; *Не сирашујте* — не питајте.

примите сије аки два лепта Христос од убогија удови пријал јест. — Ја му свесрдно благодарим, и пођем на мој квартир.

Кад сам дошао на квартир, донесе дјак мој оне маже у камару, да ји видимо што је. Но када сам видно, остао сам изумљен, дивећи се оном добром господичићу, његовом странољубију, милосрдију и оноликом печажаном и богатом награжденију. Ту су биле: неколике пече златоткане, сребром ткане и друге свиле, с различити цвјетови и колурн; црковни сосуди и један велики крст с фигурама од змалта, на свету трапезу; жертовеница с фигурама, такођер от змалта (финифта), од сребра позлаћена и с рубини околото финифта накићена; сервиз за 12 персоне от стола и за кафу, и друге различите ствари от сребра и позлаћене, какоти и пашамани златни и сребрени, различити, за фелоне и стихаре, којима ја не би знао поставити цијену. Видећи ја све ове вешчи несподјеване у себе, није ми могуће било описати радост, коју је дух мој чувствовао, расуждавајући у себи и мислећи да ме сад неће бити стид вратити се у моје отечество и манастир Крупу. Онда су ми дошле на памет ријечи доброга мог пријатеља Стефана Ђурића у Задру, које ми је рекао при мојем отлученију у Русију: „Даст

сије — ово; аки — као; два лепта — две потуре; пријал — примио; нечи — комад; колур — боја; змалт — smalto, емаљ; жертовеница — кадионица; пашаман — насаман, ширит; фелон — горња кратка хаљина свештеничка; несподјеване — неочекиване; отлученије — одвајање, полазак.

ти Госиод по срцу твојему, и вес совјет твој исполнит!»

С овијем стварма украсио сам ја моју обитељ, у којој се и данас многе драгоцјене вешчи виде о великијем празници, тако и у другијем њекијем убогијем црквама у Далмацији. И могу исповједити истину (ако ми и неће свак ово што говорим вјеровати): да ми не буде препјатствовала завист мога упоменутога во Христје брата, како ми је онда била срећа у помоћи, и како сам имао од Венеције на министра од републике препоруку, и од митрополита филаделфијског свидјетелство свуда за милостињу, а особито у онаковоме благочестивоме и богатоме, странолубивоме и шчедроме импернуму и народу; и да ми је било само за годину или двије позволено од свјатјејшег синода милостињу просити: — могао сам сабрати таку милостињу, да би могао све далматинске благочестиве биједне цркве снабдјети с годишњим кругама књига и свјашченим одијелом и сосудима црковнијем.

Био сам дан прије купио једну кароцу за 160 рубљн, лагану, за пут и за два коња, да могу по пошти брже ходити. Размишљавао сам, у што ћу оне драгоцјене и богате вешчи спремити, да ми не би што на тако дугом путу погинуло. Размишљавајући овако, видим кроз мој прозор ђе дође у кортал (авлију) нов један нитов, са два коња упрегнута.

да ми не буде препјатствовала — да ме није спречила; пошинути — пронасти.

До часа куцну ми њеко у моје двери од камере. Ја се јавим, а оно уђе један младић, пољуби ме у руку, и поче ми овако говорити: „Баћушка! Онога мог господина, ће сте данас обједовали, другије пет браће нијесу имали шчасије вас виђети, који су разумјели да ћете сјутра отходити из Петрбурга на тако далеки пут до Вашег отечества; и зато су Вам послали ову кољаску за лакше Ваше путешествије; а при том просили су Ваше високопреподобије, када пођете, да се њима мало свратите.“ Кад сам видио ону кољаску, нову, сву од гвоздја и позлаћену, на моду енглеску начињену, имајући један сандук (баул) напријед, а други назад, оковати у гвоздје, и њекакве синцире, ужама од гвоздја привезате, најпосле и катанце и кључе, што се остраг и сипријед они баули увезују под затвор, — мислио сам у себи да је посве лијена и комотна и да се може у оне сандуке све драгоцене вешчи метнути; но за ону машину оће се, идући поштом, четири или шест лошади (коња), колико ће ме дакле више стати пут, плаћајући коње? Тако би на један начин волио да ми је нијесу послали; а на други мислим да ми је и стидно возити се на онаком, што њеки говоре, пштову, који мој прашукундјед није ни видио, а камо ли се по Русији возио. Размишљавајући тако, упитам слугу, би ли знао колико су за њу плати-

мода — начин, фасон; *машина* — „машина“, велика ствар.

ли? А он ми каже: 300 червонец (цеклина холандески).

Сутрадан пошао сам колеснику, од кога бија кунио прије на дан лагану за два коња кољаску, и молно сам га, да ми узме назад исту и да ми врати повце, расказивајући му како су ми њека господа купци послали једну кољаску на дар; а он је, као добар христјанин, прими и врати ми повце све. Ја сам му драговољно поклонно 20 рубљи сребреније, зашто је могао не дати ми ни крајцаре, будући да се венч погођена, продата и купљена, била она зла и ли добра, по правници вратити не може. Исти дан спремих све драгоцјене вешчи у она два сандука, а нешто собом у кочију, и пошљем дјака генерал-директору од поште, да ми напише на мојој подорожној (паппорту) по четири коња, намјесто два, давати на пошти. Затим пођем у њеке господа, опростити се и благодарити им на њихову угостителју и милостињи, подареној на мој харч; најпоследње реченом министру венецијанском Фридерiku Фоншари. У вечер свратим се упоменутој господи, која су ме себи звала. Казаћу имена ове господа, а прозваније нек остане: браћа родна Николаје, Јоан, Михаил, Сергеј, Григориј, Сава, а две њихове сестре: Марија и Ана. Кад сам дошао тамо, а они ме чекају са приправљеном славном вечером, од различите рибе справљеном. Ту сам с њима вечерао и до пол ноћи раз-

червонец — дукат; колесник — колар; прозваније — презиме.

говарао се, а кад сам се от њи растајао, дао ми је Михаил један релој от злата, а Николаје други от сребра, који ме и данас добро служе. Оба су ова цилиндра от фабрике лондонске из Енглитере. А њихове сестре Марија и Ана даровале су ми двије иконице мале, оковане сребром и позлаћене: једну богородичну, живопримјени источник; а другу светитеља Николаја. Имена ове чесне фамилије и имена њиховије родитеља јесу исјечена на једној дасци од мједи, која је прикована у зиду близу проскомидије у мојој светоуспенској обитељи Крупи у Далмацији, да се на вјекни помињу, како ктитори и наградителни манастира овог.

Може бити да који читатељ ове моје повјести неће вјеровати да ми је једна фамилија овако шчедро учинила награжденије; по може се свак сигурно увјерити, јербо ону фамилију у Петрбургу почитују милиончиком. И ово су ми казали у Петрбургу о њој: када је њов дјед оне палате зидао, онда је у један кантон унутра од палате узидао један милион рубљи, за узрок, ако би по нешчистију икада она фамилија пала у убожество, да оданде могу извадити. Но у вријеме мога код њи бављења нијесу у речени милион ни такнули били, него јошт који приобрјели. И колико има у Петрбургу и у прочој Русији

релој — часовник; *Енглитера* — Енглеска; *живопримјени* — живописник; *почитују* — цене, сматрају; *милиончик* (милиончић) — милијунар; *кантон* — угао, кут; *приобрјели* — добили.

купаца миллиончика, осим принципа и графа! Но у кратко моје у њему вријеме упознао сам се само са овом једном фамилијом, на коју ме је намјерио опште синодални и мој духовник Варлаам.

Тако сам се у Петрбургу бавио од 24. марта до 10. маја. Жао ми је било одвећ, кад сам из њега полазио, остављајући онако добре и поштене душе и челољубиве христјане, које сам у кратко вријеме познао. Једно ме је то мучило, што ми свјатјејши синод није на руци био (по то могу клеветама мога супостата благодарити). Видио сам у Петрбургу све наметодостојне вешти, и нагледао сам се свакојаке красоте и дивоте. Често сам виђао великога књаза Павла Петровића и његову супругу, велику књагињу Марију Феодоровну, тако и младе онде књазове и књагиње. По Петрбургу водио би ме често Симеон Алачевић, родом Црногорац, који живљаше онда у Петрбургу; он ме је провео и по царском двору, када су речени књазини били на увеселенију у Царском Селу. Особито сам се нагледао великије књазова Александра и Константина, који би често с принципом Шуваловом ишли на шпацир по Петрбургу, у једној царској откривеној кољаски (кароци), да

кунац (р. *купец*) — трговац; *наметодостојан* — наглаше, синомена, достојан; *Павле Петровић* — потоњи цар (1796.—1801.), син Петра III и Катарије II; *Марија Феодоровна* — виртембершка кнегиња, друга жена Павлова; *Царскоје Село* — окружено место у петроградској губернији, с чувеним царским летњим замком; *Александар* — потоњи руски цар Александар I (г. 1801.—1825.).

ји се може свак нагледати. Александар, као старији брат, сједио би с десне стране, а Константин с лијеве, на кољеније упоменутога принципа Шувалова, свог учитеља. Како ова два мала књаза, тако и њиховије родитеља Павла и Марије купио сам ретрате и донио сам у мој манастир Крупу. Александар држи у лијевој руци управ оружје (мушкет), колико да се муштра са својијем малијем, из благородније, солдати; а Константин држи један фиолин. Ова два мала књаза имали су у моје врпјеме мога у Петрбургу бављења двије сестре: једну, која је била за Њиовим Ц. К. Височеством палатниом мађарским, братом нашег всемилостивјејшег Цесара, а другу за Вајмара удату. Велики пак књазови Николаје и Михаил, како и двије сестре, удате сада једна за краља виртемберског, а друга за краља холандског, јесу се послје мене родиле.

ретрат — портрет, слика; *оружје* (р.) и *мушкет* — пушка; *муштра* се — вежбати се; *благородни* — племић; *фиолин* — виолина (сегеде, ћемане); *Вајмар* — велики војвода саско-вајмарски (Sachsen-Weimar-Eisenach).

ПРЕГЛЕД

	СТРАНА
Уредников предговор	III
Предисловије	1

ПРВИ ДИЈЕЛ

Од рожденија до произведенија на степен архимандритства

Дјетинство и јуноштво	13
Постриг и произведеније на степен дијаконства и свештенства	28
Путешествије у Срем и Бачку	31
Исправљеније звања пароха, канелана и нахи пароха на двјема манастирскијем парохијама ; покушеније печали у манастиру	52
Пут, одлучен за Крф, окренуо се на другу страну	60
Прво путешествије у Русију преко Беча и пољскога краљевства	69
Прозазак проз Нову Србију, и гостољубије ондашње високе госноде једнородаца	78
Повратак из Русије преко Црног Мора и Цариграда	103
Пут у свету Атонску Гору, и у њој стање ради грчкога језика	111
Обратни пут из Атонске Горе у Цариград ; ту пребивање и произведеније на степен архимандритства, с неким прије и послеије тога догађаји	125

ДРУГИ ДИЈЕЛ

Од произведенија на степен архимандритства до постављенија
на генерал-викарство

СТРАНА

Полазак из Цариграда и, на Солун, Смирну у Азији, Тријест Млетке и Задар, дошествије у манастир Круну	151
Искушеније зависти и пакости од тадашњег у Дал- мацији генерал-викарија Скочића архимавдрита	156
Второ путешествије у Русију преко Беча и Пољске	162
Пресодоленије указног забрањенија на граници, по којему не пропушташе се без нарочног позволенија никаква духовна иностранца ради милостиње у им- перију русијску	168
Пришествије у Санкт-Петербург; ту борба са ишчастијем, које се за очајанијем показа добро и наше чрезвичајно бити за свој криве мога оте- чства, да у истоме ја не имамо злотвора	183

ИЗДАЊА СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

I коло (1892)

1. Живот и Прикљученија Димитрија Обрадовића, свеска I, за штампу приредно и предговор написао Ж. Поповић. Цена 1'40 дин.

2. С мора и са Сува, прте др. Милана Јовановића. Цена 1'40 дин.

3. Даворје Ј. С. Поповића, за штампу приредно и речник и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 1'40 дин.

4. Бакоња Фра-Врне, написао Симо Матавуљ; с речником и предговором Љуб. Јовановића. Цена 2 дин.

5. Драматски Списи Косте Триковића, свеска I, за штампу приредно и предговор написао Данило А. Живаљевић. Цена 1'40 дин.

6. Истинска Служба, написао И. Н. Потаненко, превео М. Б. Милићевић. Цена 1'40 дин.

7. Историја Српскога Народа с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написао Љуб. Ковачевић и Љуб. Јовановић, свеска I. Цена 1'40 дин.

II коло (1893)

8. Живот и Прикљученија Димитрија Обрадовића, свеска II, за штампу приредно и поговор и речник написао Ж. Поповић. Цена 1'40 дин.

9. Мемоари Проте Матије Ненадовића, за штампу приредно и предговор, регистре и речник написао Љубомир Ковачевић. Цена 2'80 дин.

10. Два Идола, написао Богобој Атанацковић, за штампу приредно и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.

11. Узамено Доба, написао Јован Жујовић. Цена 2 дин.

12. Прве Жртве, приповетка из српске прошлости написао Андра Гавриловић. Цена 1'40 дин.

13. Из Природе, мањи списи др. Јосифа Панчића, за штампу приредно и предговор написао Ж. Живановић. Цена 2 дин.

14. С Француског Парнаса, преводи Владимира М. Јовановића. Цена 2 дин.

III коло (1894)

15. Антологија Дубровачке Лирике, за штампну приредно и предговор и речник написао Милаш Решетар. Цена 1-40 д.

16. Тамо амо по Истоку, црте др. Милаша Јовановића, свеска I, с речником и с картом Индискога Океана и околиних земаља. Цена 2 дин.

17. Песме Јована Илића, за штампну приредно Љуб. Стојановић. Цена 2 дин.

18. Драматски Списи Косте Трифковића, свеска II, за штампну приредно и предговор написао Дан. А. Живаљенић. Цена 1-40 дин.

19. Воденица на Флоси, написао Џорџ Елиот, превео с енглескога Андра Николић, свеска I. Цена 2 дин.

20. Воденица на Флоси, написао Џорџ Елиот, превео с енглескога Андра Николић, свеска II. Цена 2 дин.

21. Историја Српскога Народа, с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, свеска II. Цена 1-40 дин.

IV коло (1895)

22. Басне Доситеја Обрадовића, свеска I, за штампну приредно и предговор написао Андра Николић. Цена 2 дин.

23. Друга Певанија Змаја Ј. Јовановића, свеска I, за штампну приредно и предговор написао Милутин К. Драгутиновић. Цена 3 дин.

24. Низ старијих приповедака, за штампну приредно и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 3 дин.

25. Тамо амо по Истоку, црте др. Милаша Јовановића, свеска II, с речником. Цена 3 дин.

26. Бијесни Роландо, сијенао Лодовико Ариосто, преијевао Драгашта Станојевић, свеска I, с предговором, напоменама и речником. Цена 3 дин.

27. Тартиф и Тврдица, комедије од Молијера, превели Јован Ђорђевић и др. Владан Ђорђевић, за штампну приредно и предговор написао Јован Баја. Цена 2 дин.

28. Из науке о светлости, написао Ђорђе М. Станојевић, с предговором и 158 слика. Цена 3 дин.

V коло (1896)

29. Басне Доситеја Обрадовића, свеска II, за штампну приредно и предговор написао Андра Николић. Цена 2 дин.

30. Друга Певанија Змаја Ј. Јовановића, свеска II, за штампну приредно Милутин К. Драгутиновић. Цена 3 дин.

31. Слике из сеоскога живота, написао Јанко М. Веселиновић, свеска I. Цена 2 дин.

32. Тодор од Сталаћа, трагедија у пет чинова, написао Милош Цветић. Цена 2 дин.

33. Бијесни Роландо, сијевао Лодовико Ариосто, пре-
ијевао Драгиша Станојевић, свеска II, с напоменама и речником.
Цена 3 дин.

34. Девајтис, роман од Марије Рођевичевне, превео с
пољскога Никола Манојловић — Рајко. Цена 3 дин.

35. Књига о здрављу, српско издање приредно др.
Милан Јовановић — Батут, са 53 слике у тексту и 2 засебне
таблице у боји. Цена 3 дин.

VI коло (1897)

36. Живот архимандрита Герасима Зелића, све-
ска I, за штампу приредно П. П. Ђорђевић. Цена 2 дин.

37. Босанчице, кратке приче из Сарајева, испричао
Мита Жиликовић. Цена 2 дин.

38. Горски Цар, роман, написао Светозар П. Раи-
ковић. Цена 3 дин.

39. Бијесни Роландо, сијевао Лодовико Ариосто, пре-
ијевао Драгиша Станојевић, свеска III, с напоменама и речни-
ком. Цена 3 дин.

40. Бијесни Роландо, сијевао Лодовико Ариосто, пре-
ијевао Драгиша Станојевић, свеска IV, с напоменама, речни-
ком и поговором. Цена 3 дин.

41. Историја Карла XII од Волтера, превео Стојан
Поваковић. Цена 3 дин.

42. Подземне воде, издани, извори, бунари, тер-
ме и минералне воде, написао др. Светозар Радовановић,
са 40 слика. Цена 2 дин.

43. Завјет, драмат у 4 чина, написао Симо Матавуљ.
Цена 2 дин.

Сва досадашња кола књига могу се добити преко повере-
ника или непосредно од Управе Српске Књижевне Задруге, и то:
I, II и III по цену од 7, IV, V и VI по цену од 10, а сва кола
заједно по 6 динара од кола.

ОПШТА ЗАЈЕДНИЦА
"ГРАДОН ДОМАЊИНЕ"
ПЕСКОВАЦ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОНАНОВИЋ"

ПО 929

ЖИТИЈЕ Герасима 3е

000005560

ДЕСКОНАЦ

COBISS ♾